

könyv
könyvtár
könyvtáros

1993
május

MEGJELENT! MEGJELENT! MEGJELENT! MEGJELENT!

MR. PRODUCER

Színházi Management Kézikönyv

A kiadvány a sikeres amerikai kulturális management tapasztalatait adaptálja a hazai művészeti élet egyre változó viszonyaira.

A könyv számos praktikus mindennapi problémára keresi a választ – a piacutatástól a különféle szerződés-ekig, a szerzői jogoktól a produkciók költségvetésig, a reklám- és PR tevékenységtől a jegyforgalmazásig...

A kiadvány hasznos gyakorlati segítséget nyújt a projektek megvalósításához szükséges pénzüsszeg előterem-

tésének különféle módozataihoz, valamint külön rész foglalkozik a kulturális mecenatúrával a sponsor szem- szögeből.

Magyarországon e tárgyban még nem jelent meg hasonló produkciók szemléletű átfogó színházi kézikönyv! Miután kiadványunk alacsony példányszámban és zártkörű terjesztésben jelenik meg, fontosnak tartjuk, hogy könyvtárakban is hozzáférhető legyen a könyv az érdeklődők számára!

Röviden tehát: könyvünkkel hézagpótló szerepet szeretnénk betölteni a hazai kulturális marketing és management területén!!!

Miután a könyv kizárólag szűk szakmai körben kerül terjesztésre – a korlátozott példányszámra való tekintettel – a megrendeléseket a beérkezés sorrendjében tudjuk figyelembe venni és kielégíteni!

A megrendelőlapot borítékban bérmentesítés nélkül az alábbi címre kérjük feladni:

KÖNYVTÁRELLÁTÓ VÁLLALAT
Budapest, 1391 Pf. 204.

Telefonon érdeklődni: (1) 131-2394

MR. PRODUCER
Színházi Management Kézikönyv

MEGRENDELŐ

Megrendelő neve: .....

Címe: .....

.....
Megrendelem a MR. PRODUCER Színházi Management Kézikönyvet
1380,- Ft-os árán, melyet szállításkor
nyugta ellenében a kézbesítőnek fizetek.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1993. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Bereczky László–Vajda Kornél:** A polgári társadalom könyvtári programjáról.
Beszélgetés **Mádl Ferenc** miniszterrel 3
- Közalkalmazotti törvény, képesítés, képzés. Két tanácskozásról 13
- Könyvtárosképzés felsőfokon. Interjú **Darányi Sándorral**, az ELTE oktatójával (S. L.) 18

Műhelykérdések

- Horváth Zoltánné:** ETO és tárgyszó: ellentét helyett együttműködést! 22
- Kuruc Imréné:** Előkészületek az MSZ 3432-1 Bibliográfiai leírás. Könyvek c. szabvány revíziós munkálataira 28
- Lux Zoltán:** TextLib integrált könyvtári alkalmazási célrendszer 30
- Kovács Ilona:** Hungarikakutatás új feltételek között 37

Könyvtári élet

- Megbízott főigazgató az OSZK élén 39
- Kovács Emőke:** Könyvtári foglalkozás idős emberekkel 39
- Hucskóné Kovács Mária:** Egy szakmai műhely története 45
- Magyar Books in Print – a könyvtárellátás alternatívája? (P. Gy.) 47
- Mezei György:** Aki kilépett Óvár bűvköréből. Interjú **Tuba Lászlóval**, a Győri Kisfaludy Károly Könyvtár új igazgatójával 50
- A KIK állásfoglalása a *Könyv, Könyvtár, Könyvtárostról* 52

Extra Hungariam

- Georg Franz Kaltwasser:** Régi könyvek és új médiák II. 54

Perszonália

- Poprády Géza:** Juhász Gyula 1930–1993 59
- Kastaly Beatrix:** Megjelent 61

- Holmi* 62

Lapunk e számában Szabadi Zoltán műveiből válogattunk

From the contents

On the library programme of civil society. Conversation with the Minister of Culture, Ferenc Mádli (3);
Higher education for librarianship. Interview with Sándor Darányi (18);
Zoltán Lux: TextLib – an integrated library software (30);
Géza Poprády: Gyula Juhász 1930–1993. An obituary of the Director General of the National Széchényi Library (59).

Cikkeink szerzői

Bereczky László, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros főszerkesztője; *Horváth Zoltánné*, az OSZK osztályvezetője; *Hucskóné Kovács Mária*, az FSZEK XXI/3. kerületi fiókkönyvtár vezetője; *Kaltwasser, Georg Franz*, a Bajor Állami Könyvtár igazgatója; *Kastaly Beatrix*, az OSZK osztályvezetője; *Kovács Emőke*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Kovács Iлона*, az OSZK osztályvezetője; *Kuruc Imréné*, a Magyar Szabványügyi Hivatal munkatársa; *Lux Zoltán*, az InfoKer munkatársa; *Mezei György*, a Győri Városi Könyvtár ny. igazgatója; *Pogány György*, az MTA Zenetudományi Intézet könyvtárának munkatársa; *Poprády Géza*, az OSZK mb. főigazgatója; *Vajda Kornél*, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros munkatársa

Szerkesztőbizottság
Poprády Géza elnök,
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Sóron László, Tóthné Környei Márta

A szerkesztőség tagjai:
Bereczky László főszerkesztő,
Bajai Mária tervezőszerkesztő,
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120

Felelős kiadó: Maróti Istvánné igazgató

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: Balogh Mihály ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól, az Országos Széchényi Könyvtártól, a Magyar Könyvtárosok Egyesületétől, a Könyvtári és Informatikai Kamarától, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumtól, a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

A polgári társadalom könyvtári programjáról

Beszélgetés Mádl Ferenc miniszterrel

Amint azt minden tévé néző, újságolvasó jól tudja, idén a Művelődési és Közoktatási Minisztérium élén (is) miniszterváltás történt. A tárca élén dr. Mádl Ferenc, nemzetközi hírű jogtudós, akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár áll, akit – természetesen – igyekeztünk azonnal felkeresni, hogy a könyvtárüggyel kapcsolatos kérdéseinket feltehessük neki. Csekély reményeink voltak az új miniszter fogadókészségét illetően. Az igazság az, hogy csaknem évtizedes próbálkozásaink során legfeljebb is államtitkárig (miniszterhelyettesig) jutottunk el a könyvtárosság képviselőjében. Hogy Mádl Ferenc szinte azonnal, és elbűvölő kedvességgel rendelkezésünkre állt, őszintén meghatott minket. A miniszter úr – e tárca átvételének sűrű bonyodalmai után közvetlenül – magnónk elé állt, és megválaszolta – bizony meglehetősen hosszadalmas, szerteágazó kérdéseinket. Igyekeztünk meglehetősen sokat és sokfélét kérdezni, az alkalom valóban egyedülálló volt. A miniszter úr természetesen szerénykedett. Azt mondta, elsősorban azért örül kérdéseinknek, mert ezek kapcsán módja nyílt igazán elmélyülni a könyvtárügy szövevényes és – ő mondta – alapvető fontosságú – problémáiban. Hozzátette azt is, hogy nemigen boldogult volna kérdéseinkkel, ha nem áll

rendelkezéseire egy olyannyira megbízható könyvtári osztály. Elismerését fejezte ki Bodó Sándor főosztályvezető és Sóron László osztályvezető iránt, akiknek segítségével komolyan elmélyülhetett a terület problematikájában. Mi viszont meghatódtunk, hogy a miniszter szakított ránk időt, energiát és koncentrációt, hogy a könyvtárügy kérdéseivel foglalkozzon, kimerítő válaszokat adjon egy könyvtári lap munkatársainak. Köszönjük a lehetőséget és hozzuk a beszélgetést.

– Bizonyára nem véletlen, hogy 1993-ban – a szokott filosz helyett – éppen egy nemzetközi hírű jogászt ültettek a kultuszminiszeri székbe, hiszen a művelődés- és oktatásügy törvényi rendezése van éppen napirenden. A könyvtárosokat mind a két törvény közvetlenül érinti. Az oktatásügyben el szeretnénk érni annak a jogi megfogalmazását, hogy az alapkortól az egyetemig könyvtárközpontú legyen az oktatás, a művelődésügy terén pedig napirenden van a könyvtári törvény megfogalmazása és elfogadtatása. Mit várhatnak a könyvtárosok a jogi rendezéstől?

– Az alap-, közép- és felsőfokú oktatás elképzelhetetlen tájékozódni tudó tanulók, hallgatók és az ismeretszerzéshez (tanulás, művelődés, szakmakövetés, tudományos kutatás stb.) szükséges dokumentumokat rendelkezésre bocsátó könyvtár nélkül. Természetes tehát, hogy minden oktatási intézménynek része kell legyen a könyvtár, mely szakmai kapcsolata révén (hazai és külföldi könyvtárközi kölcsönzés, másolatszolgáltatás, információszolgáltatás stb.) képes a tanulók, hallgatók, tanárok, oktatók szakirodalmi igényeit is kielégíteni.

A demokratikus társadalmi igényeknek (információhoz való szabad hozzáférés stb.), a korszerű kommunikációs lehetőségeknek és ezek alkalmazásával lehetővé váló nemzetközi kapcsolatoknak (a magyar tudományos, műszaki információk bekerülése a világ szellemi vérkeringésébe), a racionális szervezési módszereknek (kevesebb, de ütőképesebb országos hatókörű szakkönyvtár fenntartása, országos koordináció a fejlesztésekben, az országos érdekű adatbázis építésekben, állománygyarapításban stb.) figyelembevételével készül a könyvtári törvény. A jogi rendezés a könyvtárak között kialakult együttműködésre építve garantálja az állam által fenntartott könyvtárak, a magyar könyvtári-szakirodalmi rendszer működését és fejlesztését, s támogatja a művelődésben szerepet vállaló szervezeteket.

– A nemzetközi jog nagyhírű tudoraként minden bizonnyal nagy jelentőséget tulajdonít a nemzetközi kapcsolatoknak, együttműködésnek a könyvtárügy területén is. Az információáramlás csatornáinak kiépítése a jelen és a közeljövő fontos feladata nemcsak kulturális, hanem gazdasági szempontból is. Milyen perspektívákat lát miniszter úr ebben a vonatkozásban?

– Az információáramlás csatornáinak kiépítése, a kor követelményeinek megfelelő számítógépes könyvtári hálózat megteremtése, mely képes részt venni az európai integrációs folyamatokban, valóban sürgető feladat. Az oktatási reform megvalósításához elengedhetetlen könyvtári-információs hálózat terve – hazai és külföldi szakértők bevonásával, a könyvtáros szakma széleskörű részvételével – az MKM-ben elkészült. Világbanki kölcsön felvételével és hazai források bevonásával reményünk szerint 1994-ben megkezdődik az 5 éves fejlesztési program.

Az ország nagy könyvtáraiban rendelkezésre áll az a szellemi kapacitás, ami garantálja a nagyszabású terv megvalósítását. Bizonyítják ezt a nehéz gazdasági helyzetben évekkel ezelőtt megvalósult részfejlesztések, a hazai szakértők nemzetközi elismertsége, s a külföldi számítógépes rendszerek használatában kialakult jártasságok. Ugyanakkor az 5 éves fejlesztési program egyik részeleme a megvalósításhoz szükséges képzés formájának, tartalmának, szintjének kidolgozása. A munka melletti képzés oktatási rendszerben történő megszervezése.

– Ez átvezet a könyvtárosképzés területére. Hazánkban jelenleg öt főiskolán és

két egyetemen képeznek könyvtárosokat. Mennyiségi szempontból ez elegendőnek tűnik, de nagy kérdés, hogy tartalmilag kielégítő-e. Ugyanis bizonyos szakadékokat érzünk a könyvtárak szakemberigénye és a képzés tartalma között. Úgy gondoljuk, szükség lenne a képzést az igényekhez igazítani. Milyen lehetőséget lát erre a miniszter úr?

– A hagyományos könyvtárosképzésbe be kell épülnie az informatikai és a menedzsment, marketing képzésnek. A felsőoktatási intézmények autonómiáját is figyelembe véve a korszerű át- és továbbképzési program oktatási intézményekbe való telepítésével, neves külföldi vendégprofesszorok alkalmazásával, reményeink szerint elérhető a könyvtárosképzés tartalmának korszerűsödése. Ugyanakkor nagy reményeket fűzünk a Magyar Könyvtáros Egyesület által működtetett, könyvtárosképzéssel foglalkozó bizottság munkájához is, mely a közép-, a főiskolai, az egyetemi és a posztgraduális képzési szintek tartalmi egymásraépülésének kimunkálásán fáradozik. A tartalmi kérdésekkel párhuzamosan felülvizsgálatra szorul a szakpárosítás és a hallgatói létszám kérdése is.

Alapvető fontosságú, hogy a képző intézmények a könyvtárak mai igényeinek megfelelően felkészített szakembereket bocsássonak ki. A könyvtári feladatokra általánosan felkészítő stúdiumok mellett a főiskolákon a gyakorlati képzésre, az egyetemeken pedig a vezetési és az elméleti ismeretek elmélyítésére nagyobb lehetőséget kellene adni a hallgatóknak. Hasznos lenne, ha a nagy tapasztalattal, gyakorlattal rendelkező szakemberek a jelenleginél nagyobb arányban kapcsolódnának be a felsőoktatásba. A képzés múltját némi kritikával kell illetnünk, mert túl sok helyen, sokszor a szükséges feltételek nélkül szerveztek a felsőoktatásban könyvtárosképzést. Ennek következtében ma a pályán lévő könyvtárosok felkészültsége igen tarka képet mutat, ami semmiképpen sem segíti elő az egységes szakmakép kedvező fejlődését, és ez bizony a szakmán belül nemegyszer súlyos belső feszültségekkel jár. Mint azt jól tudják, ma 2 egyetemen (ELTE, KLTE) és 5 főiskolán folyik könyvtárosképzés. Ez ma Magyarországon elégségesnek tűnik. A célunk az, hogy ezeket minden tekintetben megerősítsük. A szakmának nagyobb figyelmet kellene fordítania a posztgraduális képzésre és a tudományos fokozattal rendelkezők számának növelésére.

Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a képzési igények kielégítésének legrugalmasabb formája a szakmai továbbképzés, amit minden központi feladatot ellátó könyvtárnak – mindenekelőtt a szakmai minőség szempontjából húzóerőt jelentő nemzeti könyvtárnak – legfontosabb kötelezettségei között kell számon tartania.

A képzés feladatainak számonkérése mellett, a képzés dolgainak rendezéséhez, feltétlenül szükséges a világos szakmasztruktúra megrajzolása. Milyen szinten, milyen ismeretanyaggal felkészített könyvtárosokra van szükség?

– *Jogi vonatkozása is van a nemzetiségi könyvtárügy fejlesztésének. A készülő nemzetiségi, kisebbségi törvényt modellértékűnek szánják alkotói. Elfogadása után nagy feladatok hárulnak a könyvtárügyre is, a kisebbségek könyvvvel, irodalommal való ellátása terén hazánkban, s ennek a másik oldala: maximális segítséget nyújtani a határokon túli magyar könyvtárak fejlesztéséhez. Miniszter úr milyen feladatokat lát e téren? Lesz-e ezekhez kellő anyagi háttér?*

– A művelődési tárcának természetesen két vonatkozást kell szem előtt tartania. Az egyik, hogy a hazai kisebbség szervezett könyvtári ellátása több mint két évtizedes múltra tekint vissza, amelynek fontos tartalmi és minőségi eredményei vannak. (A lakóhelyi nyilvános könyvtárak hálózatában szinte minden nemzetiséglakta településen létezik önálló könyvgyűjtemény vagy letét, s igen nehéz körülmények között megoldottuk e gyűjtemények folyamatos gyarapítását is. Másrészt a majd elfogandó nemzetiségi törvénynek a kulturális autonómiá-

ra vonatkozó előírásait maximálisan tiszteletben kell tartani. Az állam nem kívánja befolyásolni a nemzetiségeket saját kulturális életük megszervezésében. Minden nemzetiség igényeinek megfelelő könyvtári ellátást alakíthat ki magának. A könyvtárak működésének legtermészetesebb helye lehet a nemzetiségi kulturális egyesület, vagy vallási felekezet. Ahol ezek a szervezetek hiánytalanul gondoskodnak az ellátásról, ott az állam csak támogatóként jelenhet meg. A kisebb településeken, ahol a nemzetiség szórványokban él, s az önszerveződésben nincs elegendő erő a saját kulturális szervezet fenntartására, ott a nemzetiségek olvasási kultúrájának gondozója és felelőse továbbra is az önkormányzati nyilvános könyvtár vagy az iskolai könyvtár kell hogy legyen. A nemzetiségek olvasási kultúrájának alakításában az iskolai könyvtárak rendkívül fontos szerepet töltenek be, ezért a nemzetiségi anyanyelvű oktatás könyvtári feltételeinek megteremtéséről az eddiginél lényegesen jobban kell gondoskodnunk. Az előzőekből következően a nemzetiségi könyvtárosok legfontosabb feladata a nemzetiségi iskolákban hozzáférhetővé tenni azokat a könyveket – és egyéb dokumentumokat –, amelyek segítik az iskolai oktató munkát, illetve az életkornak megfelelően – ideális esetben a családdal közösen – elmélyítik az anyanyelvi ismereteket.

Azt hiszem, minden szerénységgel nélkül mondhatom, a könyvtáros társadalom és a minisztérium rendkívül sokat tett a határokon túli magyar kisebbség könyvtári ellátásának javítására. Nincs tudomásom arról, hogy azt a sok törődést, amit a könyvtárosok ennek érdekében tettek, eddig valaki is nyilvánosan megköszönte volna, ezért engedjék meg, hogy most mindenért elismerésemet fejezzem ki. Azt gondolom, hogy a támogatás legfontosabb formái kialakultak (alapítványok, központi költségvetési alapok, intézményközi kapcsolatok stb.), életben tartásuk, kondícióik javítása most a feladatunk.

Az MKM-nek a gyakorlati segítség mellett a kulturális diplomácia területén is sokoldalú tennivalói vannak.

– Az országos érdekű könyvtári intézmények és szolgáltatások központi fenntartásán túl sikerül-e egy olyan központi könyvtári alapot létrehozni, amely támogatást nyújt azoknak a könyvtáraknak, amelyek szerepet vállalnak az országos könyvtári rendszer működésében?

– A központi alapok létrehozásának törvényekben szabályozott feltételei vannak. Ezen túl az alap tényleges összegének meghatározásában döntő szerepet játszik az ország költségvetési helyzete, tehát összességében csak éves költségvetési törvényben lehet meghatározni. A már meglévő központi forrásokban is látok lehetőséget könyvtári feladatok támogatására. Ezek közül kiemelhetem a Nemzeti Kulturális Alapot, amelyről a közelmúltban fogadott el törvényt az Országgyűlés. Hangsúlyoznom kell azonban, hogy egy központi alap létesítését meg kell előznie valamilyen könyvtárpolitikai döntésnek, amelyből nyilvánvalóvá válik az alap célja és működési rendje. A Központi Alapnak véleményem szerint feltétlenül országos könyvtárpolitikai célokat kell szolgálnia, alapvetően a fejlesztéseket, a rendszerszerű együttműködések támogatását kell segítenie, az országos méretben szolgáltatni képes könyvtárakat kell támogatnia. Semmiképpen sem vállalkozhat arra, hogy napi működési gondokat szüntessen meg. A könyvtárpolitikának és a könyvtári jogszabályalkotásnak teljesen világossá és egyértelművé kell tennie, hogy a különböző könyvtárfenntartóknak (önkormányzatoknak, kormányzati szervezeteknek, civil szerveződéseknek stb.) mi a felelőssége az általa ellátandókkal szemben. A kormányzat azért vállalhat felelősséget, hogy egy racionálisan működő alapellátást garantáljon az ország lakosságának, illetve megteremtse a szakirodalmi információs rendszer működéséhez szükséges feltételeket. Az alapellátás garantálásába a lakóhelyi nyilvános könyvtári ellátáson

túl beleértem az oktatási rendszer könyvtárait is, amelyeknek szakmai és működési szabályozását az oktatási rendszer törvényeiben kell megjeleníteni. A modern könyvtári rendszer nem nélkülözheti a civil társadalom közvetlen részvételét a könyvtári feladatok megoldásában.

Tudatában vagyok annak, hogy a könyvtári rendszer működését alapvetően 15-20 évvel ezelőtti jogszabályok határozzák meg, amelyeket az utóbbi évek jogalkotása során számtalanszor módosítani kellett, ezért ma már nem nevezhető koherens szabályozásnak. Az új könyvtári törvény megalkotása – amelyre reményeink szerint még ebben az évben, vagy a jövő év elején sor kerül – lehetőséget ad a könyvtáros szakmának arra, hogy tapasztalatait összegezve tevőlegesen hozzájáruljon egy korszerű szabályozáshoz. Meggyőződésem szerint ez a törvény a nemzeti könyvtári feladatok számbavétele mellett megteremti egy európai horizontú könyvtári együttműködés alapjait is.

- A közeljövő feladata a komplex könyvtárpolitika irányelveinek és ezek megvalósíthatóságának, finanszírozásának kidolgozása, figyelemmel a társadalmi, politikai, jogszabályi és gazdasági környezetre, de az elvárásokra is. Kérdés, hogy az országos könyvtári rendszer működtetéséből mit vállal magára az országgyűlés, a kormány, és mit kénytelen a helyi erőforrásokra bízni?

- Az új helyzetnek megfelelő könyvtárpolitikai irányelvek hiánya valóban nagy gond, de úgy vélem, ezt most nem lehet mulasztásként felfogni. A magyar könyvtári rendszernek jelentős modernizációs tartalékai vannak. Ezen azt értem, hogyha korlátok között is, de a magyar könyvtárakban a hatvanas évek végétől fellelhetők a modern polgári könyvtárügy törekvései. A könyvtárosok döntő többségének nem kellett a rendszerváltást szégyenkezve átélnie. A könyvtárakban – különösen a szakkönyvtárakban – a világ fontos szakirodalma elérhető volt, a nemzetközi szolgáltatási együttműködést nagyon kevés kötöttség zavarta stb. A legnagyobb lemaradást a modern technikában látom, de ennek nemcsak belső okai vannak, ezt az adott időszakban a legkorszerűbb könyvtárpolitikai elvekkel sem lehetett volna megszüntetni.

Ez a múlt, de most már el kell kezdenünk a kormányzati szintű könyvtári-szakirodalmi információs politika alapjait lerakni. Úgy gondolom, hogy jelenlegi kettős pozíció – a Tudománypolitikai Bizottság és a kultusz tárca – kedvező adottságokat jelent a feladathoz.

Nem kívánom elhárítani magamtól a felelősséget, de utalnom kell arra is, hogy a feladat a könyvtáros szakma igen aktív részvétele nélkül megvalósíthatatlan. Az alapkérdéseket jól felkészült szakértői csoportoknak kell kidolgozni, mert enélkül nem lehet magas szintű döntéseket hozni.

- Fontos kérdés a szakszervezeti könyvtárak ügye. Egyetlen helyes megoldásnak látszik, ha a szakszervezeti könyvtári hálózat beleolvad a helyhatósági könyvtári hálózatba, de itt is felvetődik a finanszírozás kérdése. Vajon az érdekelt vállalatok milyen mértékben vállalják magukra a többletköltség fedezését?

- A minisztérium és a kormányzat a könyvtári ellátásban elsősorban a garanciális kérdésekben illetékes. Tiszteletben tartja minden szervezet jogát saját kulturális tevékenységének alakításában. A kérdés ma az, hogy e könyvtári ellátás milyen állami támogatással működjön. Nem látom időszerűnek azt, hogy a munkáltatókat – a Munka Törvénykönyvében foglaltakon túl – a könyvtári törvényben könyvtári szolgáltatásra kötelezzük. Így a vállalatok saját elhatározása dönti csak el a költségek vállalásának mértékét. Természetesen a nyilvános központi alapok pályázatainak a munkahelyi könyvtárak is egyenrangú pályázóként részt vehetnek.

Óvakodnék attól, hogy egyetlen helyes megoldás mellett kötelezzem el magam. A munkahelyi (szakszervezeti) könyvtárak képviselőivel, fenntartóival az

állami szervek nem tárgyalhatnak hatalmi pozícióból, nem avatkozhatnak be belső ügyeikbe. Az állam és tapasztalataim szerint az önkormányzatok is nyitottak az együttműködésre. Ez persze azt is jelenti, diktátumot a másik oldaltól sem fogadunk el, két egyenrangú félnek kell megállapodnia a lehetséges közös dolgokban.

– *Ragaszkodnunk kell-e a könyvtári szolgáltatások ingyenességéhez?*

– Ismereteim szerint a kérdésben a világon mindenütt széleskörű vita folyik, amelyben nemcsak a fenntartók, de a könyvtárosok sincsenek egységes véleményen. A probléma gyökerét abban látom, hogy legelőször a közpénzek felhasználásának elveit kell tisztázni. Nyilvánvalóvá kell tenni a törvényalkotás folyamatában, hogy törvény által előírt közszolgáltatáshoz milyen költségvetési fedezet áll rendelkezésre. A szolgáltatást igénybe vevő állampolgárnak pontosan tudnia kell, hogy mit kaphat meg ingyenesen, s mi az, amiért fizetnie kell. Természetesnek tűnik, hogy az ingyenesség körébe azok az alapszolgáltatások kerülhetnek, amelyek iránt általános (tömeges) igény jelentkezik, amelyek hozzátartoznak a lakosság mindennapi kulturális igényeihez. Ezen szolgáltatások esetében elégíthetők ki ugyanis a közpénzek felhasználásához kötődő alapvető kritériumok:

1. A pénzék felhasználása során ne jelenhessen meg a kivételezettség.

2. A forrásokat gondosan használják fel.

A rétegigények költségeit – legyenek ezek az igények társadalmi szempontból bármennyire jogosak és indokolhatóak – a felhasználói rétegeknek részben vagy egészben vállalniuk kell.

Természetesen más elbírálás alá esnek a rendszer modernizációjához kötődő új szolgáltatások költségei. Ezek ingyenességét a bevezetés időszakában el kell fogadni.

– *Miniszter úr! Vannak alapvető értékpreferenciák. A kultúra területén elképzelhető egy olyan szisztéma, hogy az alapvető, kvázi állampolgári jogon járó szolgáltatás az oktatás és a könyvtári ellátás. Minden más, színház stb. más kategóriába tartozik. Egyetért-e egy ilyen elképzeléssel? Ha nem, milyen az Ön hierarchiája?*

– Az értékpreferenciára vonatkozó kérdésben csupa két pólusú választási lehetőséget kínálnak fel. Azt hiszem, végzetes hiba lenne a kultúra rendkívül sokszínű, rejtett szövetét így leegyszerűsíteni. A kultúra megjelenésének sokféleségében én az igények sokféleségét látom mindenekelőtt, hiszen amikor egy állampolgár kulturális intézmények szolgáltatásait igénybe veszi – vagy éppen maga hozza létre azokat –, nem a deklarált állampolgári joggal él, hanem önmaga és környezete épülését szolgálja. Az emberek döntő többsége az Önök által említett – és nem említett – kategóriák között – tapasztalataim szerint – a legnagyobb természetességgel mozog, él a kulturális rendszer intézményei által biztosított szolgáltatásokkal. Joggal feltételezhetjük, hogy a hierarchia nemcsak kívül van, hanem bennünk is.

– *A szellemi élet számára a könyvtár- és információügy olyasféle, mint az ipar számára az energiaellátás – szokták mondani. Egyetért-e ezzel? Tudja-e ezt a koncepciót képviselni a kormányban?*

– Amit ebben a kérdésben meggyőződéssel képviselek, az az, hogy a könyvtári és az információs rendszer fejlesztése nélkül a gazdasági és a szellemi élet – minden bizonnyal a köznapi élet is – nem tud előrelépni. A könyvtári és információs ellátás kérdésében nem látok lényeges különbséget a három terület között. Nagyon valószínű, hogy a szellemi élet aktívabb használója a szolgáltatásoknak, de törekvésünk nem lehet más, mint az, hogy a gazdasági életben és a köznapi életben is az információval való gazdálkodás mind nagyobb teret

kapjon. Tisztában kell lennünk azzal, hogy Magyarország a legkorszerűbb információkat a világcipacról szerzi be, tehát nem mindegy számunkra, hogy információrendszerünk képes-e ezen a piacon hatékonyan vásárolni, illetve a megvásárolt információk termékét gyorsan, célszerűen a magyar felhasználóhoz eljuttatni. Meg vagyok győződve arról, hogy az ország sikereiben az információrendszernek kiemelkedő szerepe van.

– *Az OMFB szerepét, Pungor Ernő szerepét hogyan látja ebben a kérdésben? Beszéltek már egymással ilyesmiről?*

– Tudom, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztérium és az OMFB kapcsolatai a könyvtári-információs rendszer dolgaiban jelenleg nincsenek azonos szinten, amire pedig szükség lenne. Ezen feltétlenül változtatni kell, úgy, hogy a két szervezet megtalálja a könyvtári és informatikai rendszer működtetésében a közös feladatokat. Mindenekelőtt annak szükségességére szeretnék utalni, hogy a fejlesztési feladatokat közösen kell kidolgozni és lehetőség szerint kormány szinten elfogadtatni. Világossá kell tenni azokat a különbségeket is, amelyek a könyvtári ellátás, illetve az információ ipar területén ténylegesen megvannak. Az utóbbiban számomra egyértelmű az OMFB illetékessége.

– *Mit várna el a könyvtáraktól, könyvtárosoktól? Milyen kezdeményezést, milyen típusú magatartást, milyen „hozzaállást”?*

– El kell ismerni, hogy a könyvtárak ma igen nehéz és válságos helyzetben vannak – és itt nem elsősorban a nehéz anyagi helyzetre gondolok, hanem ennél talán fontosabbra. Az információ társadalom előszele elérte Magyarországot is, és az új helyzetben a könyvtáraknak tisztázni kell helyüket, szerepüket. A könyvtárost ebből közvetlenül a szakismeret változása érinti. Úgy gondolom, hogy az elvárható könyvtárosi magatartást a használók igényeikkel, használati szokásaikkal nap mint nap a gyakorlatban megfogalmazzák. Amit én kiemelnék: az elsősorban a változás iránti fogékonyság szükségessége. Meg kell tanulni minden könyvtárosnak azt, hogyan kell az új igények szerint használni a könyvtárakban felhalmozódott értékeket, hogyan kell integrálni a többé-kevésbé rossz feltételek között lévő könyvtárakba az új típusú dokumentumokat, az állandóan megújuló szolgáltatásokat. Ismerve, hogy a könyvtárhasználók többsége a fiatal

generáció tagja, egyáltalán nem irigylem a könyvtárosokat, hogy a technikai vívmányok iránt rendkívül érdeklődő fiatalokkal kell versenyt futniuk, és ebben a versenyben a könyvtárosnak legalább egy lépéssel illik előbb járnia.

Bizonyos vagyok abban, hogy a modern számítógépes technika a magyar könyvtárakban is egyre nagyobb teret kap. A könyvtárosoknak igen nagy a felelőssége abban, hogy ezt a káprázatos lehetőséget egy jól működő könyvtári rendszer létrehozására használják fel.

– Mit várna el saját (könyvtári) apparátusától, könyvtári osztályától? Mi lenne a dolguk az Ön minisztériumában?

– Az előzőekben sokat beszéltünk arról, hogy a könyvtári rendszer milyen bonyolult, feladatai mennyire összetettek és mindezzel szemben a minisztérium szervezetében egy viszonylag kis osztály áll. Mivel a létszám bővítésére nincs lehetőség, a minisztériumnak igen racionálisan végig kell gondolnia, hogy a könyvtári rendszer irányításának mely feladataival foglalkozik közvetlenül és melyeket ad át szakmai szervezeteknek. Úgy gondolom, hogy a könyvtári feladatok igen nagy mértékben sztenderdizálhatók, ezért a könyvtáros szakmában elemi érdek az együttműködés. Ennek értelmében a megoldható feladatok döntő többsége szakmai testületekre és szervezetekre bízható. A minisztérium feladatkörében kell megtartani természetesen a könyvtári jogszabályalkotást, de itt nagyon ügyelni kell arra, hogy semmilyen túlszabályozás ne következzen be. A nagyobb állami fejlesztési feladatok előkészítése és útjára indítása is minisztériumi feladat. A Könyvtári osztály munkatársaitól mindenekelőtt azt várom el, hogy nagyon sokoldalú kapcsolatot építsenek ki a különböző könyvtár-fenntartókkal és szakmai szervezetekkel, támaszkodjanak azok tapasztalataira.

– Tud-e arról, hogy a választások alkalmából, azokra kihagyva készülne valamilyen koalíciós vagy MDF-es könyvtári program?

– Véleményem szerint a minisztériumnak ma a legfontosabb feladata, hogy a polgári társadalom könyvtári programját kidolgozza, és segítse annak megvalósulását. Nincsenek kétségeim azt illetően, hogy a program jó megfogalmazása esetén ezek tartósan fennmaradnak. Azt gondolom, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak, ezen belül a könyvtári ügyért felelős szervezeti egységeknek szakértői feladataik vannak. A döntést hozóknak szakmailag megalapozott választási lehetőséget kell felkínálniuk, másrészt mint köztisztviselőknek örködniük kell a rendszer működésének törvényességén.

– Angliában a szegény önkormányzatok – az egészségügyi és szociális célok előtérbe helyezésével – lényegesen korlátozzák a könyvtári kiadásokat: bezárnak könyvtárakat, csökkentik a nyitvatartási időt és a vásárolt könyvek mennyiségét. Nálunk is fenyeget ilyen veszély, mit tud tenni ennek elhárítására a kormányzat?

– A világon mindenütt, ahol recesszió van, a kormányzati és az önkormányzati szervek szembekerülnek azzal a dilemmával, hogy valamely területek kiadásait csökkenteni kell. Ez olyan törvényszerűség, ami alól Magyarország sem kivétel. Jelenleg olyan helyzetben vagyunk, hogy a könyvtár-fenntartók többségénél még nem alakult ki szabályos gazdálkodási rend. Ebből a szempontból különösen érdekesek az önkormányzatok, amelyek keresik helyüket a kulturális intézmények fenntartásának kérdéseiben. Minden probléma ellenére róluk azt kell mondani, hogy nem bizonyultak rossz könyvtár-fenntartóknak, a lakóhelyeken alig csökkent a könyvtárak száma. Veszélyeztetett helyzetben szinte kizárólag olyan települések könyvtárai vannak, ahol a kis lélekszám utáni fejkvóta nem teremti meg a könyvtár-fenntartás minimális feltételeit sem.

A magyar könyvtári rendszert jelentősebb veszteség a vállalati és intézeti szakkönyvtárak vonatkozásában érte. Nem szabad azonban elfeledkeznünk arról, hogy a gazdasági területen e rendkívül rövid idő alatt igen radikális változá-

sok mentek végbe. Az a könyvtári rendszer, amely itt összeomlott, az a korábbi gazdasági struktúrára épült ki. A könyvtárak finanszírozási kérdései a rendszer-váltás óta teljesen helyi kérdéssé váltak. Az, hogy egy könyvtár milyen forrásokhoz jut, helyi alku kérdése, ezt a korábbi központi beavatkozással szemben mindenképpen pozitívumként kell kiemelni. A központi költségvetés kizárólag néhány nagy intézmény működését határozza meg, igaz, hogy ezek szerepe kihat az egész könyvtári rendszerre. Az MKM dolgozik olyan javaslaton, amely nagy intézményekben a működés stabilitását megőrizné. Reméljük, munkánk eredményt hoz.

- Bizonyára ismeri a Könyvtárellátó Vállalat működését, tud szolgáltatásairól, jelentőségéről. A privatizációs törvény értelmében a Vállalatnak át kell alakulnia. Van-e lehetőség arra, hogy non-profit vállalat legyen belőle? Megoldható-e, hogy nyereséget, amelyet természetesen megtermel, visszaforgathassa a könyvtárügybe, amint sem Rt-ként, sem Kft-ként nem engedhetne meg magának?

- Nem túlzás azt mondani, hogy a minisztérium az utóbbi két évben igen nagy figyelmet szentelt a könyvtári ellátás fenntartására és korszerűsítésére. Igen nehéz helyzetben vállaltuk, hogy megteremtjük az önálló Könyvtárellátó Vállalat működési feltételeit. Az első év tapasztalata azt bizonyítja, hogy eredményesen dolgozó vállalat jött létre, amely reméljük már a jelentkező versenyhelyzetben is talpon marad. Folyamatban van a vállalat non-profit vagy közalapítványi vállalattá alakítása. Amikor a további lépésekhez szükséges feltételek biztosítva lesznek, a könyvtári szakmai szervezetekkel együttműködve előkészítjük a vállalat átalakítását.

- Ön tudós, könyvtárakban otthonosan mozgó ember. Mi a szubjektív, személyes, tudósi-közemberi véleménye a könyvtárakról?

- A könyvtár úgy tartozik hozzá az emberhez, mint a természeti környezet. Különösen áll ez az értelmiségi foglalkozású emberekre. A könyvtári környezet teszi igazán lehetségessé a kreatív gondolkodást, nem beszélve arról, hogy a mindennapi tevékenység, munka során számtalanszor szükség van arra, hogy az ember levegyen a polcra egy lexikont, egy monográfiát, egy könyvet, ami nélkül szakmai munkáját is nehezen tudja végezni. A könyvtár része persze a szépirodalom is, ami mintegy a levegője az emberi létnek. Ennek is hordozója a könyvtár. Jó, ha az ember otthonának is van egy olyan zuga, szobája, amit könyvtárnak is nevezhet. Nem akarok most olyan nagy szavakat használni, amiket Vörösmarty is mondott a Gondolatok a könyvtárban című versében.

- Nyilván számos külföldi, nyugati könyvtárban járt, dolgozott, kutatott. Ehhez képest hogyan értékeli a hazai könyvtárakat? Mik a gyenge, mik az erős pontjaik?

- Igen, számos külföldi egyetemen és kutatóintézményben járva látható, tapasztalható, hogy a könyvtárak teljesebbek, nagyobbak, és technikailag jobban felszereltek, mint általában nálunk. Jogi területen dolgozva, jogi egyetemeken, jogi intézményekben, egyáltalán egyetemeken járva azt tapasztaltam, hogy nyugaton a könyvtár jobban központja ezeknek az intézményeknek, mint nálunk. A lelke, igazán a központja az állam- és jogtudományi egyetemeknek, karoknak, a tanszéki komplexumoknak. A könyvtárak központi szerepe azonban nemcsak ebben nyilvánul meg, hanem a technikai és személyi ellátottságában is, a kiszolgálóképességében, mindez teljesebb Nyugat-Európában mint nálunk.

Hogy egy intézmény, egy egyetemi intézmény mennyire könyvtárcentrikus, arra egy sajátos építészeti példát is volt szerencsém látni, a chicagói egyetem jogi kara egy mesterséges sziget közepén épült, a tíz-tizenkét emeletes, nyolcszögű épület középső tömegében helyezkedik el a könyvtár, minden szintet

egy-egy részterület állománya foglal el. Jogi egyetemről lévén szó a jogtudomány különböző területeinek állományát veszik körül a speciális előadótermek, a professzori szobák, a szemináriumi termek, tehát mindenkinek – pl. aki családjoggal foglalkozik – ott azonnal rendelkezésére áll a családjogi irodalom. Tehát úgy helyezkedik el a könyvállomány, mint az emberi gerinc és körötte azok az egyetemi részlegek, amelyek az adott könyvállományt használják. Amerikában tapasztaltam a könyvtári hálózat rendkívül fejlett voltát is, pl. a városi könyvtár viszonylag fejlett kölcsönzési hálózattal rendelkezik, házhoz viszi a nagyothallók vagy a siketek számára a könyvet, vagy a rokkantaknak, vakoknak kazettán is az irodalmat, pláne magányos embereknek. Erre a munkára önkéntesek használnak fel. Többet áldoznak a közkönyvtárakra és a tudományos könyvtárakra is, mint nálunk. De azt nem mondhatnám, hogy a magyar könyvszeretet nincs legalább olyan fokon, mint külföldön. Például az emberek otthoni könyvtáraikra legalább annyit áldoznak, és legalább annyi könyvük van, mint a nyugati országok lakóinak.

A mi könyvtáraink technikai színvonala valahogy, sajnos, lemaradt. Nem hozzáértés hiányáról van szó itt, hanem az anyagi feltételek szükségességéről. De fejlődik ezen a területen Magyarország, vannak fejlett könyvtáraink.

A Tudománypolitikai Bizottság éppen most tárgyalja informatikai rendszerünk állapotát. A világbanki kölcsön, ami az emberi erőforrások fejlesztését szolgálja, egyebek közt jobbítani kívánja az informatikai rendszereket is. Ennek jegyében foglalkozott a TPB a magyar helyzettel is, és megállapítható volt, hogy Magyarországon európai szintre jutott a komputerizáltság. Közel 2000 terminál működik nálunk, ezek egymással is, a külfölddel is kommunikálnak. A mi egyetemünkön, a jogi karon is, ami nem műszaki jellegű, de azért benne van a nemzetközi információáramlásban, van három komputer. Rendelkezésre állnak a nagy nemzetközi adatbankok, például jogi területen is, ha mondjuk telexkönyvi széljegyzetekre vagyunk kíváncsiak. Megtudható például az Országgyűlési Könyvtárban milyen könyv, milyen jogszabály szól erről. Óriási adatt mennyiséghez juthatunk hozzá. Ma már Magyarországról is be lehet cserkészni ezeket az adattárakat. Együttműködéssel és az anyagi erőforrások egyesítésével megteremthető az információs infrastruktúra. Persze ehhez kell az IIF segítsége is.

– *Úgy tudjuk, hogy Amerikában nem múlik el elnöki ciklus anélkül, hogy az elnök ne találkozna a könyvtárosok képviselőivel. Ön nem kívánna-e egy ilyesféle találkozást? Tervez valami ilyesmit?*

– Én nem vagyok elnök. De miután a könyvtárügy fontos része a minisztérium egész feladatának – hogy úgy mondjam – menüjének – és a könyvtárügyi törvény előkészítése folyamatban van, nyilván fel kell gyorsítani ennek a munkálatait. Van még a felsőoktatási és az akadémiai törvény, ez május-júniusra kerül a parlament elé, és ebben a tárcának is, és személy szerint nekem is nagyon komoly munkám van. Három további törvény van még ebben a kormányzási mandátumban: a könyvtári, a múzeumi és a levéltári. Ennek kapcsán tehát, a nem túl távoli jövőben tanácskozni fogok a könyvtárosokkal, ez természetesen része az én feladatomnak. Tanulmányozva az Önök kérdéseit, áttekinthetem ennek a nagyon fontos és nagyon bonyolult területnek a problémáit. Ezt hálással köszönöm. Segített ez abban, hogy jobban áttekinthessem azokat a folyamatokat, amelyekkel előbb-utóbb úgyis szembesülnöm kell.

Bereczky László–Vajda Kornél

Közalkalmazotti törvény, képesítés, képzés

Két tanácskozásról

A közalkalmazotti törvény végrehajtási utasításaival kapcsolatban felmerülő kérdéseket, különösen a képesítési rendelet alkalmazási problémáit beszélte meg az MKM könyvtári osztályán *Sóron László* az MKM könyvtári osztályának vezetője, *Bényei Miklós* az oktatási intézmények oktatóinak képviselőjében, *Csapó Edit* az iskolarendszeren kívüli képző intézmények nevében, *Zalainé Kovács Éva* a KIK-től, *Ménesi Lajosné* a Közalkalmazottak Szakszervezete, *Mártyán Gyula* az OMIKK, *Rédl Károly* a KKDSZ képviselőjében.

Sóron László bevezetőben elmondta, a rendelet erénye, hogy könyvtárosi munkakörökben könyvtáros végzettségűeknek kell dolgozniuk. Régi gond és igény, hogy a szakma presztízsét emelni kell. Azt javasolta, hogy a megbeszélés két kérdéssel foglalkozzon: 1. alakítson ki álláspontot a képesítési rendelet gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban; 2. nyilvánítson véleményt a képzés hosszú távú dolgaiban, mert a jó képesítési rendelet nélkülözhetetlen előfeltétele a szakma igényeinek megfelelő, jó képzési rendszer.

Zalainé Kovács Éva mindjárt a legérzékenyebb oldalán ragadta meg a kérdést: azt vetette fel, ami a felsőoktatási könyvtárak esetében a legnagyobb probléma. Itt igen sokan dolgoznak felsőfokú könyvtárosi szakirányú képesítés nélkül, ám az egyetem, főiskola profiljának megfelelő felsőfokú képesítés birtokában. Mit tegyenek az ilyen intézmények a számukra nélkülözhetetlen mérnöki, jogi stb. egyetemi végzettségű munkatársakkal, akiknek könyvtári „papírja” nincs, viszont szükségesebbek az intézmény számára, mint nem egy „igazi” könyvtáros, aki azonban éppen ahhoz nem ért, ami az oktatási intézmény fő profilja.

Rédl Károly arra hívta fel a figyelmet, hogy pontos számadatokkal senki sem rendelkezik a tekintetben, hány emberre is vonatkozik a Zalainé által felvetett kérdés. Külön nehézségnek látja, hogy a képesítési rendelet abszolút nem foglalkozik a gyakorlati idővel. Márpedig vannak olyanok, konkrét példákra is hivatkozott, akik több mint húsz éve „könyvtárosok”, nagy jelentőségű projektek kidolgozói, ám más irányú, területükhöz nagyon is szükséges szakirányú végzettségük van (pl. jogászok), nem pedig könyvtárosi. Ezek az értékes munkaerők persze el tudnak helyezkedni könnyedén a saját szakterületükön is, valószínűleg ezt a megoldást is fogják választani, semhogy – szegényükre – valamiféle könyvtárosi vizsgát tegyenek. Ebből kára csak a könyvtáraknak, információs intézményeknek lesz.

Sóron László felhívta arra a figyelmet, hogy a szakkönyvtár jellegének megfelelő végzettség fontosságát senki sem vitatta, de a könyvtárosi munkakörökben az alapvető könyvtári szakmai ismeretek megszerzésének szükségességét nem bölcs dolog ezzel szembeállítani. A könyvtárosi képesítés megszerzésére állami-garantált végzettséget adó képzési formák léteznek.

Csapó Edit a mostani rendeletet sokkal humánusabbnak látta, mint az összes megelőzőt. A könyvtárban eltöltött gyakorlati időt nem tartja mindent megoldónak. Meg is lehet bűjni a könyvtárakban, akár évtizedekig is anélkül, hogy

valaki valódi szakismeretekre tenne szert. (Ezzel kapcsolatban többen felvetették, hogy az már a vezető hibája, ha ilyen „elbújásokat” megtúr, másrészt azt is, hogy a vizsga semmivel sem megbízhatóbb kritérium, mint a gyakorlatban megszerzett ismeret, illetve szakmai rutin.)

Zalainé Kovács Éva azt is problémának tartotta, hogy egyszerre sok embert kell elküldeni tanulni: ki végzi akkor a munkát? Neki Csapó Edit felelt: a 17/1990-es rendelet biztosítja a szabad, illetve az egyéni felkészülést, ennek nincsenek munkahelyi következményei.

Bényei Miklós azt tartaná helyesnek, ha bizonyos átmeneti idő biztosíthatnák. Különösen egyes könyvtári munkakörök, pl. a tájékoztatás területén volna erre szükség.

Mártyán Gyula azt emelte ki, hogy egy-egy szakterület egyetemi szintű tudása korántsem garancia a könyvtári munkavégzés színvonalát illetően. A könyvtári szakmát – így vagy úgy –, de meg kell tanulni, meg kell követelni, hogy a jogász, közgazdász, mérnök stb., ha könyvtári munkát végez, sajátítsa el a könyvtárosi szakmát is.

Sóron László arra hívta fel a figyelmet, hogy a rendelet érvényben van, azt be kell tartani. Nem lehet a szabályozást megkerülő felmentéseket adni, mert azok a jogalkalmazást borítanák fel, tennék értelmetlenné. Más kérdés az, hogy a képzés feltételeit meg kell teremteni. Növelni kell a vizsgáztató helyek számát, számba kell venni a képzéssel kapcsolatos forrásokat.

Mártyán Gyula szerint célszerű összehívni a képzőhelyek képviselőit, velük kell megtárgyalni a problémákat.

Csapó Edit azt a kérdést vetette fel, mi legyen a vizsgabizottságot működtető intézményekkel, ahol a képzés feltételeinek kialakításához szükséges eszközökkel is rendelkezni kell. Az alapvető szakirodalom begyűjtésére is szükség van. *Mártyán* szerint ez lényeges kérdés. Mindenképpen segíteni kell a szakirodalomhoz való hozzájutást, ez jelenleg egyáltalán nincs megoldva. Ugyancsak ő szorgalmazta a szóbeli vizsgákat is (hivatkozva a vizsgázók, általában a könyvtárosok rossz beszédkészségére).

Sóron László azt javasolta, hogy jelenjék meg a Művelődési Közlönyben, milyen képzési formák léteznek. A vizsgabizottságokat működtető szervek körét pedig bővíteni szükséges. Be kell vonni a főiskolákat is.

A továbbiakban a résztvevők a képzési szakok specifikumairól, a szükséges szakok kialakításáról, illetve a továbbképzés területeiről eszercltek eszmét, következő alkalomra halasztva a képzési területek tételes felsorolását, megvizsgálását.

*

1993. február 19-én a Könyvtári és Informatikai Kamara konzultációt tartott a könyvtárosoknak a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény végrehajtásával kapcsolatosan felmerülő problémákról.

A konzultáción részt vett *Bánsági Gyöngyi*, a Munkaügyi Minisztérium Munkajogi főosztályának munkatársa, *Sóron László*, az MKM Könyvtári osztály vezetője és *Vadász János*, a Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezetének főtítkára. A Széchényi Könyvtár nagy előadóterme megtelt az érdeklődő könyvtárosokkal, akik közül sokan már előzetesen eljuttatták kérdéseiket a Kamarához.

Zalainé Kovács Éva, a Kamara elnöke nyitotta meg a konzultációs napot, majd *Sóron László* válaszolt az írásban benyújtott kérdések egy részére. Az egri főiskola egyik kérdésére – *Felsőoktatásban dolgozó könyvtári közalkalma-*

zottak ugyanolyan módon kapják-e a bért, mint a közművelődési könyvtári kollégák – válaszul elmondta, hogy természetesen, hiszen a hatályos 150/1992. Korm. sz. rendeletben megállapítottak szerint ugyanolyan elbírálásban részesülnek, mint bármelyik más közalkalmazott könyvtáros. – *Hány diplomának számít, illetve milyen végzettségnek és melyik osztályba kerülnek a következő végzettséggel rendelkező kollégák: tanítóképző könyvtár-népművelés, tanárképző könyvtáros, egyetemi könyvtáros végzettség? Van-e képesítési rendelet, amely szabályozza azt, mi számít szakirányú végzettségnek? –* A szakirányú képesítést a könyvtári munkakörökben a 2/1993. MKM sz. rendelet melléklete állapítja meg. E szerint a felsoroltak főiskolai végzettségnek számítanak és a D osztályba sorolandók. A kérdés az, hogy a hozzá csatlakozó nem szakirányú végzettséggel mi legyen. Ebben a közalkalmazotti törvény előírásai a mérvadók. A besorolás szempontjából a munkakör ellátásához szükséges vagy az azzal összefüggő diplomát kell figyelembe venni. Azt kell eldönteni, hogy adott munkakörben mi számít második diplomának. Például egy közművelődési könyvtárban a népművelési szak vagy csaknem minden tanárszakos végzettség elfogadható. Általában azt mondhatjuk, hogy a munkaköri feladatokat figyelembe véve kell dönteni arról, milyen végzettség fogadható el második diplomának, ezt nem lehet központi döntéssel szabályozni. *B osztályba sorolandók azok is, akik érettségivel rendelkeznek, de még a könyvtár-asszisztensi tanfolyamot nem végezték (most végzik) el.* A besorolás akkor lesz végleges, ha az illető megszerezte a munkakör betöltéséhez előírt iskolai végzettséget. A másoddiplomás képzésre mielőbb évfolyamot kell indítaniuk a főiskoláknak. A 2/1993-as rendelet fog majd erről rendelkezni.

A nem iskolarendszerű képzésben megszerezhető végzettséget pedig az idei MKM rendelet alapján lehet megszerezni. Az ott felsorolt és felsőfokú munkaköri szakképzést adó végzettségek tanfolyam nélkül, vizsgára való jelentkezéssel szerezhetők meg. A vizsgára hat hónappal előbb kell jelentkezni, a jelentkező megkapja miből kell vizsgáznia, egyénileg is felkészülhet, de konzultációs lehetőséget is kérhet, vagy tanfolyamon is részt vehet. A KMK tavaly is, az idén is meghirdeti ezeket a tanfolyamokat, de ez nem kötelező. Azoknak, akiknek nem szakirányú diplomájuk van, és könyvtárban dolgoznak, helyes (célszerű), ha könyvtáros szakképesítéssel szerzik meg a második diplomájukat, hiszen

három-négy hónap alatt megszerezhetik a munkakörükhöz szükséges szakirányú végzettséget. Aki például mezőgazdasági mérnök vagy jogász, mezőgazdasági vagy jogi könyvtárban könyvtáros második diplomát szerez, az az F osztályba sorolható. Így kötelezően belekerül a legmagasabb osztályba, amúgy pedig ki van szolgáltatva a főnökök kegyének.

Arra a kérdésre, hogy a városi könyvtár vezetője miért nem kerülhet magasabb vezetői kategóriába, mikor az oktatási intézmények hasonló jogállású vezetőit ide sorolják, azt válaszolta, hogy a bonyolult könyvtári rendszerben ezt egyszerűen nem lehet megtenni, már csak a rendelkezésre álló szűk pótléksáv miatt sem, ami csak a vezetői besorolásúak rendelkezésére áll. Persze nem biztos, hogy így igazságos. Talán szerencsésebb lett volna, ha a vezetői pótléket levisszük 50%-ra, másrészt pedig felfelé nyitunk, tehát a pótlék meghaladhatná a 300%-ot, mert így jobban szét lehetett volna húzni a mezőnyt. Az oktatási intézmények esetében egyszerűbb a differenciálás, a könyvtárügyben ezzel szemben a községi könyvtárostól kezdve a Nemzeti Könyvtár főigazgatójáig elképesztően széles a skála.

Igaz-e, hogy a 150-es kormányrendelet szerint a főiskolai végzettséggel nem rendelkező könyvtáros, szakképesítésre vonatkozó kötelezettség-vállalás ellenére sem sorolható be könyvtárosi munkakörbe? – Épp ez a kivétel. A nem szakirányú főiskolai végzettséggel rendelkező dolgozó – főiskolai tanulás kötelezettségének vállalása esetén – megelégedve kapja a szakirányú diploma elismerését. Ha nincs szakirányú felsőfokú végzettsége, besorolható a meglévő iskolai végzettsége (főiskola, egyetem) alapján, ám kötelezni kell arra, hogy a szakirányú végzettséget megszerezze.

Át kell gondolni a könyvtárosképzés struktúráját, tudomásul kell venni, hogy a könyvtáraknak más végzettségű, képzettségű könyvtárosokra van szükségük. Ez sok feszültséget megoldana. Közművelődési könyvtárakban a magyar-könyvtár szakos diploma két diplomának számít, ahogy egészségügyi intézmény könyvtárában az egészségügyi diploma.

Miért nem számítják be a korábbi KMK-tanfolyamokat? A 17/1990-es rendelet alapján az 1990 előtti KMK-tanfolyamok elvégzése nem számít elismert végzettségnek. A korábbi KMK-tanfolyamok nem jogszabályban szabályozott feltételek között szerveződtek. Nem volt vizsgakötelezettség és elfogadott tananyag.

A munkakörök megállapítása során figyelembe kellett venni, hogy a kis könyvtárakban a munkakörök differenciálatlanok, a nagyobb könyvtárakban differenciáltak. Mind a kettőre kellett megoldást találni. A felsorolásból nem derül ki egyértelműen, de ha megnézzük, hogy milyen képesítési követelmények vannak mellérendelve, akkor ez már mutatja, hogy ha könyvtárosról, főkönyvtárosról vagy segédkönyvtárosról van szó, akkor a kis szervezetek esetében alkalmazandó munkakörökről esik szó, hiszen aki nem valamilyen speciális munkakört lát el, az könyvtáros. A nagyobb szervezetekben lehet a speciális munkaköri elnevezéseket alkalmazni: tájékoztató könyvtáros, feldolgozó könyvtáros stb., de ezekhez a munkakörökhöz speciális képesítési előírás is tartozik.

A 150/1992. sz. rendelet értelmében a vezetők megbízása 1993. június 30-ig bezárólag határozott idejűvé alakul. Mi történik, ha a vezető nem pályázik vagy a városokban a képviselőtestület nem őt fogja megbízni?

Ha nem pályázik, marad könyvtáros. Közalkalmazotti jogviszonya nem változik, hiszen az határozatlan időre szól, kizárólag a vezetői megbízatása szól meghatározott időre.

Vadász János: A közalkalmazotti törvényben az áll, ha valaki már nem vezető, nem lehet felmenteni közalkalmazotti jogviszonyából. Kirúgni tehát nem lehet, de jön az új vezető, tehát egy fővel nő a létszám, miközben a feladat

nem változik. A munkáltató – esetünkben a városi önkormányzat – a költségvetési forrásokat a következő évben úgy szabja meg, hogy álljon helyre az eredeti létszám. Ez ellen a szakszervezet fel tud lépni, érdemben és hatásosan. Tudniillik, ha a létszám csökkentését szakmai feladatszűkítés nem indokolja, ilyen döntést nem lehet hozni, a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény értelmében. A könyvtári törvényben kell ezt rendezni, mármint a létszám gondokat, méghozzá szigorú szakmai normák alapján.

A számítógépes végzettségű személyeket, ha azokat számítógépes munkakörben foglalkoztatják, iskolai végzettségük alapján kell besorolni.

Az MKM módosítani kívánja a 17/1990. sz. rendeletet, amely módosítás eredményeként minden reális igényre szakmailag elfogadható választ kíván adni.

A vezetők felelőssége az átsorolás kifogástalan végrehajtása – mondja *Sóron László*.

Az egyik kérdező kifogásolja, hogyha valaki a D-ből belekerül az F-be, akkor bérfelesztés keletkezik, a vezetőknek nehéz lesz megmagyaráznia, hogy miért emelt valakinek hirtelen – mondjuk – húszezer forinttal. Ezekkel a kérdésekkel tehát nagyon csínján kell bánni. A vezető felelőssége, hogy ezeket az ügyeket méltányosan intézze el.

Egy kérdés az „egyéb” vezetői munkakörökre vonatkozik. A helyzet az, hogy tisztában voltunk vele: nem tudunk minden vezetői munkakört felsorolni. Ezért hagyunk egy „kiskaput”: ha valahol olyan funkcióról van szó, legyen módja a munkaadónak vezetői pótlékot adni.

A határesetet jelentő vezetői hely megpályáztatásánál álláspontom a következő: ha a vezető néhány hónapja pályázat útján nyerte el a posztját, nyilvánvalóan semmi értelme egy új pályázattal megzavarni a helyzetet. Ez persze kivételes, csak kivételes eset lehet, vagy ha valakinek mondjuk egy éve van a nyugdíjig, nem érdemes a fennálló helyzetet megzavarni rövid időn belül két pályázati eljárással. Durva eltérésekről semmi esetre sem lehet szó, a törvényt végre kell hajtani.

Vannak jogi határai és korlátai különböző városi intézmények összevonásának? – A közoktatási terület végrehajtási rendeletében benne vannak összevont intézmények, a kulturálisban nincsenek. Az biztos, hogy a könyvtárost a

könyvtárosi munkája alapján kell besorolni és nem aszerint, hogy milyen intézményben dolgozik.

A szakmai gyakorlattal kapcsolatban érkezett a következő kérdés. – *Kiválthatja-e az előírt szakmai képesítést a munkahelyen töltött évek száma?* – A 150-es szabályozza, hogy mely esetekben lehet a szakmai gyakorlat ideje alapján fölmentést adni; 15 évet írt elő. A másik követelmény, hogy a nyugdíjazásig nem lehet hátra 5 évnél több idő. Ez a törvény megjelenésétől számít. Ekkor természetesen föl lehet menteni.

Mi a teendő akkor, ha magasabb a végzettsége a könyvtárosnak, mint amit a munkakör igényel? Ebben a munkakör betöltéséhez szükséges iskolai végzettség a döntő. Ma az látszik célszerűnek, ha a besorolásnál elfogadjuk a jogszabály által is engedélyezett status quot, és a végzettségük alapján soroljuk be az embereket. Amikor a szervezeti és működési szabályzat elfogadódott, akkor valamely munkakör betöltésénél már azt lehet mondani, hogy az adott munkakörhöz ilyen és ilyen végzettségű embert keresek, és úgy is alkalmazom.

Meg kell határozni, hogy az adott munkakörhöz milyen végzettség kell. De azt senkinek sem javasolnám, ha valahol egy főiskolai végzettségű könyvtáros lát el egy posztot, azt hirtelen lesoroljuk segédkönyvtárosivá.

A törvény szerény védelmet nyújt azoknak is, akik nem rendelkeznek a szükséges végzettséggel. Az azonos szakmában szerzett főiskolai és egyetemi végzettséget illetően azt kell válaszolnom, hogy ha valakinek főiskolai könyvtárosi diplomája már van, akkor nem jelent új diplomát, ha egyetemi könyvtárosi végzettséget szerez.

Könyvtárosképzés felsőfokon

Interjú Darányi Sándorral, az ELTE oktatójával

Kérdés: – Kezdjük a helyzetképpel. A két tanszék közös TEMPUS projektje végéhez közeledik. Mire jutottak?

Válasz: – Sokra, és mégis kevésre. Négy éve, a tervezés időszakában azt hittem, hamarabb megy a megújulás. Ahogy azonban a jó munkával lenni szokott, egy megoldott probléma újat vetett fel, így azt gondolom, csak a kezdet végéhez értünk el. A zöme még hátravan. Meg kell tanulnunk rendszerben gondolkodni.

K.: – A rendszer egyike azon fogalmaknak, amelyek fosztóképzőként működnek: amihez hozzáteszed, eredeti értelme ellentétébe fordul.

V.: – Meglehet. De a rendszerben egy meg egy több kettőnél, több a komponensek összegénél. A magyar könyvtárosképzés akkor fog jól működni, ha megtanulja ezt. Ma jó néhány redundáns komponense van a képzési rendszerünknek, a határfoka ezért gyengébb a kelletténél. Hogy a végösszeg az összeadandóknál több legyen, vagyis az oktatás a mainál hatékonyabban láthassa el feladatát, ahhoz előbb – képletesen szólva – az egyenletet kell megnézni, hátha egyszerűsíthető.

K.: – A TEMPUS-partnerek képzése milyen?

V.: – Ha röviden akarnám minősíteni, azt mondanám, nem a tartalmánál, hanem az átgondoltságánál fogva jobb a miénknél. Ez persze már a közös munka tapasztalata, olyasvalami, amit a projekt utáni időkben is meg kell

szívlelnünk. Ott nem az a kérdés, könyvtárost vagy informatikust kell képezni, mert a kettő nem kizárja, hanem feltételezi, segíti, kiegészíti egymást. A kérdést Hollandiában és Németországban úgy teszik fel, mit várnak a képzéstől? Milyen szakembereket? Ilyet, olyat, vagy amolyat? Az output oldal a fontos. A szakmai visszajelzésekből, no meg az állásajánlatokból pontosan tudják, mire van kereslet. Azután megvizsgálják az input oldalt: hány diáknak kell könyvtárosságot tanulnia, hogy se többet, se kevesebbet ne képezzenek a kellenél. Végül a tantervekben, szakalapításokban összehangolják a keresletet meg a kínálatot. A tanterv eszköz a cél elérése érdekében; nem is becsülik se többre, se kevesebbre.

K.: – Ha jól értelek, ez feltételezi a folyamatos tantervfejlesztést.

V.: – Pontosan ez a helyzet. Mivel egy megadott, és nem is korlátlan felvevőképeségű munkaerő-piacra termelnek, csak akkor maradhatnak versenyképesek, ha az „árújukat” az igényekhez igazítják. Ez persze a diákok clemi érdeke is, hiszen csak így képesek elhelyezkedni. Más kérdés, hogy mind a deventeri, mind a hannoveri szakfőiskola nyíltan felvállalja: nem kudarcnak, hanem sikernek könyveli el, ha hallgatói nem csak könyvtárakban helyezkednek el. Ez azt jelenti számukra, hogy az általuk oktatott ismeretekre más szektorokban – például a vállalatoknál, a bankoknál, az idegenforgalomban – is szükség van.

K.: – Ez nyilván mindenekelőtt az informatikai ismeretekre igaz?

V.: – Informatika és könyvtár, mint említettem, Európában ma már nem válik olyan élesen ketté, mint mi hisszük. A cégek az információt erőforrásként kezelik, a könyvtáros dolga pedig az, hogy a maga terepén szuverén módon legyen képes információt szolgáltatni: a megfelelő személynek, a kellő időpontban, a lehető legolcsóbban. Ez számít, nem az, hogy könyvből vagy online keresésből jutott hozzá. Jó lenne, ha itthon is ez lehetne a természetes.

K.: – Milyen volumenű képzés szükséges ehhez?

V.: – Nem csak a képzés óraszama fontos, hanem a közölt ismeretek arányai is. De mielőtt ezt mérlegelnék, hadd mondjam el: meggyőződésem, hogy a magyar oktatás azért található egyáltalán TEMPUS-partnerekre, mert szellemében, tenniakarásában nem marad el mögöttük. Ez a kapcsolat azért működik jól és eredményesen, mert a német és holland kollégák is tanultak tőlünk.

A budapesti egyetemi, a deventeri és a hannoveri főiskolai könyvtárosképzés összóraszámai egy nagyságrendben vannak: a gyakorlatokat is beleszámítva, körülbelül 2800, 3600, illetve 4000 óráról van szó, négyéves képzésre vetítve. A szakmai gyakorlat mindkét partnerünkénél 6-800 óra, a magyarnak három- illetve négyszerese, gyakorlatilag egy szemesztert ölel fel. Egy másik szemesztert töltenek a hallgatók a diplomamunkájuk megírásával, tehát a maradék hat félévben kell minden szakmai ismeretet megkapniuk. Emiatt erős tempót diktálnak: a németeknél heti 30-35 óra a diák iskolai elfoglaltsága, a hollandoknál óraterhelést számolnak, mert pontosan tudják, egy tantervi modul legkevesebb hány órai tanulással lehet befejezni. A mai magyar tantervek ezzel szemben csak mintegy heti tízórányi oktatást tartalmaznak – igaz, ehhez hozzájárul még a diák készülése, tanulása is.

Az arányok eltéréseinek az az oka, hogy Deventerben, valamint Hannoverben egy-, nálunk viszont kétszakos a képzés. Partnereinknél kizárólag a könyvtári tárgyak töltik ki a stúdiumot, amihez még komoly könyvtári gyakorlat is társul. Minálunk ez megoszlik valamilyen tanári szak meg a könyvtár szak között. Ennek két következménye van: egyrészt, nyugati szemmel a mi képzésünk félszakos; másrészt, a kétszakosság órakeretei mára a fejlődés korlátjává lettek a könyvtárosképzésben. Mivel a modern könyvtárügy ismeretanyagát valahogyan át kell adni a hallgatóknak, a kétszakosság miatt merül fel úgy a kérdés,

hogy mit hagyjunk ki a képzésből, a könyvtárosi vagy az informatikus ismereteket. Holott ez álprobléma, mert ez a választás nem létezik. Mind a kettőre együtt van szükség. És persze nagyon kellene, hogy a magyar hallgató terhelését is pontosan ismerjük, mert addig a diplomák összemérhetetlenek, míg nem tudjuk, milyen teljesítmény rejlik mögöttük.

K.: Ez bizony eretnokség. A kétszakos képzésnek rengeteg híve van, és – ha jól tudom – a nyugati diákok meg azért irigylik magyar társaikat, mert két diplomával biztosabb kenyeret kapnak a kezükbe, nem?

V.: – Válasszuk ketté a problémát. A biztos kenyeret 1993-ban már jóval drágábban adják, mint öt-tíz éve. Nagyon megváltozott a világ. Aki tanárként akar ma elhelyezkedni a kettős diplomájával, nem számíthat kevesebb gondra, mint ha megmarad a könyvtárosi pályán, viszont a szakma szempontjából elveszett. Akárha nem is tanult volna.

Teljesen igazat adok viszont azoknak, akik a kétszakos képzést a szaktájékoztatók számára tartják nélkülözhetetlennek. De nem is azt mondom, hogy térjünk át az egyszakosságra. Hanem hogy legyen ez is, meg az is. A baj a kizárólagossággal van. Ezt kellene feladnunk, ehhez képest kellene rugalmasabban terveznünk.

K.: – *Úgy gondolod, Magyarországon volna kereslet egyszakosként végzett könyvtárosokra?*

V.: – Először is azt gondolom, hogy ezt a piactól, azaz a potenciális foglalkoztatóktól kellene megkérdezni, akik közé azonban az ipart és a vállalkozói szektort, a bankokat és a teljes közgyűjteményi spektrumot is odasorolom. Az

ő véleményük legalábbis mérvadó lenne. Másodszor pedig azt, hogy a magyar könyvtárórsadalomnak négy-öt éven belül olyan szakmai kihívásokkal kell szembenéznie, ami vagy-vagy helyzet elé fogja állítani. Vagy lépést tartunk Európával, vagy lemorzsolódnunk. Hogy mást ne mondjak, a már alaposan beindult könyvtári automatizálás oda vezethet, hogy végre lesz óceánjárónk, de nem lesz személyzete, aki elboldogulna vele. Nem százakra, hanem ezrekre volna szükség a számítógépes információs szolgáltatások gondozásához.

A mai képzés – történeti adottságainál fogva – ezeknek a kihívásoknak nem képes megfelelni. Egyszerűbbé, áttekinthetőbbé kell válnia, egyszersmind árnyaltabbá. A felesleges átfedések helyett a hiányok sürgős pótlásáról kell gondoskodnunk. Mindezt úgy, hogy megfeleljünk a társadalmi igényeknek.

K.: – Milyen átfedésekre, milyen hiányokra gondolsz?

V.: – Legalább öt dolog hiányzik. Először: a felsőfokú könyvtárosképzés hatékonyságáról évente a szisztematikus felmérés. Általában nem tudni, hová lesznek a hallgatók, hogy annyi és olyan képzettségű könyvtárosra van-e szükség, amennyit a rendszer ma kibocsát. Kapunk szórványos visszajelzéseket, ezek azonban nem pótolhatják a piaci igények ismeretét.

Másodszor: a főiskolai oktatás rendszerbe illő elismerése. Ugyanannak az egyetemnek az egyik karán négy esztendei tanulással az MA-val egyenértékű fokozatot kaphatnak a hallgatók, a másik karán BA-t sem. A négyéves főiskolai képzés ma nem kap súlyának és minőségének megfelelő elismerést. Ezt a megkülönböztetést sem tartalmi, sem óraszámbeli különbségek nem teszik védhetővé.

Harmadszor: nincsen világos, átfedésektől ment, jól áttekinthető, alulról átjárható, logikus képzési rendszerünk. Konkrétan arra gondolok, hogy a négyéves főiskolai BA-ról lehessen a kétéves egyetemi MA-ra menni – az egyetemi négyéves képzési tervzet volumenében nem különbözik a főiskolaitól, ezért felesleges –, arról pedig a két-három évig tartó PhD-re. Ez természetesen a végzetek viszonyszámait is magától beállítaná, ugyanakkor a rugalmas tematikájú MA fokozat jól követhetné a szakma igényeit.

Negyedszer: egy olyan kor kezdetén, amikor a külföldi vendéghallgatók fogadása a felsőfokú oktatásnak időszerű gazdasági érdeke lesz, a magyar intézmények tanterveinek tartalmi összehangolásáról egyelőre csak szó van, a külföldi tantervek viszont jóval magasabb színvonalúak. Csak egy erős és egységes, de nem uniformizált, intézményenként markáns arculatú, megfelelően finanszírozott főiskolai képzés adhatja át azt az ismeretanyagot, amelyre a – szintén megfelelően finanszírozott – MA szintű egyetemi képzés biztonsággal, komoly minőségi követelményeket támasztva építhet.

És végül, ötödször: hiányzik az egyetemi oktatásba integrált kutatás.

Ha ezt a komplex kérdést sikerül megfelelően kezelni, a redundanciák felszámolásával nem le-, hanem felértékeljük a képzés minden szintjét, amire a magyar könyvtárosok szakmai közösségének ma nagy szüksége van. Ezt a törekvést a könyvtárosok világgökössége is támogatja: az IFLA nem véletlenül rendezte Budapesten legutóbbi konferenciáját.

K.: – Végül egy személyes kérdés. Hajlamos vagy kompromisszumra?

V.: – Csak ha nem jelent megalkuvást. Az elveimből nem szoktam engedni, hamarabb hagok cserben egy ügyet, hogysem az elveteléséhez statisztáljak. A gyakorlatban viszont keresem a középutat.

(S. L.)

ETO és tárgyszó: ellentét helyett együttműködést!

Haladás „megtagadás” nélkül

Talán sikerül átlépni azt a pontot az osztályozással foglalkozó szakemberek körein belül végre, hogy miért is nem jó az ETO?

Széles az ellenzők tábora, ám még tágabb a pártolóké. Lehet-e elvetni vagy fejlesztését elhanyagolva halálra ítélni olyan munkaeszközt, amelyet nagy könyvtárak tekintélyes gyűjteményeiben egyaránt használnak az információk rendszerezésére és visszakeresésére is? Amelynek kezelésében magas szintű szakmai gyakorlatot, tudást tudunk kialakítani (oktatással, elméleti szakirodalommal, továbbképzéssel) és amelynek fejlesztésében, gondozásában és alkalmazásában igazán hoztuk az annyit emlegetett európai színvonalat?

Érdemes-e úgy változtatnunk, hogy nem építkezünk a meglévő alapokra? Talán már a könyvtárakban is szakítanunk kellene azzal a szemlélettel, amely teljesen elveti, lezárja a régit, és az új rendszer a folyamatos, szakaszos bevezetés helyett élesben működik az átváltás pillanatától.

A fejlesztésnél mindig alapvető lépés a meglévő elemzése, annak áttekintése: mit érdemes felhasználni a régiből, mennyire gazdaságos az új bevezetése, hoz-e annyi eredményt az új, hogy a régit elvethetjük? Van-e annyi tapasztalat, szakmai tudás, kitartás, munkaerő, hogy a tervezett fejlesztést be is tudjuk fejteni?

Számításba kell azt is venni, hogy az új bevezetésénél az átmeneti időszak rengeteg elméleti és gyakorlati munkával jár, és fejlesztési munkálatai aránylag hosszú időre rosszul hatnak a szolgáltatások színvonalára. (Talán azért fordul elő olyan gyakran, hogy a fejlesztést végző munkatársak a mindenkit próbára tevő átmeneti időszak után nem élvezik, vagy nem élvezhetik már munkájuk gyümölcsét.)

Vannak könyvtárak és könyvtárosok (hazánkban és külföldön is), akik az „ETO vagy tárgyszó” kérdés eldöntése helyett párhuzamosan fejlesztenek: tárgyszavaik ill. tezauruszuk kialakításánál felhasználják az ETO szókészletét, rokonsági kapcsolatait, hierarchiáját, megtartva-megőrizve azt, ami számukra még használható, illetve működésben tartva azokat a jelzeteket, ahol nincs lehetőség vagy szükség a változtatásra.

A két megoldás párhuzamos használatával mód nyílik az összehasonlító elemzésre, illetve arra is, hogy a tárgyszavazásra való áttérés a legkisebb megrázkódtatással járjon. (Ld. ÁTE Könyvtár, ill. a szegedi JATE Központi Könyvtár gyakorlatát.)

Az OSZK Szakozó osztálya a DOBIS/LIBIS programrendszerben együtt alkalmazza az ETO jelzeteit (a 13.3-as korrekciók szintjén) a jelzetek természetes nyelvi megfelelőivel. Az index tehát szótárként is szolgál, amely megmondja, hogy az ETO-számhoz milyen tárgyszó tartozik és viszont. A jelzetek és tárgyszavak permutálva vannak, így egyedi fogalmak: a tárgyszólánc tagjai és az egyes alosztások is kereshetőek a rendszerben.

1. ábra: a DOBIS/LIBIS adatbázis ETO/tárgyszó indexének részlete

```

03/22/1993 09:17:14 *****
Keresés
Osztályozási jelzetek

1          330.341.1: 338 (439) "199": 061.5 (439) "1991"
2          338.23: 330.341.42 struktúrapolitika
3 / .3: 338.23: 330.341.42 (439 -2 Rudabánya)
4          330.341.424 iparosítás
5          ----- 330.342.146 jöletti_állam_gazdasága ----- 0
6          330.342.146 szociális piacgazdaság
7          330.342.146 (430.1) "199"
8          330.85 eletszinvonál
9          330.812.3
10         ----- 330.821 klasszikus_iskola_gazdasági_elmélet ----- 0
11         330.821 liberalizmus_gazdasági_elmélet
12         330.85 marxista leninista_közgazdaságtan
13         330.85
14         330.875.24 pápai enciklika_közgazdaságtan 0

Írja be a megfelelő sor sorszámát vagy a megfelelő parancs kódját, majd ENTER

k keresés e előre
u új index h hátra g keresés+mentés

```

```

03/22/1993 09:19:32 *****
Keresés
Osztályozási jelzetek

1 / 35:677 (439 -2 újfehértó) "1961/1991" (058)
2          908.439 -2 Vác
3 / 061.5 (439 -2 Vác) "1926/1980"
4          72 (439 -2 Vác) (036)
5          -----943.9 -2 Városlőd
6 / 45.11) (439 -2 Városlőd)
7          914.5 -2 Venezia (036)
8          943.9 -2 Vértesacsa
9 / (=30) (439 -2 Vértesacsa)
10 / 45.11) (439 -2 Vértesacsa)
11         338.2 (439 -2 Veszprém) "199"
12         352 (439 -2 Veszprém) "199"
13         792 (439 -2 Veszprém) "1991" (093)
14         943.9 -2 Veszény

Írja be a megfelelő sor sorszámát vagy a megfelelő parancs kódját, majd ENTER

k keresés e előre
u új index h hátra v vég g keresés+mentés

```

A külföldi példák közül megemlíthetnénk pl. az ETHICS/ETH Library Information Control System – Zürich/online rendszerét, ahol a keresés ETO-számok és tárgyszavak alapján egyaránt lehetséges. A tárgyszónál megjeleníthető a kifejezés rokoni-hierarchiai kapcsolatrendszere az ETO-számokkal és az utalásokkal együtt.

2. ábra az ETHICS adatbázis indexének részlete

ETHICS ABFR	SABF SYST	BS1080	K002 25.08.87 09141
SCHLUESSEL: 504.73.05*1		SYSTEMATISCHES SACHREGISTER	REGISTERSPRACHE: D
1	504.73.05*1	WALDSTÖRZEN (UMWELTGEFAHRDUNG)	Q
2	504.74.052	UMWELTGEFAHRDUNG/GEFAHRDUNG UND AUSROTTUNG VON TIEREN	Q
3	504.75.05	UMWELTBELASTUNG/AUSWIRKUNG AUF DEN MENSCHEN	Q
4	504.75.05*1	SCHADSTOFFE/BELASTUNG DES MENSCHEN (UMWELTBELASTUNG)	Q
5	504.75.06	UMWELTBELASTUNG/SCHUTZMASSNAHMEN FUER MENSCHEN	Q
6	504.75.06*1	M	
	MATHEMATIK	UMWELTKREIDIZEN	Q
7	51	MATHEMATIK	Q
8	51-051	MATHEMATIKER	
9	51-055.2	MATHEMATIKERIN	
10	51-7	MATHEMATIK/ANWENDUNG IN ANDEREN WISSENSCHAFTEN	Q
		N	
← AUSWAHL			
PF:	1=HILFE 2=BLATTNUM 3=LISTENANFANG 5=ZEILE 6=FRAGE AENDERN 7=NEUE FRAGE 8=BER 10=UNG 11=SYST 12=WORT		
356	Hermes/Bischoff - Die Dezimalklassifikation (DK) in Datenbanken		Nachr. Dok. 40. 355-360 (1989)

Abb. 1. Registersprache D = Deutsch; Q = Verweisungen („Querweisungen“) sind vorhanden.

Előnyök, hátrányok: örökzöld vitaforrás

Az osztályozási problémákat áttekintve bizonyos, hogy vannak, akik az ETO-t nem szeretik. Hierarchikus felépítését, tudományrendszerezését elavultnak, használatát nehéznek, a felhasználók számára felfoghatatlannak tekintik. (De nincs is közreadható felhasználói útmutató!)

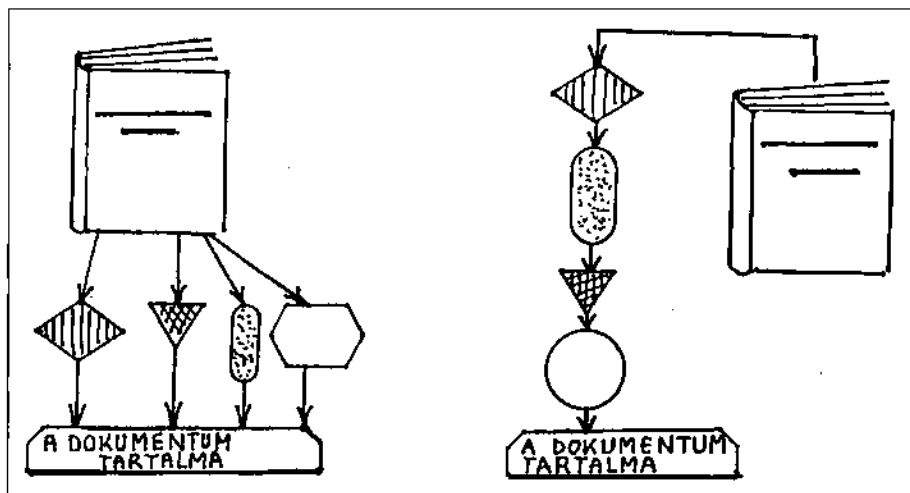
Tárgyszavazni mindenki tud – gondolják sokan, hiszen egész életünk során fogalmi osztályozást végzünk: tárgyakat, dolgokat osztályokba sorolunk. Csak könnyebb kevésbé elvont kifejezésekkel dolgozni, mint számokkal?

Az ETO-t tanulni kell, táblázatok, jelzetalkotási szabályok, sorrend stb. kötelezi az alkalmazót, ráadásul a tévedés gyorsan tetten érhető. A tárgyszavaknál lehet fogalmi vitákat rendezni, a tévedés nem mindig egyértelmű stb.

Lehet és szokás is vitatkozni, azonban a két megoldás szerintem nem hasonlítható, mert más és más oldalról közelítik meg a dolgokat, más előnyökkel és hátrányokkal járnak, vagyis nem pótolják, hanem kiegészítik egymást.

3. ábra
tárgyszavak

jelzetek

egyedi megközelítés

egyenrangú kifejezések:

a dokumentum összetevőit adják, a dokumentumra vonatkoztatva nem tükrözik a kifejezések közti viszonyt (kivéve pl. a PRECIS).

Bonyolult, néha lehetetlen az általános ismeretek visszakeresése

általános megközelítés

a jelzetek a dokumentum összetevőinek kapcsolatát is adják (mondat vagy metszet)

nehézséges az egyedi fogalmak szerinti keresés

A változások mindkét típusú rendszer folyamatos karbantartását igénylik: mindkettő elavultnak tekinthető a megszületés pillanatában. A kérdés az, hogyan lehet korszerűsíteni? Mennyiben érinti a rendszer egészét az újítás?

Könnyebb új tárgyszót helyezni a rendszerbe az alacsonyabb hierarchiaszint és a tetszőlegesen tág határok miatt, de főleg azért, mert a nyelvi elszigeteltség miatt alacsony szintű a kontroll, nincsenek olyan szigorú nemzetközi előírások, amelyek viszont az ETO-nál a számunkra oly fontos előnyét is biztosítják: a határok és nyelvi korlátok nélküli érvényességét és cserélhetőségét.

ETO és számítógép: elavulás helyett föllendülés

A számítógépes rendszerek bevezetésével kitágultak az alkalmazási lehetőségek, és eltűnt néhány nevezetes korlát: többé már nem kell lineáris rendszerként kezelniük; az alsztások, szakcsoportok szétválaszthatók, permutálhatók, csontkolthatók, fazettás osztályozási rendszerként használhatók; online keresésnél a hierarchiában a fel- és leszállás megoldható, definiálni lehet a jelzet természetes nyelvű nevét; a változások esetén könnyen megoldható a régi és új jelzet közti mozgás, utalás; a felhasználóknak olyan segédlet építhető be a rendszerbe, amely adott viszonyok között a legalkalmasabb.

Megszűnt tehát egyik fő vitatémánk: az „ETO vagy tárgyszó”, mert nincs akadálya a kettő együttes használatának sem, és annak sem, hogy egyik képviselje az általános szintet, másik az egyedi megközelítést, mint ahogyan sok külföldi számítógépes rendszernél tapasztalható. ETO-számokhoz kiegészítésként szakkifejezéseket csatolhatunk, saját jelzeteket kapcsolhatunk csillaggal elválasztva az érintetlenül hagyott – ám szűknek bizonyult ETO jelzethez.

Miért érezzük mégis úgy, hogy a problémák nem csökkennek, hanem szaporodnak?

1. Az ETO túri legkevésbé az egyedi fejlesztéseket – és nemcsak azért, mert a helyi változatok épp a nemzetköziséget, a nyelvektől való viszonylagos függetlenségét veszélyeztetik (és tiltják is a szabályok), az együttműködés kialakítása a napi munka gyakorlatában nehézkes – ebben talán az elektromos postaláda segíteni fog.

2. A változást a számítógépes rendszerek elterjedése okozza:

a) az adatcsere lehetősége igényli az egyértelműséget, szabályozottságot, a közös fejlesztéseket, az esetleges alkalmazások kiküszöbölését hazai és nemzetközi vonatkozásban is;

b) a tárgyszavak, illetve a tezauszok fejlesztése sokkal lassabban halad, mint amennyire szükséges lenne, és szakmai berkekben legalább akkora vitát kavarhat, mint az ETO. Sőt nagyobbat, mert a számítógépes rendszerek segítségével nagy nyilvánosságot kap feldolgozó munkánk, és kiválthatja az ellátott szakterület szakembereinek vitakészségét is – főleg akkor, ha ők maguk sem tudnak egyezsége jutni a terminológiában.

3. A fogalmak nyelvi elemzése, fordítása, a rendszerben való elhelyezése is erőteljesebb együttműködést kíván tőlünk az adatcsere lehetősége és követelménye következtében.

Hogyan tovább?

Az MKE Műszaki szekció Gépesítési és osztályozási csoportja a szakmai közvélemény igényének megfelelően az elmúlt két évben az ETO-kérdésével való foglalkozást tartotta egyik legfontosabb céljának, ugyanis az ETO fejlesztésének, gondozásának kérdésében átmeneti tanácsstalanság és bizonytalanság jellemezte a hazai és a nemzetközi szakmai közéletet: a FID átadta az ún. UDC Consortiumnak az ETO-ügyeket, a hazai kiadások pedig megfelelő számú megrendelés hiányában, anyagi és szervezeti okok miatt megrekedtek.

A szakértők és a kollégák, intézményvezetők egy része véleményt nyilvánított annak érdekében, hogy a továbblépés feltétlenül szükséges. De hogyan? Ezt kellene közösen, az érdekeket és a lehetőségeket egyeztetve kialakítani.

Addig, amíg a Consortium céljairól, működéséről, a csatlakozás feltételeiről, illetve hazai lehetőségeiről nincs elegendő információnk, illetve koncepciónk (némi értesülésünk már van *Szántó Péter* és *Babiczy Béla* levelezésének köszönhetően). A következő tennivalók sürgetése vetődött fel az osztályozási csoport találkozóin:

1. Hazai alkalmazások vizsgálata lehetőleg szakterületenként (más hogyan csinálja?). Ennek jegyében *Vajda Erik* tartott tájékoztatót: *Az ETO szerinti információkeresés lehetőségei az online számítógépes rendszerekben* címmel, márciusban a művészeti szakterület számítógépes rendszerével ismerkedtünk, a következőkben pedig a művészeti szakterület osztályozási problémáit tekintjük át – az ETO-használat vizsgálatával együtt.

2. Együttműködés a hazai ETO-gondozás, fejlesztés támogatása érdekében, folyamatos információcsere biztosítása. Gyakorlati segítség megszervezése a számítógépes megoldásokkal kapcsolatban, oktatás és továbbképzés (utóbbiról *Mártyán Gyula* fejtette ki részletesebben véleményét) egymásra épülő rendszernek kimunkálása.

3. Az UDC Consortiumhoz való csatlakozás módjának és feltételeinek kidolgozása.

Hazai helyzetkép

Hazánk az elmúlt évekig megtartotta a nemzetközi színvonalhoz való szoros kapcsolódást, jelenleg azonban az ETO fejlesztésének ügye stagnál, az OMIKK és a Magyar Szabványügyi Hivatal főleg anyagi problémák miatt szünetelteti az ETO kiadásokat, egyes szakterületek fejlesztése lemaradt, illetve nem került kiadásra (pl. kéziratban van), némely esetben már időközben elavult szakterületeket publikáltunk a lassú átfutási idő miatt stb.

Az ETO rövidített kiadása 1991-ben jelent meg (az OMIKK és az OSZK kiadásában) az Ext. Corr. 13.3 érvényességgel (index-kötet 1992-ben). Magas színvonalát igazolja, hogy az UDC Consortium fel fogja használni a CD ROM fejlesztésű középkiadás kb. 60 000 tételes Master Reference File kialakításához (a japán, a francia és a szerb-horvát középkiadásokkal együtt.)

Az OMIKK az Ext. Corr. magyar fordítását a 13.3-as jegyzék megjelenését

követően megszüntette, a 14.1 nyomdakész állapotban lévő kiegészítésre már nem érkezett kellő számú megrendelés.

A teljes kiadások közül számos kötet nem éri el az 1991-es rövidített kiadás érvényességi szintjét.

A vallás (2) szak 4 éve elkészült, de 200 előfizető számára nem volt gazdaságos megjelentetni (ma már elavult, mert fejlesztett változata 1992-ben megjelent a 14.2 EC-ben), az orvostudomány (61) szakterületre szintén nem volt elegendő előfizető (5).

A vázolt helyzettel kapcsolatban számos kérdés merült fel: 1. Minden szakterületen megelégedhetünk-e a középkiadással? 2. A már elkészült és kéziratban meglévő fejlesztéseket lehet-e valamilyen formában közkinccsé tenni? 3. Ha szabványként lehetetlen a megjelenés, van-e más megoldás?

Nemzetközi együttműködés: UDC Consortium

A kérdés nemzetközi oldalát tekintve nehezítették az egységes álláspont és tervezés kialakítását a FID-ben történt változások is: említettük már, hogy egy alapítványként működő nonprofit szervezet, az UDC Consortium vette át az ETO gondozását a copyright jogokkal együtt, 1992-től.

Ennek következtében az egységes hazai gondozás mellett a nemzetközi szervezethez való kapcsolódás lehetősége is megoldásra vár.

1992 őszén az UDC Consortium tájékoztatót küldött alapelveiről, működéséről, a csatlakozás feltételeiről egy kérdőívvel együtt, amelynek megválaszolásához számos felelős döntés hiányzik jelenleg. A számunkra magas árak miatt találni kell valamilyen áthidaló megoldást, amelynek segítségével valamilyen kapcsolódás fenntartható.

Az osztályozási csoport az MKE Elnökségének tagjaitól bátorítást kapott arra, hogy a Consortiummal való kapcsolat kérdésében keressék a megoldás lehetőségeit az ETO hazai gondozásának problémáival párhuzamosan.

Továbblépés országos szintű összefogással. A Gépesítési és osztályozási csoport találkozójának tapasztalatait összegezve megállapítható, hogy az ETO használati igénylik az egységes elvek alapján történő fejlesztést és a nemzetközi rendszerekhez való kapcsolódást, mivel az ETO a legkevésbé alkalmas egyéni, elszigetelt fejlesztésekre. Korszerűsítését, harmonikus fejlesztését, illetve ennek összefogását a könyvtárak joggal várják a szakmai szervektől, illetve a vezető nagy könyvtáraktól, elsősorban az OSZK-tól. Az elemzések során nyilvánvalóvá vált, hogy a kérdés eredményes kezelése jelen pillanatban már meghaladja az osztályozási csoport kompetenciáját, mert társadalmi, szakmai szervezetek keretét adhatnak vélemények, problémák felvetésére, de a vágyak és igények kinyilvánításánál, rendszerezésénél, a szakmai közvélemény szondázásánál több kell: *döntési felelősséggel rendelkező szakértők és intézmények összefogása szükséges a koncepció kialakításához és a feltételek biztosításához.*

Elsőként az országos Széchényi Könyvtár álláspontját kértük. Az 1993. február 24-én megtartott szakértői értekezleten, amely *Poprády Géza* főigazgató-helyettes elnökletével zajlott, egyetértés született abban, hogy az OSZK-nak vezető szerepet kell vállalnia mind a hazai ETO-gondozás, mind a nemzetközi szervezethez való kapcsolódás kérdésében – a megfelelő intézmények és szakemberek támogatása, valamint anyagi háttér biztosítása függvényében.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnöksége meghallgatta az osztályozási csoport vezetőjének beszámolóját az ETO gondozásával kapcsolatos kérdésekről, és felkérte, hogy készítsen előterjesztést a felmerült szakmai problémák

megoldására. Az Elnökség megvitatná az előterjesztést, hogy egy *országos konferenciát* hívna össze annak érdekében, hogy a meghívott könyvtárak véleménye alapján javaslatot tegyen a főhatóságoknak.

A konferenciának a következő kérdésekre kell majd választ adnia!

Létre lehet-e hozni egy hazai könyvtárközi társulást (Konzorciumot) az ETO hazai kérdéseinek gondozására? Működhetne-e egy iroda a fejlesztések összefogása és megvalósítása érdekében (pl. az OSZK szakozó osztályához kapcsolva, együttműködve az OSZK KMK-val?)

Milyen esélye van az ETO és tárgyszóindexe gépi adatbázisban való rögzítésének, a változások kumulációjának és esetleg lemezen történő terjesztésének? DOBIS/LIBIS-ben tárolt OSZK állomány indexét fel tudjuk-e használni oktató-, illetve mintalemeznek?

Hajlandóak-e a vezető magyar könyvtárak áldozni erre a célra? Tudunk-e létrehozni egy olyan közös alapot, amelyből a fejlesztések megvalósíthatóak és a résztvevők a vállalt terhek arányában részesülhetnek?

Vannak-e olyan szakembereink, akik közös célért együtt tudnak működni, ha ezért megfelelő juttatást kapnak, és van-e olyan szakember, aki ezt a tevékenységet hajlandó és képes irányítani?

Meg tudjuk-e nyerni a minisztériumot és az OMFB-t a fejlesztések támogatására?

*

Minden attól függ, mit kívánnak a könyvtárak, mit tudnak és akarnak támogatni az intézményvezetők és fenntartók. Milyen együttműködést tartanának eredményesnek, milyen szakmai műhelyek hajlandóak a közös erőfeszítésre, hányan és mennyit tudnak és akarnak áldozni közös ügyeinkért. A kérdés nyitott, a válasz remélhetőleg rajtunk múlik.

Horváth Zoltánné

Előkészületek az MSZ 3424–1 Bibliográfiai leírás. Könyvek c. szabvány revíziós munkálataira

A Magyar Könyvtári és Dokumentációs Szabványosítási Műszaki Bizottságnak az 1993. február 9-én, a Magyar Szabványügyi Hivatalban megtartott ülésén elfogadott döntés alapján 1993-ban megkezdődnek az MSZ 3424–1 szabvány korszerűsítésének munkálatai.

Annak érdekében, hogy a korszerűsítés során a szabványjavaslat előterjesztője és a szakértők figyelembe tudják venni a szabvány alkalmazása során eddig felhalmozódott tapasztalatokat, és az egyes előírásokkal kapcsolatos észrevételeket, javaslatokat – hiszen az köztudott, hogy a szabvány teljesen új elveket, új gyakorlatot vezetett be 1978-ban – a következő felhívással fordulunk a magyar könyvtári közösséghez.

Másfél évtizeddel ezelőtt jelent meg az MSZ 3424–1 „Bibliográfiai leírás. Könyvek” c. szabvány. Az azóta eltelt időszakban a szabvány gyakorlati alkal-

mazásával kapcsolatosan sok tapasztalat halmozódott fel. A számítógépes technika katalógus, illetve bibliográfiai célú felhasználása, a leírások könyvtárak közötti cseréje, idegen műhelyekben készült feldolgozások átvétele utópiából napi valósággá vált. Végül: az IFLA keretében elkészült a hazai szabályozás alapjául szolgáló ISBD/M javított új változata. Így aktuálissá vált a magyar szabvány átdolgozása, megújítása is.

E revízió keretében – a szabvány lényegi rendelkezéseinek érintetlenül hagyása mellett – célunk a részrendelkezések pontosítása, szükség szerinti kiegészítése, a szabályzat áttekinthetőségének javítása, az önismétlő részek elhagyása.

Munkánkban az ISBD/M új kiadása mellett főképp a hazai könyvtárak gyakorlati tapasztalataira, a házi szabályzatokban megfogalmazott módosításokra szeretnénk támaszkodni. Ehhez kérjük a szakma aktív támogatását, elsősorban az alábbi kérdésekre vonatkozóan:

1. A különböző dokumentumtípusok bibliográfiai leírására vonatkozó szabványok közötti ellentmondások, illetve a szabályozás hézagainak megszüntetése;
2. Rugalmasabb alkalmazkodás a számítógépes technika követelményeihez, behatárolt lehetőségeihez;
3. Az elmosódó hatályú és ezért az alkalmazásban bizonytalanságot jelentő szabályok pontosítása;
4. A teljes, egyszerűsített, illetve bővített adattartalmú leírásváltozatok megőrzése mellett, a vagylagos részszabályok megszüntetése, döntés a jobban bevált, illetve elterjedtebb változat javára;
5. A szabályzat lehetőség szerinti tömörítése (például az ISBD/G szerkezetének átvétele);
6. A példaanyag kiegészítése, felfrissítése.

Meggyőződésünk, hogy a revízió akkor lesz eredményes, akkor lesz minden

könyvtár számára hasznos, ha honosítani tudja a könyvtárak katalogizáló munkájában felhalmozódott szellemi tőkét.

Kérjük, tekintsék közügynek ezt a vállalkozást és észrevételeikkel támogassák munkánkat.

Kérjük, hogy észrevételeiket, javaslataikat írásban juttassák el 1993. június 30-ig a következő címre: *Kuruc Imréné Magyar Szabványügyi Hivatal, 1091 Budapest, Üllői út 25.*

Kuruc Imréné

TextLib integrált könyvtári alkalmazási célrendszer

Az InfoKer Számítástechnika Alkalmazási Kiszövetkezet már több éve foglalkozik szöveges adatbáziskezelő programok fejlesztésével. Az első a FullText volt, amelyet 1986-ban fejlesztett ki a kiszövetkezet szöveges adatbázisok létrehozására és lekérdezésére. A FullText továbbfejlesztése volt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár megbízásából és annak szakmai közreműködésével kifejlesztett TEXTAR szabadszöveges adatbáziskezelő programrendszer, amelynek első verziója 1988 nyarára készült el. Azonban sem a FullText, sem a TEXTAR nem kizárólagosan könyvtári alkalmazásra készült, a velük építhető adatbázisok rugalmas generálhatósága a legkülönbözőbb célokhoz alakítható. A TEXTAR-nak például éppenúgy létezik iktató rendszerként történő alkalmazása, mint acél-, illetve alumíniumipari adatbázishoz vagy akár oral history interjúk nyilvántartására készült adaptációja.

A TEXTAR azonban nagyfokú rugalmassága ellenére alkalmatlan arra, hogy a teljes könyvtári munkafolyamatot az előszerzeményezéstől a katalógusfunkción és a kölcsönzésen keresztül a leltározásig mintegy automatikusan támogassa. A hazai piacon több ilyen program is volt (TINLIB, ALEF, DOBIS LIBIS), azonban két alapvető probléma mutatkozott. Egyrészt az árak a magyar közművelődési könyvtárak számára szinte elérhetetlen volt, másrészt nem is felelt meg a könyvtárak valamennyi igényének, további fejlesztések látszottak volna szükségesnek. Hazai fejlesztésű teljes körű könyvtári program ekkor még nem létezett. A megyei könyvtárak Gazdasági Társulásának (GT) el kellett döntenie, hogy támogatja-e egy olyan hazai fejlesztésű program létrejöttét, amelynek kialakítását lépésről lépésre figyelemmel kísérheti és abban hathatósan részt is vehet, vagy megbíz egy külföldi fejlesztőt, amelynek noha nemzetközileg talán jelentősebb referenciahelyei vannak, de drágább és a speciális igények lényegesen kevésbé érvényesíthetőek. 1991 tavaszán a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az Egészségügyi Főiskola, a Külkereskedelmi Főiskola, a KSH, az Államigazgatási Főiskola és az Országgyűlési Könyvtár összefogásával megindult a TextLib program fejlesztése. 1991 decemberében a GT – miután végül is a hazai fejlesztés mellett döntött – szintén csatlakozott a fejlesztéshez, s mint legnagyobb megrendelő, a program kialakításával kapcsolatban újabb igényeket támasztott.

1992 tavaszán szakmai munkabizottságok alakultak a különböző könyvtári tevékenységekkel kapcsolatos elvárások kidolgozására. Ezen bizottságokkal együttműködve fejleszti az InfoKer Számítástechnika Alkalmazási Kiszövetke-

zet a TextLib rendszert. Az eredeti tervek szerint 1992 december végéig kellett volna átadni a kész rendszert, néhány előre nem látott körülmény azonban azt eredményezte, hogy a munkálatok jelenleg a tesztelés stádiumában tartanak. A tesztelésre jelentkezett könyvtárak kéthetes periódusban kapják az újabb verziókat, amelyekkel kapcsolatban jelzik igényeiket és észrevételeiket az InfoKer Kiszövetkezet munkatársainak. Ez a tesztelés várhatóan 1993 május végéig fog tartani.

A TextLib rendszer felépítése és működése

A TextLib integrált könyvtári alkalmazási célrendszer. Feladata az alapvető könyvtári munkafolyamatok támogatása. Alapfilozófiája szerint a könyvtári információs rendszer központi eleme a bibliográfiai tételek adatbázisa, s ezen keresztül valamennyi részrendszer szerves összefüggésben van.

A TextLib adatmodellje a relációs és a hálós szervezésű adatbázis-koncepciók egyfajta egyesítésén alapul. Alapvetően többfile-os felépítésű, ami lehetővé teszi, hogy a különböző típusú információkat tömören és hatékonyan tárolja. A gyors keresési táblázatok, az ún. indexek gyakorlatilag nem korlátozott száma lehetővé teszi, hogy az adatrendszer alkalmas legyen az igen hatékony és sokféle munkafolyamatot támogató feldolgozásra.

A TextLib által támogatott munkafolyamatok felölelik a kínálatkészítéstől a feldolgozástól és kölcsönzésen keresztül a különböző statisztikák készítéséig a könyvtárakban zajló feladatok szinte teljes körét.

A TextLib által támogatott munkafolyamatok

A *kínálatkészítés* mindig kereséssel kezdődik, amelynek során a felhasználó megkísérli megtalálni azt a dokumentumot (egy mű konkrét kiadása), amelynek beszerzését javasolja. Ha a keresés sikertelen, bibliográfiai adatok bevétele következik, amely feltétlenül egy új dokumentum létrehozását jelenti, de lehetséges, hogy mű létrehozása és/vagy módosítása is szükséges. Ha már létezik, illetve létrejött a dokumentumot leíró tétel, amire a beszerzési javaslat vonatkozik, létrejön egy beszerzési tétel, amely nem vonja automatikusan maga után egyedi tétel létrehozását is. Kötelező viszont a beszerzéshez egy új vagy már meglévő listát kapcsolni, amely felsorolja, hogy kinek kell véleményt nyilvánítani a beszerzési javaslattal kapcsolatban. Ezen a listán kell szerepelnie az engedélyező azonosítójának is.

Ígényeket csak a kínálatban szereplő dokumentumokra lehet bejelenteni, azaz csak olyanokra, amelyekre beszerzési tétel már létrejött. Az *igénybejelentés*nél ki kell tölteni azt az információt, hogy milyen keret terhére történik a beszerzés. A kerettülpítésre a program figyelmeztet, továbbá lehetőség van a keretek állásának megtekintésére. Természetesen a megrendelés rekord létrejötté még nem jelent megrendelést, csak a megrendelési igény bejelentését. A valóságos megrendelés csak az engedélyezés után jöhet létre.

Az *engedélyezésre* jogosult személy végigvizsgálja azokat a beszerzési igénybejelentéseket, amelyeket minden arra kötelezett munkatárs már látott, megtekinti az adott kínálati tételhez esetlegesen hozzáfűzött megjegyzéseket. Mindezek ismeretében dönt a beszerzés felől, és döntésének megfelelően módosítja az igénylők által bejegyzett darabszámot.

A *megrendelés* során kereséssel a felhasználó kiválasztja azokat a megrendelés-

seket, amelyeket már engedélyeztek és kinyomtathatja a megrendelőleveleket is. Egyidejűleg meg kell határozni a következő reklamációs határidőt is. A lejárt határidejű megrendelések menüpont kiválasztásával sorban leválogathatók, illetve többszempontú keresés is végezhető (pl. csak adott szállítóra vonatkozóan). A kiválasztott tételekre *reklamációs* vagy *lemondó* levelek nyomtathatók és új határidőt kell kijelölni. A már korábban elküldött, de még nem teljesített megrendelésekre az eredeti rendelést pontosító, módosító levél nyomtatható.

Amennyiben a könyv megérkezik, az *érkeztetés* során ki kell alakítani azokat az adatelemeket, amelyek a kölcsönzéshez, illetve a katalógusfunkciók ellátásához szükségesek. A beérkező példányok leltári számot vagy más, a könyvtárban szokásos egyedi azonosítót kapnak, amely választható vagy tetszőleges, még nem szereplő vagy előre definiált szisztematikus eljárással generált azonosító lesz, s ez bejegyzésre kerül a dokumentumhoz tartozó egyedi tételbe. Egyidejűleg a kínálati tételhez tartozó megrendelés törölődik, vagy a megfelelő bejegyzésekkel archiválódik. A rendszer valóságosan létező legkisebb egysége az egyedi tétel, ami mindig egy dokumentum (kötet) egy konkrét példánya. Minden egyedi tétel tehát saját külön egyedi azonosítót kap.

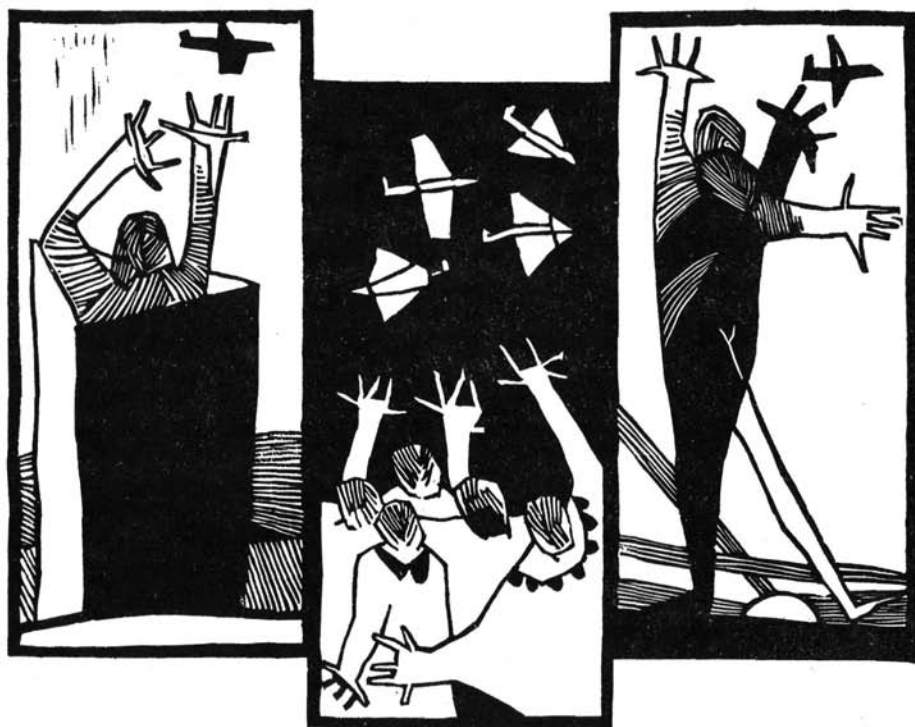
A könyvtárba beérkező időszaki kiadványok két csoportra oszthatók. Az első csoportba tartozókat nem tárolja a könyvtár (pl. napilapok egy része), hanem azok a beérkezésük automatikusan selejtezésre kerülnek, azaz már nem is rendelődik hozzájuk egyedi azonosító, viszont ezeket is ki kell osztani egy, a beszerzéshez kapcsolt lista alapján. Ugyanígy ki kell osztani a második csoportba tartozó időszaki kiadványokat is, de ezek az egyéb dokumentumokhoz hasonlóan egyedi tételt is kapnak.

A megrendelt dokumentumok *elosztása* egyedi dokumentumok esetén a megrendelésben szereplő igénybejelentő, míg időszaki kiadványok esetén a megrendeléshez kapcsolt elosztási lista alapján történik. A rendszer kezeli azt az esetet is, ha a megrendelnél kevesebb számú példány érkezik be. Egyedi dokumentumok esetén az egy beszerzéshez tartozó megrendelések, míg időszaki kiadványok esetén a megrendeléshez kapcsolt lista sorrendje adja meg a kiosztási sorrendet.

Az időszaki kiadványok esetében szükséges bizonyos – a folyóirat típusától függő – időközönként az addig egyedi tételt képviselő folyóirat-példányok egy kötetbe való összekötése. Ekkor az egyedi példányok egyedi tétele csak speciális kezeléssel lesz elérhető, és létrejön egy új egyedi tétel a *tékázott* kötetre. Ez természetesen együtt jár az egyedi folyóirat-példányok lelőhelyi hozzárendelésének megszüntetésével és a tékázott kötet számára az új lelőhely kijelölésével.

Az új dokumentumok részletes *feldolgozása* az érkeztetés után bármikor elvégezhető, akár párhuzamosan a tétel kölcsönzésre való megnyitásával is. A dokumentumok részletes bibliográfiai feldolgozása kétféleképpen végezhető el: az adatok tartalmi feltárása útján való létrehozásával, illetve egy korábbi tartalmi feltárás eredményének felhasználásával – az új monografikus tételhez való esetlegesen módosított hozzárendelésével.

Az új dokumentumok a *raktározás* során kapják meg szokásos és aktuális lelőhelyüket. A szokásos lelőhely – általában a könyvtár raktára – az a tárolóhely, ahol a dokumentumot akkor tárolják, amikor nem kölcsönözték ki. Az aktuális lelőhelye a kölcsönző, amely nem egyéni kölcsönző esetén a könyvtár valamelyik egysége. A lelőhely hozzárendelésével válik a dokumentum kölcsön-

nözhetővé. A raktárból kivételre kerülő dokumentum esetén az egyedi azonosítót és a lelőhely azonosítóját kell közölni a raktárossal ahhoz, hogy a kívánt dokumentumot annak (szokásos) lelőhelyéről kiemelhesse és az igénylőnek átadhassa. A számítógépes nyilvántartás és a tényleges mozzgatás eltérő időszükséglete miatt előfordulhat, hogy a kívánt dokumentum még nincs a szokásos helyén, annak ellenére, hogy a nyilvántartás szerint ott kellene lennie.

A kölcsönzési folyamatok magukba foglalják az olvasók kölcsönzési műveleteit is és a helyben olvasással kapcsolatos tevékenységeit, a könyvtárközi kölcsönzést, valamint a könyvtár saját részlegeinek a dokumentumok feldolgozásával, kezelésével kapcsolatos igényeit is. A TextLib rendszer különösen támogatja a dokumentumok és az olvasók automatikus azonosítását vonalkód felhasználásával. Az automatikus azonosítás minden esetben elvégezhető, amikor egy dokumentum egyedi azonosítójának megadása szükséges.

Új olvasó beiratkozása esetén az olvasók közötti kereséssel meg kell győződni arról, hogy még nem szerepel a nyilvántartásban és különösen arról, hogy nincs kizárva a kölcsönzésből. Amennyiben valóban új olvasóról van szó, számára új olvasó rekord készül adatainak egyidejű megadásával, sőt esetleg azonnal tartózkodás is képződik, amennyiben a beiratkozási díjjal adós marad. A rendszer megkülönbözteti az eseti (napi) és az állandó kölcsönzőket. Előbbiek számára név nélküli, többször kiadható napi olvasójegyet, míg utóbbiaknak állandó olvasójegyet kell átadni, illetőleg utóbbi esetben kinyomtatni is. Ugyanezt a

tevékenységet kell elvégezni abban az esetben is, ha egy korábbi olvasó hosszabb idő után újra jelentkezik olvasóként. Ezért meg kell őrizni a már lejárt olvasójegyvel rendelkező olvasókat is. Ilyenkor természetesen mód nyílik a korábbi tartozások átvizsgálására is.

A rendszer lehetőséget biztosít arra, hogy a kölcsönzést végző könyvtáros a lejárt határidejű kölcsönzések áttekintésével *felszólító leveleket* nyomtasson. A rendszer ezzel egyidejűleg egy tartozás tételt hoz létre az előre megállapított, de bármikor módosítható postaköltségek összegével.

A rendszer a szokásos *könyvtári katalógus* funkciókat a szöveges adatbázisokban használatos keresési tevékenységekkel valósítja meg. Ennek során fel lehet használni az összefoglaló, monografikus és analitikus tételekhez kapcsolódó valamennyi ún. indextáblát, amely az előre kiválasztott mezők alapján lehetővé teszi a dokumentumok sokszempontú, gyors megkeresését. A katalógus funkciók bonyolultságuk szerint osztályokba sorolhatók. Más-más keresési algoritmust és stratégiát igényel az olvasó, a kölcsönzést támogató vagy olvasótermi könyvtáros és a tartalmi feldolgozást végző szakember. Ezt a program olyan módon támogatja, hogy az olvasói igények kielégítésére előre megtervezett, de csak bizonyos mezőkre és kapcsolatokra kiterjedő keresési algoritmusokat ajánl fel, míg a feldolgozást végző szakember a keresésben felhasználhatja az adatbázis nyújtotta valamennyi információt és szolgáltatást, amely persze komoly felkészültséget is igényel.

Helyben olvasásra való kölcsönzés során a raktárból kikért tétel nem az olvasóhoz, hanem az olvasóteremhez kerül, s amennyiben a helyben olvasás után tényleges kölcsönzésre is sor kerül, azt a szokásos kölcsönzési folyamatokkal kell lebonyolítani.

Amennyiben egy olvasó vagy valamilyen intézmény egy dokumentumot kölcsönözni kíván, létrejön egy *kölcsönzési tétel*, amely összekapcsolja az olvasót az egyedi tétellel. A kölcsönzés tartalmazza az előírt határidőt is, amelynek lejártával a könyvtáros figyelmeztetést küld. Ennek a folyamatnak a része a raktárból való kikérés és az új aktuális lelőhely hozzárendelése is.

Az olvasó különböző okokból kötelezhető *díjfizetésre* – beiratkozási díj, késedelmi díj, értesítés postaköltsége, egyedi kölcsönzési díj (pl. videokazetta) stb. Szükséges a tartozásoknak külön-külön való nyilvántartása a bizonyíthatóság miatt, de a már kifizetett díjaknak elegendő egy díjtípusonként elkülönülő, az egész könyvtárra (vagy kölcsönző munkahelyre) összesített kimutatás – a könyvtáros elszámoltatása céljából. Amikor egy olvasónak tartozása képződik, létrejön egy tartozás tétel, amely pontosan megadja a tartozás okát, összegét és dátumát. Ha az olvasó egy bizonyos tartozását rendezzi, a tartozás tételt törölni kell és a díjtípusnak megfelelő könyvelési tétel összegét meg kell növelni.

A kölcsönzési idő *hosszabbíthatóságának* állandó feltételeit a rendszer tárolja az egész könyvtárra nézve, ezt felülbírálnak az egyedi tételben leírtak, és dinamikusan módosíthatják az adott egyedi tételre hivatkozó előjegyzések. A kölcsönzött dokumentumok késedelmes visszahozása esetén *késedelmi díj* fizetési kötelezettség keletkezik, amely tartozás tétel létrehozását vonja maga után, ha az olvasó nem tud azonnal fizetni.

Előjegyzés mindig egy keresés után történik. A keresés eredménye egy összefoglaló tétel, egy monografikus tétel, egy analitikus tétel vagy ilyen tételek közül tetszőleges számú. Ez azt jelenti, hogy az előjegyzést az olvasó egyidejűleg bejelenti az általa egy előjegyzési tételben felsorolt valamennyi bibliográfiai tétel, illetve ezek tartalmi feltárás által hozzákapcsolt analóg dokumentumainak pontosan egy példányára. Ezek bármelyike kielégíti az olvasó előjegyzési igényét, tehát ha beérkezik a könyvtárba, az olvasót értesíteni kell arról, hogy a

kért dokumentum a rendelkezésére áll. Az előjegyzés bejelentésekor díjfizetési kötelezettség is képződhet az értesítés postaköltségére vonatkozóan.

Ha egy olvasó idegen könyvtár dokumentumát *könyvtárközi kölcsönzésre* kívánja előjegyeztetni, akkor az illető dokumentum bibliográfiai adatait fel kell venni a saját rendszerbe és egy speciális egyedi tételt is létre kell hozni. Ugyanakkor el kell készíteni a szokásos előjegyzés rekordot, valamint egy megrendelés rekordot, amely tartalmazza az előrelátható beérkezési, illetve reklamálási határidőt is. A dokumentum beérkezése után hasonlóan kell eljárni, mint a saját dokumentumok kölcsönzése során. Ha az olvasó visszahozta a könyvet, annak egyedi tételét megszüntetjük, de a bibliográfiai tétel praktikusán megmarad. A könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos díjfizetési kötelezettségek kezelési módja igen hasonló az előjegyzésnél alkalmazottakhoz.

Amennyiben idegen könyvtár könyvtárközi kölcsönzésben dokumentumot igényel, annak kezelésmódja megegyezik a saját testületi kölcsönzéssel, azzal a különbséggel, hogy az olvasóknál alkalmazott díjfizetési kötelezettségek itt is fellépnek.

A TextLib az *állomány-ellenőrzésnek* két módszerét támogatja. Az első eljárás az elhelyezés helye szerinti aktuális listák kinyomtatásával lehetővé teszi, hogy a leltározás hagyományos módszerekkel történjék. A másik módszer szerint az állomány-ellenőrzés tetszőleges sorrendben az egyes raktározási tételek egyedi azonosítójának és lelőhely kódjának megadásával történik. A leltározás befejeztével a rendszer felhívja a figyelmet a kölcsönzés-nyilvántartás és az állományfelvétel közötti különbségekre, és egyszerű eljárást kínál a hiányzó dokumentumok selejtezésére, pótlására. Utóbbi esetben természetesen lehetőség van az egyedi tételek automatikus (pl. vonalkóddal történő) azonosítására is.

A *selejtezés* három különböző esetet foglal össze: a dokumentumok elvesztését, az állag romlása vagy egyéb okok miatti selejtezést és az állományfelvétel során mutatkozó hiányok kezelését. Az első esetben az egyéb feladatokon kívül egy kártérítés-fizetési kötelezettség is felmerül, amely tartozás tétel létrehozását is okozhatja. Valamennyi esetben törölni kell az illető dokumentum egyedi tételét, és esetleg gondoskodni kell a kínálati listára történő felvételéről. A második esetben, amikor egy meglévő dokumentum selejtezéséről van szó, hasonló eljárást kell lefolytatni, mint a beszerzés engedélyezésekor. Eszerint felvételre kerül egy selejtezési tétel, amelyhez hozzákapcsolódik azok listája, akiknek nyilatkozni kell arról, hogy hozzájárulnak-e a selejtezéshez és egyidejűleg dönthetnek a beszerzési listára való felkerüléséről is. Ha a listán szereplő valamennyi érdekelt nyilatkozott, illetve a határidő letelt, a selejtezés elvégezhető vagy visszavonható.

A TextLib rendszer kétféle módon támogatja a könyvtári munkában elengedhetetlenül szükséges *statisztikai* feladatok elvégzését. Bizonyos, gyakran szükséges adatokban folyamatosan készít statisztikát. Ilyen például a beiratkozott olvasók száma időszakonként, az adott típusú olvasók által kölcsönzött dokumentumok megoszlása stb. Más, egyedi igényként felmerülő statisztikákat a rendszer hajlékony output szolgáltatásaival lehet megoldani.

A rendszer alkalmazásának feltételei

A TextLib szoftver felhasználói támogatása természetesen nem foglalja magába az alkalmazásba vételhez elengedhetetlenül szükséges munka- és rendszer-szervezési tevékenységeket. Minthogy ez a rendszer az egész könyvtári munkafolyamatot teljes egészében érinti, át kell tekinteni az adott könyvtár esetében

bevezetett technológiát, a jövőben várható fejlesztéseket, meg kell vizsgálni, hogyan adaptálható mindehhez a TextLib rendszer. Ezek a kérdések a terminálok elhelyezésének problémájától a könyvtár raktározási, leltározási, kölcsönzési és szerzeményezési rendszerétől, egészen a különböző munkafolyamatok végzésére jogosultak körének kijelöléséig terjedhetnek. Meg kell határozni továbbá, hogy az egyes munkahelyeken a TextLib mely opcióinak használatát kell biztosítani.

A TextLib alkalmazhatóságának eszközfeltételeit hardver- és szoftver-feltétel-rendszerre oszthatjuk.

Hardverfeltételek

A rendszer egymunkahelyes alkalmazása esetén

– a minimális hardverigény IBM PC kompatibilis személyi számítógép 80286, 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, min. 2 Mbyte memóriával, egy floppy diszk egység, 1 winchester diszk egység min. 80 Mbyte kapacitással, tetszőleges, az IBM által támogatott képernyő-vezérlő és monitor, paralell port és 3 gombos mouse. Tetszőleges típusú, a fenti géppel kompatibilis nyomtató alkalmazása ajánlott;

– az ajánlott hardver IBM PC/AT kompatibilis személyi számítógép 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, 2–4 Mb memóriával, egy floppy diszk egység, 1 winchester diszk egység min. 120 Mb kapacitással, VGA képernyővezérlő és színes monitor, paralell port, 3 gombos mouse, EPSON FX, LQ vagy HP LaserJet II kompatibilis nyomtató alkalmazása javasolt.

A rendszer hálózati alkalmazása esetén

hálózati kiszolgáló (server) egységként

– a minimális hardverigény IBM PC/AT kompatibilis személyi számítógép 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, min. 2 Mb memóriával, 1 winchester diszk egység min. 120 Mb kapacitással, tetszőleges, az IBM által támogatott képernyővezérlő és monitor, paralell port, tetszőleges, a Novell NetWare által támogatott hálózati kártya;

– az ajánlott hardver IBM PC/AT kompatibilis személyi számítógép 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, 4–16 Mb memóriával, 2 db winchester diszk egység, külön vezérlővel, min. 120 Mb kapacitással, max. Mb msec átlagos elérési idővel, Hercules kompatibilis képernyővezérlő és monitor, paralell port.

hálózati munkahely (user) egységként

– a minimális hardverigény IBM PC kompatibilis személyi számítógép 80286, 80386 és 80486 mikroprocesszorral, min. 2 Mbyte memóriával, egy floppy diszk egység, tetszőleges, az IBM által támogatott képernyővezérlő és monitor, paralell port és 3 gombos mouse. Tetszőleges típusú, a fenti géppel kompatibilis nyomtató alkalmazása ajánlott;

– az ajánlott hardver IBM PC/AT kompatibilis személyi számítógép 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, 2–4 Mb memóriával, egy floppy diszk egység, 1 winchester diszk egység min. 40 Mb kapacitással, VGA képernyővezérlő és színes monitor, paralell port, 3 gombos mouse, EPSON FX, LQ vagy HP LaserJet II kompatibilis nyomtató alkalmazása javasolt.

Szoftverfeltételek

MS-DOS 3.3, illetve magasabb verziójú operációs rendszer, vagy fentiekkel kompatibilis termék; MS-Windows 3.0 alkalmazható. Hálózati alkalmazása esetén nem feltétlenül szükséges, de javallott Novell NetWare 2.2, illetve 3.11 hálózati operációs rendszer alkalmazása. Novell használata esetén, amennyiben a hálózati server dedikált módban üzemel, egy további munkaállomás szükséges adatbázis-kiszolgálóként, lehetőleg a hálózati kiszolgálóhoz hasonló hardverkonfigurációban, esetleg winchester tároló nélkül. Novell hálózati szoftver alkalmazása

zása esetén lehetőség van VAX, illetve más, Novell által támogatott miniszámítógép hálózati kiszolgálóként való alkalmazására is.

A TextLib felhasználói felülete

A TextLib menürendszere, ablak- és mezőkezelése lényegében a Windows-hoz hasonló. Menürendszere többszintű, az aktuális menüpont függvényében kerültek kialakításra az ablakmenük, az ablakok belső menüi és a mezők menüi. Akárcsak a Windows, erősen épít az egér által nyújtott szolgáltatásokra, megléte azonban nem alapfeltétel a program működéséhez. Az aktuális ablak mérete változtatható, ideiglenesen bezárható, majd újra kinyitható. A TextLib képernyő-kezelése a Windows-hoz hasonlóan szinte grafikus, sebessége azonban annál lényegesen gyorsabb. Mindazonáltal azok a felhasználók, akik járatosak a Windows használatában, könnyen elfogják sajátítani a TextLib ablakkezelésének technikáját is.

Az InfoKer természetesen az 1992-ben lezajlott nagyszámú TEXTAR tanfolyamhoz hasonlóan, a TextLib bevezetéséhez is megkezdte a különböző szintű felhasználói tanfolyamok szervezését. Ezek a tanfolyamok az igényeknek megfelelően részben a GT, részben az InfoKer, részben pedig megrendelői szervezésben fognak lezajlani, előreláthatóan 1993 második félévétől kezdődően.

A TextLib természetesen alkalmas más típusú és szerkezetű adatbázisok kialakítására is. A programrendszert fejlesztő InfoKer Számítástechnika Alkalmazási Kiszervezet (1088 Budapest, Reviczky u. 3. Tel.: 1384-933/111, 123) készséggel áll minden érdeklődő rendelkezésére, kérés esetén demolemezt is küldünk.

Lux Zoltán

Hungarikakutatás új feltételek között

A hazai és külföldi hungarikumok gyűjtése, feltárása és erre alapozott bibliográfiai információs rendszerek kialakítása a nemzeti könyvtár tradíciókban gyökerező és törvényben előírt feladata.

A külföldi és külföldön fellelhető hungarika dokumentumok és információk feltárásában a korábbi évtizedekben a hazai és külföldi erőfeszítések, különösen a szomszédos országok viszonylatában, többnyire egymástól elszigetelt vállalkozásokként folytak és eszmeileg egészítették ki egymást.

Ma a megváltozott történelmi és politikai viszonyok között megélenkült a határon túli területek aktivitása és új feltételek szerint építhetők ki a

kapcsolatok a hazai és a határon túli hungarikakutatások között. A kapcsolatok szövődnek egy-egy feladat megoldása révén, konkrét munkakapcsolatként, de lehetőség nyílik erre szélesebb körben, különböző fórumokon is. Erre adott lehetőséget 1992 augusztusában a *Magyar Könyvtárosok III. szakmai találkozója* a Magyarok Világszövetsége, az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Könyvtári és Informatikai Kamara szervezésében. E konferenciák sorában először vettek részt rajta nagy számban a szomszédos országok magyar könyvtársai, és gondolkodtak együtt a hazai és a nyugati világban élő magyar könyvtárosokkal.

A hungarikakutatás terén számos új információval szolgáltak a határon túli hungarikagyűjtemények értékeiről, állapotáról, feltárási módszeréről. Így hallottunk előadást a marosvásárhelyi Teleki Tékáról (*Deé Nagy Anikó, Spielmann Sebestyén Mihály*), a zilahi volt Wesselényi Kollégium könyvtáráról (*Zaharia Etelka*), a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárról (*Ujvári Mária Magdolna*), a romániai magyar sajtót feltáró munkálatokról (*Kuszalik Péter*), Párizs egyik legjelentősebb magyar történelmi gyűjteményéről, amely a Nanterre-i Egyetem kortörténeti gyűjteményének része (*Benezra Sarolta*), az amerikai magyar könyvtári és levéltári gyűjteményekről (*Szilassy Sándor*), a kárpátaljai (*Hadar Piroska*) s a burgenlandi (*Galambos Ferenc*) hungarikatevékenységről. Az eszmecsere során hazai szakemberek tájékoztatást adtak egyes magyarországi hungarikavállalkozásokról: külföldi kéziratok kataszteréről (*Windisch Éva*), a Bibliothèque National hungarikakatalógus munkálatairól (*Nagy Zsoltné*), az OSZK, az Országgyűlési Könyvtár és a Szabó Ervin Könyvtár hungarika ill. hungarika vonatkozású számítógépes adatbázisairól (*Kovács Ilona, Haraszti Pálné, Karbach Erika*).

A határon túli párbeszéd során a hungarikakérdések nemcsak a könyvtárosokat, hanem a tudományos élet szélesebb köreit is foglalkoztatják.

1993. február 11–12-én a *Magyar tudományosság a környező országokban* címmel az MTA Határainkon kívüli Magyar Tudományosságot Koordináló albizottsága (elnök *Juhász Gyula*) szervezésében konferencián vettek részt Budapesten a szomszédos országok tudományos életének képviselői. A konferencia rendkívül érdekes áttekintésre adott lehetőséget. Képet kaphattunk a szomszédos országok magyarsága szellemi életének aktivizálódásáról, feltételeiről, lehetőségeiről, korlátairól, szervezeti kereteiről, s nem utolsósorban temati-

kájáról. Közös céljuk új értelmiségi generációk képzése, és egyenrangú partnerként a Magyarországon folyó kutatásokba való bekapcsolódás. Erdélyből *Jakó Zsigmond*, Szlovákiából *Bauer Győző*, Kárpátaljáról *Soós Kálmán*, a Vajdaságból *Pap György* adott összefoglaló képet.

Valamennyi beszámoló érintette a kutatások bázisát képező *könyvtár, dokumentáció, információ* – kérdését. Mindenütt szerepel a tervekben ezeknek a területeknek a fejlesztése. Egyértelműen kirajzolódott, hogy két területen lenne szükséges és hasznos az együttműködés. Egyrészt a könyvtári infrastruktúra fejlesztése esetén elő kellene segíteni a magyarországi információs szolgáltatás fogadóképességének megteremtését. Másrészt a szomszédos országokban folyó hungarika feltáró munkák tartalmát és módszerét célszerű egyeztetni az e téren Magyarországon folyó munkálatokkal.

A konferencia egyik konklúziójaként határozat született arról, hogy elkészült a közös kutatások tematikája. Reményeink szerint ebben helyet kapnak a *hungarikakutatások*. E hungarikakutatások koordinálásában nagy felelősség hárul az Országos Széchényi Könyvtárra mint nemzeti könyvtárra. E szerep betöltése érdekében folyik az 1970-es években fontos szerepet betöltött Hungarika Bizottság újjáélesztése. A bizottság korábbi működése során kiemelkedő fontosságú volt két dokumentum megalkotása: a „Hungarikum meghatározás” és a múlt és jövő nagyvonalú áttekintése, az ún. hungarika „keretterv”, amely megalapozta és több mint egy évtizede meghatározta a hungarikakutatások menetét. Ma egyre nyilvánvalóbb, hogy az új igények vonatkozásában az új feltételek között szükséges a Hungarika Bizottság munkájának felélesztése, a bizottság funkciójának és a hungarikaprogramnak a kor igényeihez történő igazítása.

Kovács Ilona

Megbízott főigazgató az OSZK élén

Juhász Gyulának, az OSZK főigazgatójának tragikus hirtelenségű halála miatt a művelődési és közoktatási miniszter Poprády Gézát, az OSZK főigazgató-helyettesét bízta meg a főigazgatói teendők ellátásával. Az alábbiakban a miniszter kinevező-megbízó levelét közöljük:

„Értesítem, hogy jelenlegi munkaköri feladatai mellett 1993. április 13-ai hatállyal megbízom Önt az Országos Széchényi Könyvtárban a főigazgatói teendők ellátásával. Megbízása az intézmény pályázat útján kiválasztott új főigazgatójának beállításáig terjedő időre szól.

Főigazgatói megbízásához kívánok Önnek eredményes munkásságot!

Dr. Mádl Ferenc”

Könyvtári foglalkozás idős emberekkel

„Öregkort megérni sokan szeretnének, de öregnek lenni már keveseknek jelent örömet.”

Az Európai Közösség tagországaiiban az 1993-as évet az idős emberek és a generációk közötti szolidaritás évének nyilvánították. Ahhoz, hogy a társadalomban élő idős embernek több örömet jelenthessen az élet, meg kell változzon az az előítélet, hogy az idős ember a társadalomnak nem teljes értékű, gyámoltásra szoruló tagja. Ezt a diszkriminatív gondolkodási módot Angliában – gondolom, az egoizmus mintájára – egyenesen ageism-nak (age = kor) nevezik. Az angliai könyvtárasszisztensek egyesületének tanácsa felvette a harcot ez ellen a szemlélet ellen, és könyvtári akcióprogramokkal kíván az idős emberek kedvében járni. Ezekről a programokról a későbbiekben még szólok.

Arra, hogy a magyar társadalomban, legalábbis a könyvtárosok gondolkodásmódjában is él hasonló kép, bizonyítékul a „Könyvtári és tájékoztatási tézaurusz” Idős olvasó szócikkét hozom fel, mely a Hátrányos helyzetű olvasó alárendelt fogalmaként szerepel és „rokonai” olyan fogalmak, mint a Beteg olvasó, (könyv) Házhoz szállítás. Az idős korúakkal való könyvtári foglalkozás hazánkban eddig általában ki is merült abban, hogy a valóban hátrányos helyzetűek sorsán jobbjítsanak, a rosszul látóknak öregbetűs könyvek beszerzésével, a házhoz kötött betegeknek pedig könyv-házhozszállítással.

Mennyit olvasnak az idős emberek?

Az, hogy mettől is számít idős korúnak az ember, nehezebben meghatározható, mint a csecsemő-, a gyerek-, az ifjú- és a felnőttkor. Rendszerint a nyugdíjba vonulástól tekintik az embereket ebbe a korcsoportba tartozónak. Könyvtári

szempontból általában az 55, illetve 65 év a korhatár a különböző országokban. A WHO osztályozása szerint a 65–75 éves ember csak fiatal idős, a 75–90 esztendő az idős, és 90-től kezdve pedig aggastyán. Az „ageismussal” szembe- szálló angliai könyvtárosok azzal érvelnek, hogy helytelen egy korcsoportot annak egy vékony rétegével azonosítani, hiszen a 65–75 éves emberek sokkal inkább vonhatók be önkéntes társadalmi munkába, mint bármelyik más korcsoport; az idős emberek 75%-a elég egészséges ahhoz, hogy önálló, normális életet éljen, és 94%-uk saját otthonában és nem idősek házában él. Ki kell tehát az idős emberekkel való könyvtári foglalkozást terjeszteni.

Magyarországon minden ötödik ember nyugdíjkorú, Budapesten ennél még magasabb is az arány, vagyis könyvtári szempontból egyáltalán nem elhanyagolható létszámú csoportról van szó. Áttekintve ugyanakkor a hazai könyvtári szakirodalmat, megállapíthatjuk, hogy nagyon kevés írást szentelnek az idős emberekkel való könyvtári foglalkozásnak. Az utolsó jelentősebb tanulmányok az 1981-ben kiadott az Idősek és betegek könyvtári ellátása című könyvből jelentek meg. Ezek a tanulmányok is inkább az öregekről mint társadalmi rétegről szólnak, az öregedés gerontológiai kérdéseiről, azonban a könyvtári ellátási formákról, az idősek szabadidős tevékenységeiről, valamint olvasási szokásairól már csak rövidebb írásokat tartalmaz a könyv.

A társadalomban él egy olyan sztereotípiá, miszerint az idős ember többet olvas, így a könyvtár személyükben aktív olvasói réteget nyer. Ez a feltételezés valószínűleg abból táplálkozik, hogy az aktív keresők közül sokan gondolják, hogy az olvasás területén való lemaradásaikat majd idős, „ráérős” korukban pótolják. A fent említett könyvnek egy 1976-os statisztikája és más szakirodalmi források szerint az idős emberek között egyáltalán nem nagyobb az olvasók aránya, mint a többi korosztályban. Az említett statisztikai táblázat szerint például az idősek 93,1%-a egyetlen egyszer sem járt könyvtárban az adott körzetben abban az évben, és csupán 2,9%-uk fordult meg 11-nél többször, azaz tekinthető rendszeres olvasónak. Ilyen körülmények között a könyvtárnak nem érdemes külön gondot fordítani az idős emberekre, gondolhatnánk. De vajon jól ismerjük-e az idős emberek szokásait? Vajon hány szociológiai tanulmány foglalkozik velük? Az olvasáskutatásnak hány százaléka terjed ki az idős olvasókra? (Átfogó magyar olvasásvizsgálat – tudomásom szerint – erre a korcsoportra nézve nem folyt.) Valóban csak mint olvasókkal számoljon velük a könyvtár? Ilyen és hasonló kérdésekre kaphatunk választ, ha a könyvtári szakirodalmat tanulmányozzuk.

Németország. Német médiakutatók már régen megállapították, hogy az idős emberek a legkitartóbb és legállhatatosabb tévénezők. Kitartóbbak, mint a sokat korholt gyerekek, akik pedig szintén a kelleténél több időt töltenek naponta a képernyő előtt. Egy Hamburgban és környékén, 1990-ben lefolytatott felmérés szerint az idős embereknek nyáron 41%-a, télen pedig 33%-a egyáltalán nem olvas könyvet. Más vidékeken ez a szám bizonyára más értékeket mutatna. Az a feltételezés azonban, hogy a sok szabadidővel rendelkező idős emberek sokkal többet olvasnak, mint az aktív korosztály, nem állja meg a helyét. Ezért aztán másféle könyvtári szolgáltatási formákon kezdtek el Németországban gondolkodni. Ezek egyike a Stiftung Lesen (Olvasási Alapítvány) „Mesélj nekem! (Erzähl doch mal...)” nevű akcióprogramja, melynek keretében gyerekek olvasnak fel idős embereknek és öregek a gyerekeknek. Németországban is az emberek mintegy húsz százaléka hatvan év feletti. Napjainkban megváltozott az a korábbi szokás, hogy több generáció él együtt, így tehát magas a magukra maradt idősek száma. Az ő társadalmi beilleszkedésüket segítheti ez a kezdeményezés. 1990 tavaszán a Stiftung Lesen kooperációs

megbeszélést tartott több szervezettel, így a Német Szövetségi Lapkiadóval, a Német Könyvtári Intézettel, a Német Könyvtáros Egyesülettel, valamint a program szempontjából számításba vehető városok és megyék képviselőivel. Az alábbi tennivalókban állapodtak meg:

- A helyi könyvtárakon, kulturális- és szociális munkásokon vagy öregek otthonán keresztül felkutatják azokat az idős embereket, akik kisgyermekek számára felolvasó- és mesedélutánok tartására hajlandók óvodákban vagy könyvtárakban.

- A programba bekapcsolódó „modellhelységek” helyi információs eszközein, sajtóján, rádióján, kábeltelevízióján keresztül megkísérlik az idős embereket programjukhoz megnyerni.

- A kiválasztott hölgyeket és urakat egy-két napos szemináriumokon felkészítik feladatukra, ami a felolvasás módszertani munkájának ismertetését és a kortárs gyerek- és ifjúsági irodalom bemutatását jelenti.

- A helyi sajtóban „Mesélj nekem...” rovatot indítanak, amelyben idős emberek írhatják meg emlékeiket, megélt élményeiket.

A tervezett intézkedésektől azt remélték, hogy sikerül az idős emberek aktivitását és kommunikációs készségét fenntartani;

- a nyugdíjba vonult embereknek értelmes feladatot találni;
- az ifjú és az idősebb nemzedék közötti párbeszédet elősegíteni;
- az olvasó- és mesedélutánok segítségével mindkét korosztályban fokozni az olvasás iránti vágyat;

- „a megélt történelem” könyvsorozathoz értékes nyersanyagokhoz jutni.

A kísérletben részt vevő „modellhelységek”: Weinheim, Celle, Gelsenkirchen, Gladbeck, Köln, Mainz voltak. 1991 májusában szükségesnek tartották a helységek képviselői, hogy együttműködési hálózatot hozzanak létre a tapasztalatok kicserélése érdekében. Az egyes helységekben egymástól eltérően alakult a kampány.

Celleben a városi könyvtárban rendeztek felolvasó- és mesedélutánokat, például ilyen témában: Hogyan ünnepelték a karácsonyt egykor és ma? Három idős embert sikerült megnyerni az ügynek, akik hajlandónak mutatkoztak a Stiftung Lesen szemináriumának elvégzésére is. 1991 októbere óta folyamatosan vállalnak „fellépést” a városi és a fiókkönyvtárban. Emellett a könyvtár egy

elbeszélés-pályázatot is kiírt az idős emberek számára, a helyi sajtóban való publikálás lehetőségével.

Gelsenkirchenben a program „Gyermekek olvasnak fel öregeknek” részére került sor először, melynek keretében öt alkalommal 14, 11 és 12 év közötti gyermek látogatott el a szociális otthonba. Bár mind a fiatalok, mind az öregek sokat profitáltak a rendezvényekből, mégis le kellett azokkal állni, a szervezés időigényessége miatt. A program második részére, melynek keretében „Idős emberek olvasnak fel gyerekeknek” ezután került sor. Összesen húsz idős embert sikerült találni és felkészíteni arra, hogy iskolákban és óvodákban mesedélutánokat tartsanak. Az előkészítő munkákat két szeminárium követte. Az első tapasztalatok rendkívül kedvezőek, „az iskolák széttépi az öregeket”, mondják. (Az akcióról hosszú cikkben számolnak be, amely megtalálható a Könyvtártudományi szakkönyvtárban, érdemes elolvasni.)

Gladbeckben az idősek és a gyerekek felolvasó délutánjait egyaránt kipróbálták. Több szervezet bevonásával olvasó klub alakult a fiatalok részvételével, melyben 40, 11–15 év közötti fiatal ismerkedett meg az előadó- és beszédművészettel annak érdekében, hogy az öregek otthonában tartott előadójelentéseik minél színvonalasabban sikerüljenek. Terveik szerint a városi könyvtár irodalmi kávéházában is fellépnek majd. Megnyerték maguknak ugyanakkor az idős emberek támogatását is, akik az iskolában és az óvodában tartanak mesedélutánokat.

Kölnben a könyvtárosképző intézet hallgatóit is bevonták a programba. Generációs beszélgetésekre került sor fiatalok és öregek között a könyvtárakban és az óvodákban. 1991 őszén a Stiftung Lesen öregek iskoláját szervezett, melyet tízen vgeztek el. A megtartott rendezvényeken szerzett tapasztalatokat egymással megosztják és növelni szeretnék az idős emberek számát is.

Mainzban az óvoda és az öregek otthona támogatta a programot. Már nem sokkal annak beindítása után kiderült, hogy a mesélő nénik és bácsik iránti fokozódó óvodai érdeklődést nem is olyan könnyű kielégíteni.

A program azon célkitűzésének elérése, hogy minél több érdekelt partnert összehozzanak, meglehetősen időt rabló. A fáradságot azonban rendszerint siker koronázza, és számítani lehet arra is, hogy a partnerek a jövőben is tartósan együttműködnek. A kísérletnek Németország-szerte jó a visszhangja, a sajtó is sokat foglalkozott vele. A „modellhelységek” lakóin kívül további száz idős ember mutatott érdeklődést országsszerte, és az is bebizonyosodott, hogy nemcsak az aktív, de a magányos idős ember is mozgósítható és bevonható a programba.

Nem sikerült a Stiftung Lesennek még minden tapasztalatot begyűjtenie, összességében azonban elmondható, hogy az idős emberek részéről történt élénk érdeklődés, a sajtó kitüntetett figyelme, mind azt bizonyítják, hogy az akció sikeres volt, érdemes folytatni. Annak hosszú távú jövőjét az dönti majd el, hogy lesz-e rá anyagi fedezet. „Valamennyiünk közös érdeke ugyanakkor, hogy a közéletből kizárt öregek, ezek az »élő könyvtárak« visszataláljanak hozzánk” – olvashatjuk a programról szóló beszámoló zárszavában.

Nemcsak akcióprogramokkal, de kiadványok közreadásával is szolgálni kívánják az ügyet Németországban. Két példa rá: Wie das Älterwerden besser gemeistert werden kann: Bücher helfen dabei: Auswahlverzeichnis. (Hogyan lehet megbírkózni az öregedés gondolatával: a könyvek hozzásegíthetnek: ajánló bibliográfia.) Ausburg, Stadtbücherei, 1991.; Für ein lebenswertes Alter: Fachlektür für die Altenhilfe (A teljes értékű öregekért: szakmai olvasnivalók öregekkel foglalkozók számára.) zsgest. von Ulrich Heim in Zusammenarbeit mit dem Verein „Aktion Altern in Würde e. V.” Heilbronn, Stadtbücherei, 1991.

Egyesült Államok. Az időseknek szóló kiterjesztett könyvtári munka egy másik fajtájára szolgáltat példát az Oregon állambeli Lincoln város könyvtára. Ebben a 6 ezer lakosú kisvárosban az átlagosnál magasabb a 65 éven felüliek száma, minthogy e turistaparadicsom letelepedésre odavonzotta a nyugdíjasokat. Az idősekkel való könyvtári törődés már 15 éves múltra tekint vissza, ami eddig csak a könyv-házhozszállításban merült ki. Amikor *Kate Sounders* munkakörébe került az idős emberekkel való foglalkozás, megfigyelte, hogy az olvasás iránti vágyat közülük már sokan elvesztették. Ezért úgy határozott, hogy másfajta eszközök bevonásával próbál érdeklődést kelteni klienseiben. Az amerikai Bi-Folkal Productions cég által gyártott olyan multimédia szettekkel szerzett be a könyvtár, amelyek kimondottan idős emberek számára készültek, elsősorban az öregek otthonában élők részére. A szettek diaprojektív képeket tartalmaznak, kazettákat, énekes könyvet, verses könyvet, fényképeket, keresztrejtvényeket és társasjátékokat, köztük memóriafejlesztő játékokat. A csomaghoz a csoportkoordinátornak szóló kézikönyv is tartozik. A médiák témája a divat, iskolás napok, családi környezet, farmélet stb. és célja, hogy az embereket visszaemlékezésre és beszélgetésre ösztönözze „azokról a szép időkről”. Más, sokkal személyesebb interaktív kapcsolatot lehetővé tevő anyagokat is beszerzett a könyvtár, olyan témákban mint piknikezés, vakáció stb.

A program pályázaton nyert pénzből, valamint a helyi önkormányzat és könyvtár támogatásával indulhatott meg. A pénzekből megvásárolták az eszközöket és egyéves időtartamra, heti húsz órában alkalmazottat vettek fel az idősekkel való foglalkozások megszervezésére. Alkalmazottnak az idősök önkéntes segítő szolgálatától az energikus, nagy tapasztalatokkal rendelkező *Pat Allent* sikerült megnyerniük, részmunkaidőben.

Egy ilyen program sikerének kulcsa, hogy gondosan elő legyen készítve. Az alapozó munkáktól nem szabad sajnálni az időt. Tíz lehetséges helyszínt választottak ki a program számára, különböző szociális otthonokban. A könyvtárosok egy útmutatót is összeállítottak „Aging: A resource guide” (Öregedés: Forráskatalauz) címmel, mely a könyvtár állományába tartozó, öregedéssel kapcsolatos könyvek címeit tartalmazza, valamint a programot támogató idős emberek

nevét és címét. Intenzív kampánymunkát kellett folytatniuk önkéntes segítő toborzására. A szervező munkában ez jelentette a legnagyobb gondot. Akik szívesen vállalták volna az önkéntes munkát, általában már máshol tevékenykedtek. Végül is három embert tudtak megnyerni az ügynek, őket kiképezték. Nagyon fontos, hogy a foglalkozást ne mint egy szórakoztató műsort vezessék, hanem aktív részvételre bírják rá a közönséget.

Amikor a multimédia eszközök már megvoltak, Pat mind a kilenc helyszínen ismerkedési látogatást tett. Általános tapasztalata az volt, hogy a résztvevők legtöbbje kezdetben meglehetősen visszafogott, később azonban Patnek köszönhetően oldódott a hangulat és többnyire jó légkör alakult ki.

A kilenc helyszínen összesen 90 rendszeres látogatója lett a rendezvényeknek. Heti egyszerűtől havi egyszeri alkalommal került sor a foglalkozásokra. Az átlag egyórás programokon 1–25 fő vett részt, ami havonta kb. 220 embernek jelentett szórakoztató kikapcsolódást.

A könyvtár állományába tartozó 13 nagy és 15 kis Bi-Folkkal csomagot készítségben bocsátják más könyvtár rendelkezésére is a térségben, hogy mások is megpróbálhassanak legalább néhány ember életminőségén javítani.

A viszonylag alacsony tőkével beindítható és később sem túl pénzigényes program modellként szolgálhat más kiskönyvtárak számára mindenütt, ahol az idős emberekért a hagyományos könyvkölcsönzésnél többet is szeretnének tenni.

*

Egy másik könyvtári akcióprogram „Super Seniors” névre hallgatott. Ennek keretében különféle rendezvényekre került sor Ohio Államban, így például idős emberek művészeti galériájára, ahol helyi kortárs képzőművészek alkotásait állította ki a könyvtár. A „celebrate succes” rendezvénysorozatban sikeres emberekkel beszélgethettek az idős meghívottak, köztük például *Estee Lauder*-rel, a magyar származású, szépségápolásban híressé vált sikeremberrel. Megint máskor az utazni szerető idős embereket hívták meg a könyvtárba, a rendezvény költségeit a Kendell utazási iroda állta és még kedvezményt is nyújtott azoknak, akik a helyszínen foglalták le az utazást. Sorolhatnám még a programötleteket, de hely hiányában nem teszem. A programról szóló cikkben leírtak szerint a lakosságnak mind az idős rétege, mind pedig a fiatalabb korosztály (akiknek a válláról tulajdonképpen a foglalkozás gondját a könyvtár leveszi) igen kedvezően fogadta a meghirdetett programokat. Bizonyára a könyvtár kedvezőbb megítélése volt az akció egyik motívuma, de a jó cél a jó eszközöket bátran szentesítheti.

Anglia. Angliában az idősekkel való könyvtári munka egyik formája a klub-foglalkozás. A Higham Hill Library például a helyi szociális foglalkoztatóval karöltve végzi munkáját. A tőlük kapott egyszerű, 25 font (!) támogatásból sikerült az öregek klubját beindítani a könyvtárban. A pénzből egy pakli kártyát vettek, teáscsészéket, a maradékot útiköltségre és előadókra fordították. (Talány, hogy hogyan sikerült „ekkorá” összeget ennyifelé osztani, de arra mindenesetre jó példa, hogy el lehet indulni komoly tőke nélkül is.) 1986 karácsonyát kellemes partin ünnepelte meg a könyvtár személyzete, a környék idős lakóival együtt. A szintén a könyvtárban működő fiatalok klubja és más gyerekek segítettek a meghívókat az üzletekben, postahivatalokban és egyéb közösségi helyeken szétosztani. Az idős könyvtárhasználók mindegyike is kapott meghívást. Más könyvtáraktól kölcsönkért edényekkel és felszerelésekkel, a könyvtár személyzete által süttött süteményekkel, teával és szendvicsekkel vendégelték meg a 100 meghívott közül eljött, többnyire 70–80 év közötti 40

embert. Régi népdalokat énekeltek, társasjátékokat játszottak és beszélgettek a hozzájuk csatlakozó gyerekekkel. A klubtevékenység egyébként főleg rendezvények megtartását jelenti, könyvekről való beszélgetések, közös társasjátékok, hangulatos kártyázások formájában. Jó időben kirándulásokat is szerveznek, bérelt minibusszal, amelynek költségeit szívesen állják maguk a résztvevők.

A következőkben néhány megszívlelendő gondolatot idéznék az angol könyvtárasszisztensek egyesületének nyilatkozatából, amelyet gondolatgazdagsága miatt érdemes lenne teljes egészében is közreadni, hely hiányában azonban erre sincs mód.

1. A könyvtári továbbképző tanfolyamok felelőseinek fel kell hívni a figyelmét arra, hogy az idős munkatársak is képesek új ismeretek befogadására és új képességek elsajátítására.

2. Lehetőleg szervezzenek minden könyvtárban tanfolyamokat az agcismus ellen, ha lehet vonják be ebbe a munkába a helyi öreggondozó szervezet képviselőjét.

3. Szervezzenek tanfolyamokat az idős emberekkel kapcsolatos könyvtári munkáról, ezen belül például az információs szükségletek, az állománygyarapítás, a kommunikációs formák kérdésköréről.

4. Amennyiben egy könyvtári munkakört meghirdetnek a vezetőknek, ne legyen az esetlegesen jelentkező magasabb életkorúakkal szemben előítéletük.

Angliában több módszertani kiadványt is megjelentettek az idősekkel való könyvtári foglalkozásról: Kempson, E.–Dee, M.: *A future age: a practical handbook for librarians working with older adults*. AAL Publishing, 1987.; Bowen, J.–Pearce, C.: *Bridging the gap: library contributions to retirement education*. British Library Research Paper 29, 1987.; Hoy, S.–Hoy, S.: *Reading for the elderly*. Winslow, 1987.

Az idős emberek egy másik foglalkoztatási formája az önkéntes könyvtári munka. Erre több országban is találunk példát. A fiatal időseket például a könyv-házhozszállítással bízzák meg sok helyen, mert ők a jó könyveken kívül türelmes, jó szót is visznek az öregeknek. A korban való közelség teszi őket alkalmassá arra, hogy megértőbben végighallgassák az idős öregeket. A foglalkozások, rendezvények házigazda-szerepét szintén vállalják a fiatal idősek. A németországi példában leírt mesemondók is tulajdonképpen könyvtári társadalmi munkát végeznek. A legnagyobb múltja az önkéntes könyvtári munkának Amerikában van.

Gondolataimat egy idevágó *Hamvas Béla* idézettel szeretném zárni: „Az élet nem hatvan, nyolcvan év, hanem örök létezés és nem úgy kell élni, hogy az ember a végén megsemmisül, hanem úgy, hogy még ha akarna, se tudna soha megsemmisülni”.

Kovács Emőke

Egy szakmai műhely története

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban az 1980-as évek közepére tehető a családi könyvtárak létrejötte. A kezdeti időben átalakítás, felújítás után létesültek a tematikus állomány-elrendezésű fiókkönyvtárak.

Az első elképzeléseket *Papp István* fogalmazta meg az 1985-ös *FSZEK hálózatának fejlesztési irányai* című munkájában. A tervzetnek támogatói és ellenzői egyaránt voltak. A jövő végül is a családi

könyvtáraké lett, hiszen jelenleg 21 családi könyvtár működik hálózatunkban. Ehhez számítjuk még a „kétfedeles” (tematikus elrendezésű állomány + hagyományos elrendezés) könyvtárakat is.

A kezdeti időkben maximális szakmai és módszertani segítséget kaptunk: például tematikus csoportok kialakításához, a belső terek hangulatának, a könyvtár image-ának megteremtéséhez stb., de a 80-as évek végére meglehetősen csend lett körülöttünk.

„Kell egy műhely”, fogalmazódott meg, melynek apropóját az V. kerületi Királyi Pál utcai – újonnan átalakított könyvtár – szakmai napja adta. Kezdeményezésünket örömmel vették a kollégák, és így minden hónap első szerdáján változó létszámmal – 10-30 fővel – jelen vagyunk a 6 fős koordináló csoport által szervezett rendezvényeken. Az elmúlt évben számos témát jártunk körül.

Beszélgettünk arról, hogy „Milyen csoportok, klubok, körök működnek és működhetnek könyvtárainkban”. Fontos témánk volt a „Leltározás a családi könyvtárban” című. Megvizsgáltuk, „Hogyan változtak a témacsoportok? Milyen az egyes csoportok kölcsönzési forgalma?” Két év anyagból összeállítottam, „Hogyan alakult a beszerzett és a megjelent könyvek aránya” Csepel két családi könyvtárában.

Igyekeztünk kapcsolatainkat hálózaton belül és kívül is bővíteni. Programjainkat többször látogatták meg a pest-megyei kollégák. Viszonzásul mi is elmentünk az általuk szervezett találkozóra. Igen kellemes élmény volt az isaszegi nagyközségi könyvtárba szervezett kirándulás.

Bár elsődleges törekvésünk a gyakorlati problémák felvetése és körüljárása, ez nem zárja ki, hogy ezt a legjobb elméleti szakemberek segítségével tegyük. Ilyen meg gondolásból hívtuk közénk *Kamarás Istvánt* és

hallgattuk meg igen értékes előadását a „Vallás megváltozott szerepe napjainkban; Vallásos olvasók a könyvtárban” témában.

Sokunk számára tisztelt *Gyökössi Endre* személye. Ő volt az, akinek „Család, gyermek, karácsony” című előadásából könyvtárosként és magánemberként is – reméljük hosszú időre – hitet meríthettünk. Ez a rendezvényünk – hasonlóan a *Nagy Attila* által megtartott sikeres olvasás-szociológiai előadás – a gyermek-könyvtárosok szakmai műhelyével közös program volt.

Kapcsolattartásunk másik fontos vonulata egymás könyvtárainak megismerése. Elsősorban az új, átalakított, „frissen” családívá lett könyvtárakat látogattunk meg, de segíteni szeretnénk az „öscsaládiak” megújulási törekvéseit is.

Nagy érdeklődéssel várjuk az áprilisi „Sziget klub-beli” látogatásunkat. Vendéglátónk *Kály Kullay Károly*; a drogvészélyeztetett gyerekekkel való foglalkozás tapasztalatait tárja majd elénk.

Nyári szünet előtt szakmai kirándulást tervezünk a Csongrád megyei Somogyi Könyvtárba.

A műhely tevékenysége nemcsak magunk számára fontos, de az intézet vezetése is figyelemmel kíséri munkánkat; ezt bizonyítja a működéshez szükséges anyagi feltételek biztosítása. Találkozásainkon a hálózat egészét érintő szakmai kérdésekben is hallatjuk szavunkat. Ilyen volt legutóbb a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózati struktúrájának és menedzsmentjének módosításáról tartott vita Papp István főigazgató-helyettes úrral.

Reméljük, hogy az új struktúrában is megtalálják családi könyvtáraink – könyvtárosaink – helyüket, és a műhely tovább dolgozhat szakmai érdekeinkért és folyamatosan megújuló szolgálatásaiért.

Hucskóné Kovács Mária

Magyar Books in Print – a könyvtárellátás alternatívája?

Ötödik alkalommal rendezte meg a *Pesti Vigadó*ban az *Interbright* a *Budapesti Nemzetközi Könyv-, Video- és Hangszerkiállítást*. Az 1993. március 10–14. között megtartott rendezvényt *Barsiné Pataki Etelka*, a világiállítás kormánybiztosa, *Fekete György* helyettes államtitkár és *Marschall Miklós* főpolgármester-helyettes nyitotta meg. Az írott szó, a rögzített kép és a zene hármasságának jegyében szervezett kiállításon több tucat hazai és külföldi kiadó, terjesztő mutatta be újdonságait az érdeklődő nagyközönségnek és természetesen a szakmának: kiadóknak, könyvterjesztőknek, könyvtárosoknak. A rendező cég számos kulturális jellegű programról is gondoskodott, a látogatók ezeken írakkal – *Cseres Tibor*, *Görgey Gábor*, *Fodor András*, *Csaplár Vilmos*, *Lator László*, *Bálint B. András*, *Bella István*, *Agh István*, *Györffy László*, *Rónaszegi Miklós*, *Gyurkovics Tibor* – találkozhattak. Az *Interbright* ezek mellett külön szakmai programot is szervezett, kötetlen beszélgetésre hívta 1993. március 11-én délelőttre a könyvszakma képviselőit.

A találkozó célja a kölcsönös informálódás volt. *Balázs András*, a kiállítás és az *Interbright* igazgatója megnyitó szavai után ismertette a közelmúltban, január 29-én megalakult *Magyar Könyvszakmai Szövetség* céljait. Mint elmondta, a hazai könyvszakma az elmúlt években mélyreható változásokon ment át. A könyvvel valamilyen kapcsolatban állók (kiadók, nyomdák, terjesztők, könyvtárosok) több-kevesebb sikerrel alkalmazkodtak a piacgazdaság követelményeihez, az egyes területek között azonban hiányzik a kapcsolat, akadozik az infor-

máció áramlása. Az MKSZ olyan átfogó szervezet kíván lenni, amely a könyvszakma valamennyi szereplőjének működését koordinálva megkönnyíti a piacgazdasági viszonyokra való átállást. A Szövetség feltérképezi a különböző intézményeket, naprakész adatbankot állít fel, érdekegyeztetést folytat a kiadók, a terjesztők, a könyvesboltok, a nyomdák és a könyvtárak között, segítséget nyújt a könyvtárak jobb ellátásához, szakmai találkozókat, továbbképzést szervez, érdekképviselőket folytat. Az MKSZ nem a már meglévő szervezetek ellenében kíván tevékenykedni, hanem azokkal együttműködve.

Balázs András ismertetése után az immár négy számmal jelentkező *Magyar Books in Print* című kiadványról, illetve a könyvtárak gyorsabb és megbízhatóbb tájékozódását elősegítő különféle szolgáltatásokról volt szó. *Győri Erzsébet*, az *Új Könyvek* felelős szerkesztője felszólalásában megállapította: nem a könyvkiadás, hanem a könyvterjesztés van válságos helyzetben. A piac bővült, a kínálat nagy, szinte áttekinthetetlen és a könyvtárak nehezen tudnak tájékozódni a megjelenő újdonságok között. Különösen nagy gondot okoz, hogy az *MNB* jelenleg nem megfelelő színvonalon jelenik meg. *Győri Erzsébet* bejelentette – az *OSZK* munkatársaitól kapott információ alapján –, hogy az év második felében az *MNB* adatbázisa és az egyes tételek leírása teljesebb lesz és ismét szakrendben jelenik majd meg. Az egész hazai könyvpiacot csak az *MNB* képes feltárni, az *Új Könyvek* ennek csak azt a részét, amelyet a kiadók terjesztésre felkínálnak. A *Könyv-*

tárellátó 642 kiadóval állt kapcsolatban 1992-ben, ennek ellenére vannak olyanok, amelyeknek könyvei nem kerülnek be az Új Könyvekbe. Az Új Könyvek példány alapján, a már megjelent művekről tudósít, egy ideje ugyan a készülő, kiadás előtt álló könyvekről is adnak előzetes hírt, de ez nem lehet olyan pontos, mint a már megvásárolhatókat ismertető recenziók és bibliográfiai leírások. Az 1992 végén megindult Magyar Books in Print az Új Könyvekkel ellentétben előzetes tájékoztatási eszköz, nem a megjelent, hanem a még csak készülő kiadványokról („könyvek a nyomdában”) számol be.

Bereményi András, a Magyar Books in Printet kiadó Technopress Trade igazgatója elmondta: az igény a vállalkozás megindítására a „levegőben volt”. A kiadvány azonban nemcsak a megjelenés előtt álló könyvekről ad előzetes hírt, a Technopress kiterjesztette működését a könyvtár-ellátás területére is. A cég vállalja, hogy a lapban ismertetett könyveket a megjelenést követő három héten belül eljuttatja a megrendelőkhez, könyvsarokkal, katalóguscédulákkal ellátva.

A találkozón megjelent könyvtárosok közül többen a vállalkozásnak erről a részéről akartak többet megtudni. Mender Iholya, az ELTE Tanárképző Főiskolai Kara Könyvtárának vezetője a felkínált 10% kedvezményt kevésnek találta, a könyvekhez egységesen mellékelte 3 cédulát pedig soknak, illetve kevésnek. Konkrét adatokat kért: melyik kiadókkal nincs kapcsolata a Magyar Books in Printnek. Az egyik hozzászóló a könyvek késedelmes szállítását nehezítette. Bereményi András elismerte, hogy az első időben valóban tovább tartott három hétnél a könyvek szétküldése, mert még nem épült ki a megfelelő szervezet az expedíálásra, de ez rövid idő múlva változni fog. Jelenleg mintegy 200 kiadóval állnak kapcsolatban, egy-egy számban 70–80

kiadó mintegy 180 kiadványának leírása kap helyet. A hazai kiadók mellett külföldiekkel is felveszik a kapcsolatot – ha magyar nyelven is jelentetnek meg könyveket. A pozsonyi Madách Kiadóval sikerült megállapodniuk, az általuk kiadott művek már szerepelnek a Magyar Books in Printben. A kiadvány első néhány számában helyet kaptak olyan könyvek adatai is, amelyek régebben jelentek meg, de ez 2–3 szám után lefut, és a kiadók valóban csak a készülő könyvek leírásait fogják közzétenni. Bereményi András a 10% kedvezménnyel kapcsolatban felhívta a figyelmet, hogy a postaköltség és a cédulák ára is őket terheli, így a kedvezmény valójában több mint 10%. A katalóguscédulákról elmondta, mintegy két hónap múlva már lehetőség lesz tetszés szerinti mennyiség elküldésére is. A Magyar Books in Print a jövőben az IIF-en keresztül is elérhető lesz, szolgáltatásaik ezáltal gyorsabbá válnak, Kovács J. Béla, a kiadvány főszerkesztője kiegészítésként hozzátette: mindössze egy kiadó nem hajlandó velük dolgozni. Azt, hogy melyik ez a kiadó, üzleti titokra hivatkozva nem árulta el. Maróti Istvánné, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója felszólalásában üdvözölte az új vállalkozást. Mint mondta: örül a Magyar Books in Print megindulásának, mert „jobb munkára sarkallja” a vállalatot. Marótiné a legfontosabb teendőnek a könyvtárak minél gyorsabb és megbízhatóbb tájékoztatását jelölte meg, a Könyvtárellátó eddig is erre törekedett és a jövőben is ez a célja. A kaotikus viszonyok között a kiadók megbecsülik azt a partnert, aki megbízható, nincs tartozása, pontosan elszámol a könyvekkel. A Könyvtárellátó ilyen partner, a velük szerződött mind a 642 kiadónak megbízhatóan fizetett, és ez teszi lehetővé, hogy a piacon ténylegesen jelen lévő kiadók túlnyomó többségével szerződésük van. A vállalat nyeresége egy részét a könyvtárak jobb tájékoz-

tatására, szolgáltatásainak bővítésére fordítja. A gyorsabb informálódást szolgálja, hogy az elmúlt év végén (újra)indult *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* c. lapban új rovat indult. A Könyvtárellátóhoz beérkezett könyveket a lapban ismertetik, jelezve, hogy ezek a művek rövidesen az Új Könyvekben is szerepelnek majd teljes bibliográfiai leírással. Azok a könyvtárak, amelyeknek nincs szükségük katalóguscédulára, akár még aznap megvehetik a vállalat boltjában az újdonságokat, 20% kedvezményen. Az előzetes tájékoztatás mellett az Új Könyvek és a hozzá kapcsolódó egyéb kiadványok a pontos, megbízható bibliográfiai leírásokat is tartalmaznak, az egyes könyvtárak annyi példányban igényelhetnek katalóguscédulát, amennyire szükségük van. A Könyvtárellátó tervezi az importkönyvekről adott tájékoztatás javítását, ennek részleteit most dolgozzák ki. Az a versenyhelyzet, amely most kialakulóban van, mindenképpen hasznos a könyvtáraknak, hiszen jobban felmérhetik a piacot, alapo-

sabb információk birtokában dönthetnek a beszerzésről.

Billédi Ferencné hozzászólván a könyvtárak gyarapítási gondjaihoz, megemlítette, hogy Magyarországon már elérhetőek a ZEN Kft. szolgáltatásai. A Kft. a Baker-Taylor amerikai és a T.C. Farries skót cégek magyarországi képviselőjét látja el, amelyek az angol nyelvű irodalom terjesztésével foglalkoznak. Adatbázisában mintegy 2 millió különféle dokumentum leírása található, ezt állandóan fejlesztik, karbantartják. A megrendelt könyveket a vállalat tetszés szerint katalóguscédulákkal ellátva vagy MARC-formátumban feldolgozva szállítja. Az adatbázis Budapesten a *Famulus* könyvesboltban díjtalanul rendelkezésre áll mindenkinek CD ROM-on, az online rendszert még nem sikerült kiépíteni, ez a következő időszak egyik feladata lesz.

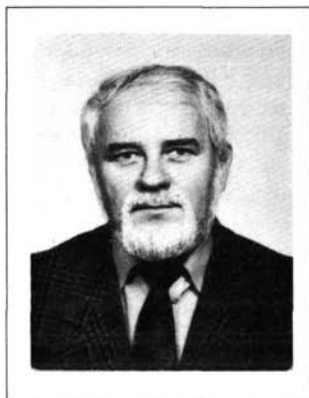
Varga Sándor, a *Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola* könyvtárának vezetője a *Voyager* software ismertetésére vállalkozott. Pontosabban vállalkozott volna, de a kivétítéséhez szükséges berendezés kölcsönzése túl sokba kerül, így erre nem volt mód. A *Voyager* a szakértők szerint az egész magyar könyvtárügy gépesítését megoldhatja. A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola lesz a rendszer referencialhelye, ha majd a géppark rendelkezésre áll. A szükséges gépeket most szerzi be a főiskola könyvtára.

A tartalmas és hasznos találkozon a felszólalók a könyvtárügy számos égető kérdését felvetették. Mindenre kiterjedő és mindent megoldó válasz természetesen nem született a Magyar Books in Printről és szolgáltatásairól, de az eszmecsere lehetővé tette a vállalkozás céljainak jobb megismerését. És ha a könyvtárellátással foglalkozó két intézmény szolgáltatásai színvonalának emelésével, árai csökkentésével fog versenyezni egymással, annak a könyvtárak csak nyertesei lehetnek.

(P. Gy.)

Aki kilépett Óvár bűvköréből

Interjú Tuba Lászlóval, a Győri Kisfaludy Károly Könyvtár új igazgatójával

Kedves Laci! Néhány évvel ezelőtt Te voltál az, aki nyugdíjazásom alkalmából interjú keretében elbűcsúztattál, most pedig én leszek az, aki a „kölcsonkenyér visszajár” jegyében néhány kérdést szeretne Neked feltenni, abból az alkalomból, hogy 1993. március 1-jétől a Győri Kisfaludy Károly Könyvtár igazgatója lettél.

– Úgy tudom, korábban is lehetőséged volt a pályázat benyújtására, miért vártad meg a harmadik menetet? Végül is mi volt az indítékod a pályázat benyújtására?

Valóban, az elmúlt 15 évben két alkalommal is kértek, hogy vállaljam el a megyei könyvtár vezetését. Szabó Kálmán nyugdíjba vonulása után a soproniak is tettek komoly ajánlatot, hogy vállaljam el a Soproni Városi Könyvtár igazgatói állását, sőt néhány évvel ezelőtt megyei osztályvezetőnek is jelöltek. Tudod, hogy mégis Mosonmagyaróvárott maradtam, ahol közben épült az új könyvtár. Most a megyei közgyűlés művelődési bizottságának pályázati kiírása és kérése olyan hangulatban talált, hogy némi gondolkodás után elhatároztam: huszonhét évi könyvtároskodás után kilépek „Óvár bűvköréből”. Szerepet játszott döntésemben, hogy az utóbbi négy-öt évben sok minden megváltozott körülöttem a városban, a könyvtárban is. Nyugalansággal vettem tudomásul, hogy a könyvtár amúgy sem magas presztízse tovább csökkent a városban, s a régi családias munkatársi közösség háromnegyszeresére duzzadva részekre esett szét. Rájöttem, hogy 51 éves koromban stílust kell váltanom. Ez pedig ott nagyon nehezen megy, ahol érzelmi szálak sokasága is köt az intézményhez, az emberekhez. Csábító volt számomra, hogy a győri megyei könyvtár sanyarú körülményei ellenére nagyszerű állománnyal, jónéhány tehetséges munkatárssal és a városi könyvtárakénál szélesebb körű funkciókkal, feladatokkal vár. Így azután megpályáztam mostani állásomat, amelybe a megyei közgyűlés bizalma ellenszavazat nélkül helyezte.

– Óvárról milyennek láttad a Kisfaludy Károly Könyvtárat?

Mostani ismereteim birtokában mondhatom, hogy elég realisan ítéltem meg működésbeli korlátait. Ugyanakkor körülményesnek és nehézkesnek találtam némely ügyben, például a helyismereti információk szétszórásása; a megyei folyóirat-bibliográfia; a publikációk terén; a feldolgozatlan anyag integrálása az állományba stb. Félve mondom – mert immár rajtam is számonkérhető lesz –, de úgy érzem „több van” abban a könyvtárban, mint amit mutat magáról.

– Tervezel-e új munkahelyeden strukturális, személyi vagy egyéb változtatásokat?

Még rövid időt töltöttem el ahhoz, hogy erről felelősséggel nyilatkozzak. Abban biztos vagyok, hogy radikális szerkezeti átalakítást és drasztikus létszámcsökkentést nem csinállok, de természetesen lesznek menet közben módosítások, finomítások. Növelni fogom hat vezetőársam önállóságát, s ami ennél fontosabb: felelősségét az általuk vezetett területeken. A közalkalmazotti törvény értelmében még ez évben pályázatot kell kiírnom az igazgatóhelyettesi és a gazdasági vezetői állásra, és belső pályázat útján fogom megbízni három évre az osztályvezetőket. Meg kell szoknunk azt, hogy a vezetői megbízást és az arra való alkalmasságot elválasszuk a szakmai erényektől. A vezetői képességek elismerésére való a vezetői megbízás és a vele járó pótlék, a szakmai kvalitások elismerésére pedig a kivételes anyagiakat is lehetővé tevő beosztások és munkakörök.

– *Európáról alig tudunk valamit, mégis szinte frázis lett az „Európába vezető út” hangoztatása. Milyen szerepet tudnak vállalni a könyvtárak Európa jobb megismertetésében?*

Mindenekelőtt olyan alapvető dolgokra gondolok, amit eddig is tettünk: az értékek – ezen belül különösen a nemzeti értékek – védelme és terjesztése. Emellett most nagyobb hangsúlyt kap az egyetemes emberi és európai kulturális kincsek elérhetővé tétele. Szerencsére mondhatok már konkrétumokat is. A megyei könyvtár jó munkakapcsolatot alakított ki a Goethe Intézettel és a Francia Kulturális Intézettel, a szlovákiai, erdélyi és ausztriai kapcsolatokon túl van már Németországba, Szlovákiába, Olaszországba és Nagy-Britanniába vezető szál is, és ezek előbb-utóbb eredményesebbé teszik más nyelvek, kultúrák közvetítését, szélesítik a könyvtárosok látókörét, és segítik nyelvtudásuk bővítését.

– *Az állománygyarapítás mindig is a szívügyed volt. Most, hogy a könyvek ára magasra emelkedett, látsz-e lehetőséget arra, hogy ennek hatását a könyvtárak valamilyen szervezeti intézkedéssel ellensúlyozni tudják?*

– Az infláció teljes ellensúlyozására azt hiszem, most nincs lehetőség, de hatásainak csökkentésére igen. Járható útnak tartom a példányszámok újragon-

dolását, a bevételek növelését és a szórakoztató irodalom (lektúr) csökkentését a tudományos művek javára. Az utóbbit nagyon megfontoltan kell végrehajtannunk, egyeztetve a városi könyvtárral, nehogy az olvasók érdekei csorbuljanak.

– Az önkormányzatok önállósulásával előtérbe kerülnek a helyi érdekek és általános tapasztalat az, hogy (legalábbis kezdetben) a könyvtárak háttérbe szorulnak. Hogyan gondolod ellensúlyozni ezt? Lehetségesnek tartod-e, hogy ebben a Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete is segíteni tud? Röviden: mit vársz az egyesülettől?

Mostanában nagyon megnövekedett az önkormányzatok mozgásterére és önállósága, s néhol a legkisebb ellenállás irányában haladva, elsőként a kultúrán spórolnak. Ez ellen nem vezet célra a „hatóságosdi”, sőt ellenkező hatást vált ki. Itt még a szolid vagy rámenősebb érvelés, agitáció sem elégséges. Tudom, hogy közhelyet mondok, de legalábbis fontossá kell tenni magunkat igazi igényt kielégítő szolgáltatásokkal. S ha ezeket a kisebb könyvtárakon keresztül juttatjuk el a használóhoz, ezáltal ők is „nőnek” a fenntartók szemében. A használók körében pedig olyan pártfogókat kell keresnünk, akik a közéletben sikeresen támogathatják a könyvtárak ügyét (közéleti emberek, egyházak, egyesületek stb.). Nagyon fontosnak tartom az önkormányzatok vezetőivel való személyes kapcsolatokat az egész megyében. Ebben magamnak is fontos szerepet szánok. A Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete eddig is segítette a könyvtárakat, s bízom benne, hogy szerepe és tekintélye csak nőni fog. Elsősorban azt várom tőle, hogy a jó ügy érdekében segítse mozgósítani a szakmát, és az intézményekre koncentráljon. Ezek védelme ugyanis közös ügyünk, mert csak ők képviselhetik sikeresen az ott dolgozók ügyét.

– Mi a véleményed, szükséges lenne-e újból létrehozni a könyvtári együttműködés javítása érdekében a Könyvtárközi Bizottságot? Látsz-e más lehetőséget arra, hogy a könyvtárak mint intézmények közelebb kerüljenek egymáshoz?

Most van igazán szükség a Könyvtárközi Bizottságra, amelyen természetesen nem sóhivatalt értek, hanem az együttműködésre kész könyvtárak személyes jó viszonyt sem nélkülöző korrekt munkakapcsolatát, hiszen most nincs mindenre kiterjedő pártirányítás és a közigazgatási hierarchiára épülő tanácsi és minisztériumi irányítás. Néha majd fölül kell emelkednünk az önkormányzati érzékenységen is. A megyében az együttműködés szervezése a mi könyvtárunknak, mint a terület általános tudományos könyvtárának nem kizárólagos, de természetes feladata.

– Kedves Laci! Köszönöm az interjút és mind az egyesületünk, mind a magam nevében jó egészséget és eredményes munkát kívánok, régi kollégád:

Mezei Gyurka, a KKKE elnöke

A KIK állásfoglalása a Könyv, Könyvtár, Könyvtárosról

Ki kell alakítani és írásba foglalni a lap koncepcióját és a szerkesztői munka rendjét, technikáját.

Véleményünk szerint a koncepció a folyóiratnak a szakmai lapstruktúrában elfoglalt helye alapján határozható meg a legvilágosabban.

A pillanatnyi helyzet az, hogy minden megyében van hálózati híradó, ami a helyi eseményekről, a kis könyvtárak gondjairól, eredményeiről, módszertani újításairól tudósít. Ilyen híradó jellegű, de országos kitekintésű a *Könyvtári Levelezőllap* is.

Hasonlóképpen van orgánuma a szakmai tudományos szinten elemző, a nemzetközi tendenciákat bemutató tanulmányoknak (*Könyvtári Figyelő, Tudományos és Műszaki Tájékoztató*).

Eme két laptípus között viszont nincs semmi. Ezt az „úrt” kellene betöltenie a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*nak, ami azt jelenti, hogy közleményeiből ki kellene zárnia mind a vicinális híreket, mind az elméleti írásokat és kizárólag a hazai könyvtárügy általános és aktuális gondoljaival, eredményeivel kellene foglalkoznia. Például a készülő (?) könyvtári törvénnyel, a hálózatok felbomlásával, az intézmény-összevonásokkal, a képesítési utasítás anomáliáival stb.

Ám a lap köztes helyzete nem csupán témakörének határait jelöli ki, hanem cikkeinek hangvételét, stílusát is determinálja. Azaz szerzőinek ke-

rülniük kell mind a túlzásokba forduló alanyi, mind a szárazon értekező beszédmódot.

Ami a folyóirat belső szerkezetét illeti: címéből következően három vezető rovat kialakítása látszik célszerűnek. Ezeket alkalmanként megelőzheti egy-egy általános problémákat felvető írás és lezárhatja – mondjuk *Figyelő* címmel – néhány, a határon túli magyar könyvtárról szóló és/vagy hazai tanácskozásokról tudósító beszámoló.

Meggyőződésünk szerint az állandó rovatoknak felelős vezetője kell hogy legyen, ellenkező esetben a lapszerkesztés amatőr szinten marad.

Végül szükségesnek tartjuk, hogy a KELLŐ-val kötött szerződés tartalmazza a kéziratleadás és a lapmegjelenés határidejét és az ettől való eltérést szankcionálja.

MEGJELENT

Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei

2. száma: Pavercsik Ilona: A kassai könyvek útja a nyomdától az olvasóig Bp. 1992. 287 l.

Több száz, a kutatás számára eddig még ismeretlen 18. századi kassai nyomtatványra hívja fel a figyelmet az Országos Széchényi Könyvtár új kiadványa. Forrásuk mindenekelőtt azok a kis füzetek, amelyeket a kassai jezsuita akadémia nyomdája – hazánkban ekkor egyedülálló rendszerességgel – saját kiadványairól megjelentetett. A már ismert nyomtatványok esetében a tanulmány a nagyszombati egyetem, ill. a többi jezsuita akadémia (Kolozsvár, Győr, Buda) kiadványaival való összefüggéseket is kimutatja. Így a témának iskolatörténeti, könyvkiadás-, könyvkereskedelem- és könyvtörténeti vonatkozásai is vannak, különösen az 1773-as jezsuita könyvtárak tekintetében.

A tanulmányt minden, régi könyv iránt érdeklődő kutatónak, irodalmárnak, könyvtárosnak, könyvgyűjtőnek ajánlhatjuk. Tanulmányozása segítséget jelenthet a 18. századi Hungarica-anyagot feldolgozó könyvtáraink számára is.

A kötetet két térkép és számos illusztráció díszíti. Ára: 462,- Ft.

Megrendelhető: Országos Széchényi Könyvtár Kiadványtára, 1827 Budapest, Budavári Palota F épület. Ügyintéző: Neményi Zsuzsa, telefon: 175-75-33/433-as mellék.

Régi könyvek és új médiák II.

Az információügy kommercializálódása a számítógépesítés révén nagy veszélyeket rejteget a társadalom számára. Elmélyíti a harmadik világtól elválasztó szakadékot. Latens módon azt a veszélyt is tartalmazza, hogy megszűnik az információkhoz való szabad hozzáférés.

Ezen túl, egy további veszélyt látok abban, hogy a számítógépesítés egy bizonyos „emlékezetvesztéssel” jár. A tudás tárai ugyan félelmetes gyorsasággal megnyílnak előttünk, de kimaradnak a köztes lépcsőfokok, a történelmi fejlődés etapjai „elfelejtődnek”.

Mi emberek úgy vagyunk berendezve, hogy a hibákból tanulunk, de talán meg kellene kísérelnünk, hogy bizonyos hibákat ne kövessünk el, elkerüljük például azt, hogy tudományos klienseink egyszer azok után az ismeretek után legyenek kénytelenek érdeklődni, amelynek valaha birtokában voltunk, ám „dinamikusan” elfelejtettük őket.

Gondoljuk meg azt is, hogy a különböző tudományos intézmények, akadémiák, egyetemek stb. kialakítják a maguk saját információs hálózatait, és ezek előbb-utóbb teljesen függetlenekké válnak a hagyományos könyvtáraktól.

Alan Kay „dinamikus könyve”, azt az új gondolatot sugallta, hogy „aki nyomtat, az a múltban él”. De vajon valóban olyan új ez a gondolat? Ha konzekvenciába is belegondolunk, nem inkább arról van szó, hogy egyszerűen csak hagyjuk magunkat sodortatni a technikai lehetőségekkel? Ez a gondolat nemcsak a dinamikus könyv képében áll elénk, hanem azokban a problémákban is, amelyek a CD-ROM lemezek környezetbarátivá tenni szükséges hulladékát jelentik.

Ez a gondolat azt is jelenti, hogy elfogadjuk, tudásunk állandóan változik, és ebből a folyamatból számunkra csak a legújabb információk szükségesek. „Panta rei”, minden folyik, hogy a (tévesen) Hérakleitosznak tulajdonított szóval éljünk. Ha azonban ezt a koncepciót konzekvensen végigvisszük, hatalmas kulturális szakadék nyílik meg előttünk. A könyv valami állandóságot képvisel, valamit, aminek túl kell élnie az idők változásait. Legalábbis ez a szándéka igen sok szerzőnek, akkor is, ha a hálátlan publikum sokszor bizony elfeledi műveiket. Számunkra a régi könyvek megkerülhetetlen, kortárs tanúságai elődeinknek, amelyeknek megértéséről saját érdekünkben nem mondhatunk le.

Eddig kulturális fejlődésünk nemcsak a nyelvre, és annak jelekben, betűkben, bitekben és bájtokban való leképezésére alapozódik, hanem ezeknek tartós fixálására is kőben, agyagban, papiruszon, pergamenen, papíron, papírtekercsen vagy kódexben, könyvben. Kultúránk, a zsidó, keresztény vagy iszlám kultúra, de a többiek is könyvkultúrák, amelyeket az a szenvedélyes törekvés hajt, hogy a szót, a kinyilatkoztatott, vagy éppen csak emberi szót megőrizték, ha eltűnt, rekonstruálják.

A „dinamikus könyv” és az őt képviselő gondolkodás csak nosztalgiaiból maradt meg a „könyv” szónál, vagy csak egy felületes analógia okán, mivel az *Aldus Manutius* által kitalált könnyű, hordozható kézikönyv emlékeztethet a jövő PC-ire, amelyeket, Alan Kay-vel szólva „egy napon majd beleszöhetünk T-Shirtjeinkbe”.

A könyv tehát, amelynek fogalmába természetesen beleértjük a folyóiratot is, a könyv mint tartós hordozója a benne fixált kijelentéseknek, konkurenciát kapott.

Ha az iránt érdeklődünk, hogy vajon a művészek, akik a társadalmi változások iránt a legfinomabb érzéssel bírnak, érzékelik-e ezt, akkor meg kell állapítanunk, hogy éppen a kortárs művészek szinte fascinája a könyv mint médium. *Anselm Kiefer*, hogy csak egy nevet említsünk a sok közül, nemcsak a mezopotámiai kultúrára, a könyvtárak őshazájára való emlékezésül öntötte ólomba a könyvtárat. Képzletét a reális, lapozható könyv ragadta meg. A művészeknek és éppen a 20. század vége, a legújabb korszak művészeinek ezt a könyv iránti szenvedélyét szépen dokumentálja a „Papírénekek. A 20. század könyvművészete. Nyomatott, festett és művészi könyvek a Bajor Állami Könyvtárból” című kiállítás. Kiérezhető e kiállításból az a sugárzás, mondhatni az az erő, amelyet a könyv gyakorol a kortárs művészekre. Persze mondhatja valaki azt is, hogy mindez csak a könyv búcsúéneke, de mindenesetre hatalmas fináléja ez egy korszaknak, amelyben a könyv a legelterjedtebb és legtartósabb hordozója volt a gondolatoknak és a tudásnak.

Bárhogy is vesszük azonban, témánk művészi interpretációi többértelműek, mint a delphoi jóslatok, így magunknak kell vállalni mind a gondolkodást, mind a tetteket.

*

Ha a könyv, amely évszázadokon, évezredekken át szakmánk központi szereplője volt, konkurenciát kapott, akkor ez a konkurencia a kihívás számunkra, mai és jövőbeli könyvtárosok számára. Az új technikák lényegileg változtatják meg az információközvetítést, és leginkább azokon a területeken, amelyeken a könyvtárak eddigi tevékenységüket végezték.

A változás abban áll, hogy egyre növekvő mértékben tárolunk és manipulálunk hatalmas mennyiségű információtömeget elektronikus úton, elektronikus folyóiratok és teljes-szöveg adatbázisok segítségével. Mindenekelőtt az e-journalek gondolkodtathatnak el minket, amelyek esetében a „folyóirat” szó egyre kevésbé tűnik találónak. Egy folyóirat füzetekből áll, amelyekben tanulmányok sorakoznak, ezeket a füzeteket évfolyamonként összehozzuk és így is utalunk rájuk. Az elektronikus folyóiratoknál ez a csoportosítás nem létezik. Csak egyes tanulmányok vannak, és csak ezeket lehet idézni, ezekre lehet – szerencsés esetben – utalni. Tulajdonképpen kis monográfiákról van szó. Így „oldódik fel” a tudományos eszmecsere legjelentősebb orgánuma.

Az előnyök kézenfekvők. Mindenekelőtt a gyorsaság, amivel az új információk hozzáférhetővé válnak. Tárgyszavak stb. segítségével hatalmasan megnő a hozzáférhetőség, és amennyiben kiépül ennek a rendszernek az infrastruktúrája, úgy a rendszer olcsóvá is válhat. Többen így vélik megoldhatónak az ún. *Serials Chrisis-t*. A technikai lehetőségek állnak előtérben. A szövegek – természetesen tudományos szövegekről beszélek – összekapcsolhatók mozgóképekkel és élőszóval is. Így persze már igen messzire jutottunk a régi folyóiratoktól, egy egészen új információs formáció előtt állunk.

A MIT (Massachusetts Institute of Technology) könyvtárai nemrég egy „task force”-t, egy munkacsoportot képeztek, amelynek az a feladata, hogy az új elektronikus folyóiratok problémáival foglalkozzon. Ezidáig ez a legátfogóbb „találkaja” a könyvtáraknak és az új világnak. Természetesen nem fogok belemélyedni az e munkacsoport által tárgyalt problémákba, amelyek kiterjednek a katalogizálástól a hozzáférhetőség megteremtéséig mindenre, amiről érdemes e

témában elgondolkodni. A csoport munkálkodásának egyik csomópontja az adatok tartós archiválásának kérdése. Éppen ez, az információk tartós megőrzésének kérdése, ami számomra a legfontosabbnak tűnik.

Éppen ezért alapvető fontosságúnak tartom, hogy szakmánk az *információközvetítés és az információmegőrzés* összefüggéseit, a modern, hatalmas technikai lehetőségek fényében újraértelmezze.

Különböző lehetőségek vannak: tekinthetjük a továbbiakban is a könyvek tárainak a könyvtárakat, a régi, már meglévő könyvekének, illetve az újakénak, amelyek mindennek ellenére továbbra is születni fognak. Ebben az esetben ráhagyhatnánk az új, modern, technikai hordozókra épített információközvetítőket a könyvtáraktól független, új intézményekre. Ily módon a könyvtárak erősen muzeális jellegűekké válnának.

Megtehetjük azt is, hogy hagyjuk a dolgokat a maguk módján menni, és gyűjtünk egy és ugyanazon intézményben könyveket is és elektronikus információhordozókat. Ma ez a – hogy úgy mondjam – menő modell. Én azonban rossz, nem eléggé átgondolt modellnek vélem. A könyvtár ily módon, kissé élesen fogalmazva, modern információközvetítő üzemmé válik, egy kissé nosztalgikus részleggel az öreg könyvek számára. És nem is fog ez sokáig tartani, a funkciók előbb-utóbb szét fognak válni.

*

Végül előttünk áll a lehetőség, hogy megtaláljuk a közös nevezőt, amely lehetővé teszi, hogy a régi feladatokat az újakkal egyesítsük, és ne csak felületi-felületes módon. A kulcsgondolat ehhez az lehetne, hogy ne szorítkozzunk az elektronikusan közvetített információkra, hanem általában igyekezzünk megőrizni, raktározni az információkat, tekintet nélkül arra, hogy eredetileg milyen hordozón jelentek meg.

Így tehát csatlakoznék a Research Library Directors 10. éves konferenciájának (címe: *The Performance and the Promise*) vezérszólamához (a konferenciát 1992 márciusában tartották Dublinban /Ohio/). A konferenciát záró előadó, *Robert M. Hayes* professzor (a University of California könyvtári és informatikai tanszékének vezetője) azt fejtette ki, hogy bár másféle intézmények is hozzáférést biztosítanak az elektronikus információhordozókhöz, „de egyedül a könyvtárak biztosítják, hogy az egyszer megszületett információk meg is őrződjenek. Ha a könyvtárak lemondanak arról, hogy a tudás anyagának gyűjtői és megőrzői legyenek, akkor elvesztik minden értéküket, elvesztik társadalmi szerepüket, mi pedig elveszítjük lelkünk üdvösségét, létünk értelmét”.

Itt van tehát a nagy feladat, amelynek megoldása a részletekben kiadók, tudósok és könyvtárosok közös munkáját kívánja. Vannak már jelek arra, hogy a könyvtárosok és kiadók, információelőállítók közötti párbeszéd megindul, annak érdekében, hogy az „információs lánc” meg ne szakadjon.

Fogalmi segítséget nyújthat ehhez a párbeszédhez, ha világossá tesszük, hogy a ma használatos elektronikus információközvetítők, a CD-ROM-tól az adatbankokig, az elektronikus folyóiratokig kiegészítésre szorulnak olyan *tárolóformákkal*, információraktározó formákkal, amelyek lehetővé teszik a huzamos, tartós, általános hozzáférést biztosító, nem manipulálható megőrzést.

Az ilyen törekvésekre vannak már példák. Az *Online Journal of Current Clinical Trials* például nemcsak online hozzáférhető, hanem minden év végén mikrofisch-kiadványként is megjelenik. Kísérleti lépések ezek. A huzamos tárolásnak többféle igényt is ki kell elégítenie: a különböző verzióknak határozottan el kell különülniük egymástól, ugyanúgy, ahogy a különböző kiadások is megkü-

lönbözthetők. Ennek az anyagnak a dinamikus jellege miatt ez igen fontos. A cikkeknek, tanulmányoknak, vagy bárhogy is nevezzük majd a jövőben az alapegységeket, idézhetőeknek kell lenniük. Széleskörű normatívitást és formalizáltságot igényel ez. Ettől ma még messze vagyunk. A már említett MIT-csoport egyenesen kaotikus állapotokról beszél. Az adatokat úgy kell megőrizni, hogy mindenkor olvashatók legyenek, új hardver és szoftver variációk, vagy bármilyen jövőbeli technikai lehetőségek felmerülésekor is. Persze én csak utalhatok ilyenféle követelményekre, anélkül, hogy közelebbről is kimeríteném a témát.

Nagyarányú segítséget kaphatunk ezen a téren a szerzőktől, akiket – a szerzői jogok miatt – amúgyis meglehetősen aggodalom tölt el az újabb fejlemények láttán, annál is inkább, mivel a modern szerzők miben sem hasonlítanak a régi kínaiakhoz, akik mindig egy régi szöveg variációit alkották meg, sokkal inkább kötődnek a nyugati humanizmus tradícióihoz, amely szerint minden szellemi produkció egy és csakis egy névhez köthető, hiszen csak így biztosítható a hírnév és a halhatatlanság (meg persze az anyagi nyereség is).

Könnyen lehetséges, hogy meg fog változni a szerzői jog egész rendszere, a szellemi tulajdon fogalma és formái. A mai szerzők viszonyát a kiadóhoz nem kell feltétlenül úgy felfogni, ahogy *Thomas Bernhard* tette; aki szerint: „Ha az ember megír egy könyvet, azt átadja a kiadónak, akinek megvan ebből a maga üzlete. A kiadónak halvány sejtelmé sincs művészetről és irodalomról, egyáltalán szellemről, nem is akar vele semmit kezdeni. Üzleti érdekeit csak leplezi, ha arról beszél, hogy a szellem érdekében tesz ezt vagy azt. Ha öt schillinget sem kap a szellemi értékért, a kisujját sem mozdítja meg.” Nem feltétlenül kell így vélekedni. De az sem lehetséges, hogy a szerzők eredeti jogait teljesen átruházzák a kiadókra vagy más intézményekre, amelyek azután minden egyes elektronikus lehívás esetén megkapják a maguk pénzét. Ez ahhoz vezethetne, hogy a tudományos publikációk egyáltalán nem kerülnének el a maihoz hasonló kiadókhoz, hanem valamilyen más módon jelennének meg.

*

A nyugati humanizmus tradíciója rajta hagyta jegyeit azon is, ahogyan ma megértünk egy szerzőt, egy művet. *Jacob Burckhardt* Az olasz renaissance műveltsége című művében kitűnően ábrázolta a modern individuum fejlődését, az „uomo singulare” vagy az „uomo unico” kialakulását. El kell olvasni. Én éppen csak utalhatok rá. Objektív tudomány és individuális szerzőség kölcsönösen feltételezik egymást Burckhardt szerint. Ebből is következően a könyvtáraknak az információgyűjtést, -közvetítést és -megőrzést egyetlen nagy feladatnak kell tartaniuk, méghozzá függetlenül attól, hogy az információ milyen hordozón jelenik meg. Hatalmas kulturális szakadás támadna, ha a könyvtárak csak a könyvekben lévő információkra koncentrálnának, és az elektronikus információkat csak afféle átfutó információknak tekintenék.

Egy ilyen hozzáállás, amely manapság meglehetősen progresszívnek számít, szerintem fölötte kis belátásról tanúskodik az elektronikus forradalommal szemben, amely az egészen közeli jövőben az egész információügyet átformálja, és amelyhez képest a mi katalógusaink és az elektronikus adatbankok közötti vita csak gyermekjátéknak fog tűnni. Ez az elektronikus forradalom a legnagyobb mértékben érinti a könyvtárakat. Ezek kimanőverezhetik belőle magukat, de lehetnek aktív közreműködői is.

A „régii könyv”, ez a számunkra oly megszokott, oly meghitt és már csak hivatási okokból is olyannyira bizalmas találmány, amely két borító között teleírt

vagy telenyomott oldalakat tartalmaz, ez az értékes, sokszor művészi, lapozgatható dokumentuma sok évszázadnak, volt és maradt napjainkra is az információ szabadságának, a szellemi szabadságnak az eszköze.

A könyvvel eszmék terjeszthetők, és persze elleneszmék is. Így a hatalmi monopóliumok megtörésének is eszköze. Ilyen volt már a kéziratosság korában is, amikor szorgos kezek másolták csupán. Méginkább ezzé vált a könyvnyomtatás idején. Minden kísérlet, amely a könyv elpusztítására tört cenzúra, elkülönítés, elégetés stb. útján, hiábavalónak bizonyult. A sok-sok példányban megjelenő könyvet maradéktalanul, minden példányában megsemmisíteni lehetetlen.

Ez akkor is igaz, ha *Karl Kraus* így nyilatkozott: „A sokszorosítás annyiban eszköze a haladásnak, hogy lehetővé teszi ostobaságok elterjesztését. Ha belegondolunk, hogy ugyanaz a technikai vívmány szolgálta A tiszta ész kritikájának és a bécsi férfikórus egyesület utazási jelentésének megjelenését, akkor megkönnyül az ember keble és dicséri a Teremtő mindenhatóságát.”

A Teremtő mindenhatóságát most hagyjuk, de gondoljuk meg, hogy ha sok könyv eszméi ellenkeznek is egymással, éppen ez a tény bír alapvető jelentőséggel. Ha az ember nagy, régi könyvtárak raktáraiban a kilométer hosszúságú polcokat szemléli, úgy vélheti, hogy ha a könyvek beszélni kezdenének, valami végtelenül disszonáns kórus hangzana fel. És ez jó, mert azt jelenti, hogy mindenkinek szabad beszélni, és hogy egyetlen vélemény sem vindikálhatja magának az abszolút igazságot, egyetlen vélemény sem uralkodhat a többi fölött. A szabad véleménynyilvánítás disszonáns kórusa mindenképp jobb mint a látszólag abszolút igazság szegényes melódiája.

Ha napi feladatainkkal foglalatoskodunk, ha könyvgyűjteményeinket rendezzük, katalogizáljuk, ha a könyveket adjuk ki a használóknak, nem feledkezhetünk meg arról, hogy az információ szabadságát szolgáljuk. Azt a szabadságot, amelyet nap mint nap kísérlelnek meg a legkülönbözőbb oldalokról kérdésessé tenni.

Az új médiákat ugyanígy kell szemlélnünk. Bennük is a szabad, hosszú távon hozzáférhető eszmék, vélemények és tények hordozóit kell látnunk. Technikai sajátosságaiknál fogva nagyobb lehetőséget nyújtanak a „félreérthetőségre”, a manipulálhatóságra, a tudatosan rosszhiszemű használatra, mint a könyvek, vagy a nyomtatott folyóiratok. Ez a rosszhiszemű használat lehet kereskedelmi jellegű, amely elsősorban a szegényeket érinti, például azokat a harmadik világbelieket, akik pénzügyi okokból nem juthatnak hozzá a számukra életbevágóan fontos információkhoz. De a rosszhiszemű használat lehet gazdaságpolitikai vagy tisztán hatalompolitikai jellegű is.

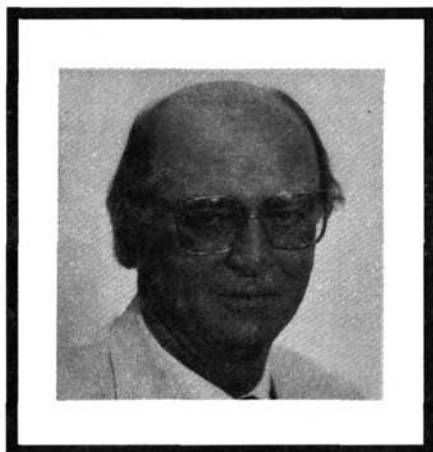
Azt, amit a régi könyv oly hosszú ideje szolgál, kell szolgálnia az új médiának is, és én szakmánk, hivatásunk minden fáradozásra érdemes feladatának látom, hogy ezt garantáljuk, biztosítsuk.

*

Köszönöm a figyelmüket. Egy problémát vázoltam fel. Nem kínáltam azonnal felhasználható javaslatokat. Beszédem célja gondolatok indukálása volt. A régi könyv és az új média végső soron ugyanazt a célt szolgálja, azt, hogy szellemileg továbbra is szabadok lehessünk. Hogy szakmánknak e cél elérése érdekében sokat kell még tanulnia, az bizonyos. A kihívást azonban vállalnunk kell.

Georg Franz Kaltwasser

Juhász Gyula 1930–1993

1993. április 13-án meghalt Juhász Gyula akadémikus, történész, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója. „Tragikus hirtelenséggel” – mondhatnánk, ha ennek a kifejezésnek nem lenne egy átvitt értelmű jelentése. Pedig itt, most a szavak eredeti jelentésükben értendők.

Hirtelen és váratlanul halt meg Juhász Gyula, hiszen a betegágyhoz bekért postára „Visszatérünk rá”, „Ha felgyógyultam megbeszéljük” megjegyzéseket tett, és szinte türelmetlenül várta már, hogy bejöhessen az OSZK-ba.

Tragikus Juhász Gyula halála, mert az OSZK-ban nagyon nehezen betölthető űrt hagyott maga után. Hogy milyen nehezen betölthetőt, arra az előttünk álló napok döbbsenének rá bennünket, egyre inkább.

A kiváló történettudós méltatását a történész kollégák megtették és megteszik. Az én feladatomban az, hogy a nemzeti könyvtár főigazgatójáról emlékezzek meg.

Juhász Gyula az Országos Széchényi Könyvtárba – egyelőre csak helyileg – is történészként érkezett, mint a Magyarországi Kutató Intézet (eredetileg is csak nevében csoport) alapító igazgatója. A könyvtár főigazgatói tisztét csak később vállalta el. Elvállalta, mert a nemzeti könyvtárat az ország egyik legfontosabb intézményének tartotta, és tudósi tekintélyével rangos ismeretségi körének felhasználásával a könyvtárnak ezt a fontosságát akarta alátámasztani, elismertetni. Eredetileg azt tervezte, hogy a közvetlen napi munkában csak a legszükségesebb esetben vesz részt, a többit rábízta a könyvtáros szakemberekre. De alaptermészetéből következett, hogy amit elvállalt, nem tudta felületesen, csak teljes odaadással csinálni. Így következett be, hogy mind több időt szánt a könyvtárra, és az utóbbi években csak az akadémiai ügyek és az egyetemi tanársága miatt volt távol a könyvtártól, a történész estéknél és hétvégeken dolgozott.

Rendkívüli lényeglátó képességével nagyon jó partnere tudott lenni a könyvtáros szakembereknek. Minden hasznos, célszerű és előre vivő elképzelés támogatásában számítani lehetett rá. A „másik oldalról” jött, a felhasználói oldalról. Ennek köszönhetően mindig a szolgáltatás-centrikus, olvasó-barát könyvtári munka híve volt. Mindig lelkiismeretfurdalása volt, ha összevont nagyobb ünnepek előtt egy-két órával csökkentették a nyitvatartási időt a csekély forgalomra való tekintettel. „A könyvtár azért van, hogy nyitva legyen, szolgáltsa. Ha csak három olvasó van, akkor annak a háromnak a kedvéért” – mondta ilyenkor. Ebből a szemléletből adódóan nem engedélyezett a

könyvtárban és környékén semmi olyan rendezvényt, amely az olvasók nyugalmát, kiszolgálását zavarta volna. A rendszerváltozást megelőzően, 1988 elején döntött úgy – saját hatáskörében és saját felelősségére –, hogy megszünteti a nemzeti könyvtárban a Zárolt Kiadványok Tárát. De a történet-sz-kutató azzal is tisztában volt, hogy milyen alapvető forrásanyag a nemzeti könyvtár állománya a mai és jövőendő tudósok számára. Ezért mind az állomány gyarapítását és feltárását, mind a védelmét, megőrzését rendkívül fontosnak tartotta. Nem különben fontosnak tartotta a könyvtár számítógépesítését is. A körülmények szerencsés alakulása – egy OTKA pályázaton elnyert jelentős összeg – is közrejátszott abban, hogy épp Juhász Gyula főigazgatósága alatt indult jelentős fejlődésnek az OSZK gépesítése, de az ő ösztönző, támogató, „pénzkijáró” munkájának is meghatározó szerepe van abban, hogy az Országos Széchényi Könyvtár számítógépesítésének színvonala európai mércével mérve is elismerésre méltó.

Főigazgatósága alatt a nemzeti könyvtár mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban nyitottabbá vált. Szorgalmazta, hogy az OSZK gépesítésének eredményeiről rendszeresen tájékoztassuk a könyvtáros szakmát, mert világosan látta: a nemzeti könyvtár gépesítése nem belügy, minden, amit mi csinálunk e téren, az egész szakmára tartozik.

Az OSZK korábban arról volt nevezetes, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesületének tevékenységét kívülről szemléli; dr. Somkuti Gabriella, dr. Kovács Ilona egyesületi aktivitása inkább szabályt erősítő kivétel volt. Ma megfordult a helyzet, hiszen olykor szinte túl soknak tűnik az „OSZKások” szerepe az egyesületben. Ezt nyilván az is elősegítette, hogy a szolnoki vándorgyűlés óta Juhász Gyula a vándorgyűlések rendszeres látogatója – sőt Székesfehérvárott előadója – volt. Fontos szerepe volt

abban is, hogy az OSZK, mint lapalapító tulajdonos közreműködött a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* megjelenítésében.

A közismert pénzügyi gondok ellenére súlyt helyezett arra, hogy a magyar nemzeti könyvtár az igazán fontos és rangos nemzetközi szervezetekben és fórumokon (IFLA, LIBER, ELAG, ISO, CINL) képviseltesse magát. Főigazgató, tudós akadémikus léteire rendkívüli érzékenységgel szíven viselte a könyvtár munkatársainak sorsát. Igyekezett a lehetőség keretein belül anyagilag is minél többet nyújtani a legkisebb, számára esetleg ismeretlen beosztottnak is. Bántotta a lelkiismeret, ha csak keveset lehetett adni, és örült annak, ha az a kevés is örömet szerzett. Szerette, ha a könyvtár dolgozói jól érezték magukat munkahelyükön.

A könyvtár kisebb-nagyobb gondjai, különösen ha egyszerre zúdultak a nyakába, vagy netán tisztességtelenséggel találkozott, néha őt is fárasztották. Ilyenkor elmerengve föltette a kérdést: „Mondd, hiányzik ez neked?” Nem. Nem hiányzott neki. De

ha elvállalta, akkor csinálta, és csak rendszeresen tudta csinálni.

Jelképesnek kell tekintenünk, hogy utolsó nyilvános szereplésén a könyvtárosok között, az IFLA Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumellátási Konferenciájának megnyitóján 40 fokos lázzal vett részt, mert úgy érezte, nem jelenthet beteget, ha ott van a köztársasági elnök, ott vannak az IFLA tekintélyes képviselői, a nemzetközi könyvtáros társadalom fontos szereplői.

Tisztelt Professzor Úr!

Kedves Gyula!

Szeretném, ha tudnád, hogy történész létedre könyvtárosként is beírtad neved a magyar nemzeti könyvtár, és így a magyar könyvtárügy történetébe. Emlékedet tisztelettel megőrzik a könyvtárosok.

Nyugodj békében!

Budapest, 1993. április 14.

Poprády Géza

Megjelent

a Könyv- és papírrestaurálási konferencia (Budapest 1990. szeptember 4-7.) előadásainak kötete, a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület Restaurátor Szakosztálya és az Országos Széchényi Könyvtár kiadásában.

Kapható az Országos Széchényi Könyvtár kiadványárusító helyén (Budavári Palota F épület, a főbejáratnál) és az OSZK Hírlap-állományvédelmi osztályán (Bp. V., Hold u. 6.) kész-

pénzért. Megrendelhető: Országos Széchényi Könyvtár Kulturális és Marketing Iroda, Budapest 1827 címen. Ára: 530,- Ft.

A kötet tartalmazza a konferencián elhangzott összes, 60 előadás teljes szövegét, képekkel együtt, valamint hét poszter-előadás képanyagát és szövegét. Az előadások tematikája az alábbiakra terjedt ki: könyvtári és levéltári állományvédelem helyi, országos és nemzetközi szinten; kötetstörténeti kutatások és a kötésrestaurálás etikai kérdései; felkészülés a teendőkre elemi csapások esetén; tömeges papírkezelési – elsősorban savtalanítási eljárások; bőr-, bársony-, teknőcpáncél- és papír könyvkötések, a kötésten található fémek, részben papírból készült tárgyak, grafikák, dagerrotípek, pergamen és papír kéziratok, valamint viaszpecsétek restaurálása és konzerválása; az állományvédelmi és restaurálási gyakorlatot közvetlenül segítő kutatások; könyv- és papírrestaurátorok képzése és továbbképzése; kutatási témák; időálló papírok gyártásának és kutatásának aktuális helyzete; a légszennyezésnek a savtalanított papírokra gyakorolt hatása; papírerősítéssel és -fehérítéssel kapcsolatos kutatások.

Kastaly Beatrix

Bemutatkozott a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros Miskolcon. Az MKE Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Szervezete idei első rendezvényét annak szentelte, hogy tagjai (sőt, mivel többen még nem újíították meg tagságukat, minden érdeklődő) megismerkedhessenek az „új” könyvtári lap munkatársával, szerkesztőségi elveivel, problémáival, terveivel stb. A nagy érdeklődést felkeltő rendezvény persze nem annyira arról „szólt”, hogy mit akar a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, hanem – hál’istennek – sokkal inkább arról, hogy mit várnának tőle olvasói, igazi gazdái, a könyvtárosok (ezúttal a BAZ-megyeiek). Különösen a rendezvényt személyesen megtisztelő *Zsidai József*nek volt sok megszívlelni való ötlete, több mint ötlete, bölcs és praktikus tanácsa. Például arról, hogy a szükségszerűen egyre többmodellűvé váló közönyvtárügy problémáit, a modellkeresés munkáját szolgálja a lap, vagy arról, hogy vállalja föl a szakmai műhelyek közti párbeszéd kanalizálását, a külföldi tapasztalatok-eredmények közérthető elterjesztését-meggyökeresztését stb. Bírálatot is kapott a lap, a beszélgetés maximálisan őszinte, és minden protokolltól mentes volt. E bírálatok mibenlétét azonban nem pertraktálnánk, hogy megfogadtuk őket, bizonyosan látható lesz majd következő lapszámainkon. Mind a résztvevők, mind a szerkesztőség munkatársai igen termékenynek és jónak tartották-értékelték az összejövetelt, a szerkesztőség ez alkalommal is szeretné közhírré tenni, hogy minden rendű és rangú olvasójától várja a lappal kapcsolatos, lehetőleg minél borsosabb-paprikásabb véleményeket. Az igazán átütő erejűeket szívesen közöljük is (ha az ablakba kitenni feltehetőleg nem is kívánjuk majd).

Olvasás és személyiségfejlesztés címmel országos közművelődési konferenciát rendezett Hódmezővásárhelyen, 1993. április 5–7 között a Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciója, a Magyar Olvasástársaság, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja, a Németh László Városi Könyvtár, a Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete, a Németh László Társaság és a Magyar Kárpátalja-Baráti Társaság. A nagyszabású, a szakirodalomban nyilván igen hosszú ideig alapvető fontosságúként idézett-hivatkozott konferenciát *dr. Rapcsák András*, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város polgármestere köszöntötte,

majd *Nagy Attila*, a Magyar Olvasástársaság elnöke, a KMK osztályvezetője nyitotta meg. Se szeri, se száma nem volt a magisztrális előadásoknak, amelyeknek témái közt Németh László léleknevelő gondolatai éppúgy helyet kaptak, mint a kortárs gyermek- és ifjúsági irodalom problémái, a szépirodalom értésének „lelettörődékei”, az olvasásra ösztönzés és az iskola kapcsolatai, az olvasás minőségének kérdései, az IEA 1991-es olvasásvizsgálatának eredményei, az olvasástanítás problémái, a gyermekkönyvtárak és a plurális értékrend összefüggései, a humorérzék fejlesztésének lehetőségei, hogy a szinte hihetetlen gazdagságú kínálatból csak néhányat említsünk. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* természetesen részletes beszámolót fog hozni a nagy eseménysorozatról és az előadások közül is többet szeretne megjelentetni.

Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke nyitotta meg a 3. Nemzetközi Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumellátási Konferenciát, amely-

nek egyben fővédnöke is volt. A konferenciára 1993. március 29-én került sor, az Országos Széchényi Könyvtár épületében. A résztvevőket *David Wood*, a British Library Document Supply Centre (az Angol Nemzeti Könyvtár) igazgatóhelyettese üdvözölte és vezette be. A konferencia az Országos Széchényi Könyvtár, az Angol Nemzeti Könyvtár és a Könyvtáros Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége (IFLA = International Federation of Library Associations and Institutions) közös szervezésében, az UNESCO támogatásával jött létre. Célja az volt, hogy immáron harmadik alkalommal – a maga nemében egyedülálló fórumot biztosítson a könyvtáros szakma azon képviselőinek, akik az olvasók szakirodalmi ellátásával, tájékoztatásával foglalkoznak. A résztvevők a világ közel ötven országából mintegy kétszázan jöttek össze, hogy személyes találkozásukkal és tapasztalatcseréjükkel is hozzájáruljanak a különböző országok könyvtárai közötti együttműködés szorosabbá tételéhez. A konferencia mellett rendezett szemi-

nárium azt kívánta elősegíteni, hogy a volt szocialista országok könyvtárai csatlakozhassanak az automatizált nemzetközi adatbázisokhoz, s részt vehessenek a különböző könyvtári rendszerekben.

A konferencián közel húsz előadás hangzott el, a következő témakörökben: elektronikus könyvtári rendszerek, hálózatok tervezése, nemzetközi együttműködés; a számítógépes hálózatok és a dokumentumellátás; az információk egyetemes hozzáférhetősége; a High tech nemzetközi együttműködés – ION project (az angol, a francia és a holland nemzeti könyvtárak együttműködésének eredményeként egymás adatbázisai, a külföldi könyv- és folyóirat nyilvántartások online módon elérhetővé válnak); a konferencia eredményeinek kritikai összefoglalásával, a végső következtetések és elvárások megvitatásával ért véget a négy napos tanácskozás.

Az eléggé nem hangsúlyozható jelentőségű konferenciáról a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* – természetesen – alapos, elemző ismertetést fog hozni.

Az IIF és a NJSZT rendezésében *Networkshop '93* konferenciát rendeztek Pécsen, a Janus Pannonius Tudományegyetemen 1993. április 14–16-án. A konferencia zsűfolt programjából csak néhány előadásra hívhatjuk fel a figyelmet, elsősorban azokra, amelyek nemcsak a legszűkebben vett szakközönséget érdekelhetik, hanem a könyvtárosok szélesebb körét is. Ilyenek voltak mindenekelőtt *László-Tóth Csaba* (*Budapesti Egyetemközi FDDI hálózat*), *Baján Péter* (*Hogyan érhető el az IIF szolgáltatások lokális hálózatokból*), *Horváth Ádám* (*Az OSZK integrált könyvtári rendszere*), *Suhajda Attila* (*A Magyar Nemzeti Múzeum információs rendszerei és adatbázisai*) valamint *Rós László* és *Bérdi György* (*A JPTE könyvtári rendszerének ismertetése*) referátumai, de persze a több mint hatvan (egyenként 20 vagy 30 perces) előadásból ki-ki kedvére szemelgethet, „versenyeztethet”. Lapunk – a bőség zavarában – szintén szemelgetni fog. A – szerintünk – legérdekesebb előadásokat igyekszünk majd hasábjainkon szélesebb nyilvánosság elé tárni.

Szabadi Zoltán műveiből

